

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

4430

Uptown gaytop

1907p 3-11-14.

891.99-192

U-91

0 9p.

2011-05

ՀԲՇԵՐԵՐԱԿՈՒՄՆ Ս. Մ.-ՍՈՂՈՍՐՈՆԵԱՆՆ

50*

U

U

U 2 U 3 4 5 6 7

6 p p a p t t m m 4 p n = 12 p = 20

Թող արեւուն ձայնը, վրեժը միդաշի,
Արձագանք գտնի հայրենական արձամ:
Բողոքի ձնշածի կռիւ մեզ կանչի,
Որ ազատ շնչեմք մեր սիրուն երկրում:
Այս ցիւ

4-92

þ þ ß l þ y

Եկե՛հաւ արձապահ աշխարհիս, ընկերութեան

1907

(245)

Վերջին հարապիտիկան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄԻՏԵ

ԱՐԵՎԵՐԴԱՆԻ ԿՈՄԻՏԵ

50

ԵՐԵՎԱՆ

ԿՈՄԻՏԵ

Թող արեան ձայնը, վրեժը ժողայի,
Արձագանք գնի հայության արևմ.
Բողոքը նկատածի կուռի մեզ կանչի,
Որ ազատ շնչենք մեր սիրուն երկրում:

ՍԻՆԻՔ

ԹԻՖԼԻՍ

Էդիտորատը տպարան «ՀԱՅԿԱՆ» ընկերության

1907

(245)

4430

4430

Իզուր չէ ասուում, թէ իւրաքանչիւր երկրի ժողովրդական երգը ընթացիկ կեանքի հայելին է:

Այդ երգի ելևէջները մէջ անդրադառնում են ժողովրդի վիշտն ու թախիծը, դառնութիւնն ու երջանկութիւնը:

Ինչպիսի պատկեր է ներկայացնում ընթացիկ կեանքը, նոյնպիսի շեշտեր էլ հնչեցնում է ժողովրդական երգը:

Այդպէս է ամեն տեղ, այդպէս է և մեզանում—հայերիս մէջ: Վերջին տարիներում հայկական կեանքը՝ թէ թիւրքիայում և թէ Ռուսաստանում անվերջ արիւնհեղութեան ու աւերածութեան առարկայ է դարձել, ուստի և հայի ժողովրդական վերջին երգերն էլ շարունակ «արիւնոտ ձայներ» են հնչեցնում, միևնոյն ժամանակ գովելով ու փառաբանելով այն յեղափոխական հերոսներին, որոնք իրանց կեանքի գնով աշխատել են բռնակալութեան ու դաժանութեան հարւածները դիմագրաւել, սեփական արիւնով մեղմացնել ու ոչնչացնել:

Ահա այդ երգերը, դադափարական հերոսների այդ գովքն ու փառաբանութիւնն է, որ հաւաքագրելով «Արեան Ձայներ» խորագրի տակ, առաջարկում ենք ընթերցողներին:

Գիտենք՝ շատ թերութիւններ ունի այս ժողովածուն, բայց յուսով ենք, որ ընթերցող հասարակութիւնը ներողամիտ կըլինի, աչքի առաջ ունենալով, որ մենք միայն հաւաքագրած հում նիւթեր ենք առաջարկում «Արեան ձայներով» և ոչ թէ քննադատական—գիտական մի աշխատութիւն:

Մենք տալիս ենք հում նիւթը, իսկ նրա վերլուծումը, նշանակութեան ու էութեան բացատրութիւնը թող կատարեն աւելի ձեռնհաս մարդիկ:

Ս. Մելիք-Սողոմոնեան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՅՈՒՂԱԲԵՐ

ՍԵՐՈՐՅԱՆ-ԻՆՃԻԿՅԱՆԻ

Ի՝ 23-Ն ՇՈՒՆՎԱՐԻ 1929 թ.

ԹԻՖԼԻՍ

36411

+

ԵԿԱՆ ՈՒ ԱՆՑԱՆ

(«Ձախտոյ օրեր»-ի եղանակով)

Կարկուտ, ջրհեղեղ, շանթ ու կրակ եկան ու անցան.
Փայռի վերայից աննպատակ եկան ու անցան.
Արգար ու տոկուն մարդը մնաց իր տեղը անշարժ,
Անթիւ սրիկայ, գող, աւազակ եկան ու անցան.

Թուխը ձագերը, իւր տնակը չը թողեց անտէր.
Բազում գունի թռչնոց երամակ եկան ու անցան.
Ապրեց տկարը և չը մեռաւ, ոյժ տւեց Աստուծ,
Ցաւեր զանազան հաստ ու բարակ եկան ու անցան:

Քանդել ուղեցին որբի տունը, բայց մնաց հաստատ.
Ձոկ-Ղոկ ցեղի բանւոր ու մշակ եկան ու անցան.
Ձրկող, կեղեքող մարդիկը, տէս, Զիւանի երգիչ,
Մեռան ու կորան անյիշատակ, եկան ու անցան:

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Կարկտձեց արտերը, երբ նորից բուսնին,
Դաշտերը կանաչեն, ծառերը ծաղկին,
Սարերը, ձորերը ծաղկով պճնւրին
Գուցէ ես հաւատամ թէ դարուն է ճիշտ:

Երբ որ ձիւնը դադրի և անձրև տեղայ,
Որոտայ երկինքը և ամպը գոռայ,
Երբ ծարաւ երկիրը յագի կշտանայ,
Գուցէ ես հաւատամ թէ գարուն է ճիշտ:

Երբ որ Մասիս սարին Աւետիս կուտան—
Արարատը կը հագնի նոր պատմութեան,
Երբ հեռացած թռչունները յետ դառնան,
Գուցէ ես հաւատամ թէ գարուն է ճիշտ:

Երբ որ պայծառ արեգակը իր արդար
Լոյսը կը տարածէ համահաւասար,
Երբ անխտիր կը ծիծաղեն հող ու քար,
Գուցէ ես հաւատամ թէ գարուն է ճիշտ:

Մարտի տանն է, դեռ արագիւր չի գայ,
Աւետաբեր սարեակը չի ճըռվողայ,
Երբ իմ ասածներուս ոչ մէկը չը կայ,
Դժուար ես հաւատամ թէ գարուն է ճիշտ:

ԵՐԿՈՒՍԸ ՄԷԿ ԵՆ

Երբ որ լեզուն լուռ է, ոտք ու ձեռք կապած,
Հա բանտ, հա գերեզման—երկուսը մէկ են.
Այն որ մարդուն վերջը մահ կայ անկասկած,
Հա բարձ, հա կախաղան երկուսը մէկ են:

Անվախներուն բիւր ու հազար երանի,
Մարդ նրանք են, մարդկութեան մէջ պիտանի.

Կենդանին էլ անշուշտ պիտի մեռանի,
Հա մեռած, հա կենդան—երկուսը մէկ են:

Խելացի էակ է, մարդը բնական
Ասուած պարգևել է լեզու և բերան.
Բայց երբ ազատ խօսք չը կայ հրաման,
Բանաւոր թէ անբան—երկուսը մէկ են:

Եթէ քննենք, ի՞նչ է կեանքը. յիրաւի,
Ամբար է հոգսերու և բուն է ցաւի:
Որովհետեւ Զիւանն էլ կը պառաւի
Հա պառաւ, հա Զիւան—երկուսը մէկ են:

ՀՊԱՐՏ ՏԻԿԻՆ

Աչքերդ խփեցիր, բերանդ բացիր,
Կոյրի պէս գնացիր անդունդն ընկար,
Սխալմունքիդ վերայ ողբալով լացիր,
Թուխ շորեր հագնելով սև ու սուգ մտար:

Ուզեցիր որ դառնաւ սիգածեմ կաքաւ,
Դուրս եկար այլակերպ գորշ ագեղ ագռաւ.
Ցաւիդ վերայ աւելացաւ մի նոր ցաւ,
Կոյր ու խուլ, խեղանդամ մի աղջիկ ծնար:

Անգուլթ Մորփէտսը վրադ քուն թափեց,
Ննջած ժամանակ հասակդ չափեց.

Գաճաճ կինը մրցութեան մէջ քեզ չափեց,
Բոլոր աշխարհի մէջ խայտառակ եղար:

Արամազդը պատժեց քեզ, անգութ տիկին,
Օդային ամրոցդ տապալեց գետին.
Ազահութեան լիճը մտար գլխովին,
Փոխան մաքրուելու կեղտոտ դուրս եկար:

Բ Ա Գ Ո Ւ

Հարուստ, երջանիկ Բագու, յանկարծ ցաւազար դառար,
Անհոգ, ուրախ ապրողդ ցաւի, սուգի մէջ մտար.
Ախ, քու բաղդիդ թշնամին սատանի շորեր հագաւ,
Իրար կոտորել տուեց, ժողովրդիդ մէջ մտաւ.
Թուրք խուժանը սրտեղից զէնք ու փամփուշտ ունեցաւ,
Յարձակեց հայոց վերայ, որպէս անմեղ ու խելագար:
Այլ ու ահեակ չը նայեց, կոտորեց հանդիպողին,
Մայրը մանուկը մոռցաւ, մանուկը իւր ծնողին.
Աստուած տունը աւերէ, քանդէ պատճառ եղողին,
Այրեցին, հրդեհեցին, էլ հայի տուն չը թողին.
Գործերը յաջող գնաց զրպանահատին ու գողին,
Անմեղ հայի բրտինքով վաստակը գնաց աւար:
Սպանդանոց էր դառել Բագուի հրապարակը,
Իրար մօտ ընկած էին, հայի, թուրքի դիակը.
Ով որ կարող էր մարել, չէր մարում այս կրակը.

Հեռուն կանգնած դիտում էր չը շարժելով մահակը.
Տներու մէջ փակւած դառն էր հայոց վիճակը,
Դրսում հրացանները գոռում էին անդադար:

Միամիտ ու անպատրաստ հայը չունէր ոչ մի բան,
Բայց թուրքերը ունէին ատրճանակ, հրացան,
Հայի մտքից չէր անցնում բնաւ երբէք յաւիտեան.
Թէ թուրքին մի փնաս տայ, կամ վիրաւորէ նրան.
Թուրքն էլ հայի հետ սիրով, հաշտ էր ապրում մշտական.
Ով ցանեց սրանց մէջը ատելութեան սերմը չար:

Թէ մեռած թէ վիրաւոր, երկուսիցն էլ ահագին,
Սրտերը կոտորւած է թէ թուրքին և թէ հային.
Որը եղբայրը կուլայ, որը որդին թանգագին
Կինը մարդն է որոնում, տեսնելու չէ վերստին,
Տայ Աստուած այս դէպքերը այլ ևս չը կրկնին
Թուրքն ու հայը միասին հաշտ ապրեն եղբայրաբար:

Օգնութեան կարօտ եղար, առատ ողորմած Բագու,
Բարեգործութեան համար միշտ բարձր կանգնած Բագու,
Ոսկէ շողակի նման աշխարհից սիրւած Բագու,
Այժմ տխուր ու տրտում հագսի մէջ ընկած Բագու.
Չարդ ու բարիդ չիմացող միամիտ քնած Բագու,
Աշխարհին լոյս ես տալիս, դու քեզ պահում ես խաւար:
Հագար իննը հարիւր հինգ թիւը անցնի վերջանայ,
Օրպակաս փետրւարի գէշ երեսը սեանայ,
Դնդակ կարմիր ամիս ձեռքերը արիւնլայ,
Այսպէս օր, այսպէս տարի, թող չը տեսնենք, էլ չը գայ:
Զիւան խնդրէ Արարչից հաշտութեան նոր հոգի տայ,
Մի նոր Փրկիչ ուղարկէ ամբախտ կովկասի համար:

ԹՈՒՐԲԸ ԵՒ ՀԱՅԸ

(շէքի)

Մի կայսեր հպատակ, մի երկրի զաւակ
Ու մէկ օրէնքի տակ թուրքը և հայը
Կանգնել են հակառակ մէկ մէկու ներհակ,
Արձակում են գնդակ թուրքը և հայը:

Մէջ տեղը կայ մէկ չար խորամանկ ճարտար,
Չար գործին ղեկավար, ինքը մութ խաւար,
Դարձել են խելագար, արեան սիրահար,
Կոտորում են իրար թուրքը և հայը:

Իբարու գնդակող, սաստիկ ապտակող,
Տները խորտակող, քանդող, կրակող,
Անուն պախարակող և նշաւակող
Կովկասում բնակող թուրքը և հայը:

Կուեցուց չար հոգին թուրքին ու հային,
Ծափ տւեց առանձին, հրճուեց արտաքին,
Եթէ չը հաշուեն, երկուսն էլ կընկնեն,
Գիտին կը տապալ են թուրքը և հայը:

Ինչ կայ մէջը, Ջիւան, երկու ազգութեան
Յայտնի չեղաւ մէկ բան քննեցին այսքան
Անվայել գործ տեսան երկու հարևան,
Ինչո՞ւ թշնամացան թուրքը և հայը:

ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՀՐԵՇՏԱԿ

Հաշտութեան և սիրոյ բարի հրեշտակ,
Խռոված աշխարհին խաղաղութիւն բեր.
Արագ թռիւր, արի, նոյեան աղաւնեակ
Գալստեանդ սպասում ենք անհամբեր:

Կամար կապէ աղեղնակը լուսատու,
Պայծառ աստղը, արուսեակը լուսատու.
Թող մեզ իշխէ արեգակը լուսատու,
Չենք ուզում որ լինի մութ խաւար գիշեր:

Գթա և ողորմեա, երկնային իշխան,
Հաշտութեան հոգի տուր բոլոր մարդկութեան
Ինչո՞ւ համար մէկը մէկին փառ տան,
Մարդը մարդուն համ եղբայր է համ ընկեր:

Թող բացւին քո, աղբիւրներդ լուսածով,
Բոլոր մարդիկ ապրեն հանգիստ ապահով.
Մնայ պատկառելի խաղաղ անխռով,
Լայնածաւալ, հզօր, մեծ աշխարհը մեր:

Իրար յարգեն, սիրեն թէ ծեր թէ ջիւան,
Մարդիկ ապրեն խաղաղ սիրով միաբան,
Խռովութեան ամպերը թող հեռանան
Արդարութեան հոգին թող բարձրանայ վեր:

ՉԱՐ ԴԵԻՐ

Ապշերոնեան թերակղզու չար դեր
Եկաւ մտաւ Արարատեան աշխարհը.
Փոխեց խաղաղ ժողովրդի հին ձեր,
Գլորեց պիղծ գայթակղութեան քարը:

Դարեւոր բարեկամ թուրքին ու հային
Թշնամի դարձրեց մէկը միւսին,
Լանկթիմուրի վատ արարքը վերստին,
Պարգեւեց թուրքերուն անիրաւ չարը:

Ջիւան տարածեցին իրանց թւերը
Խորամանկ, մարդատեաց խարդախ սերը.
Ուրախացան չար հոգի, չար դերը,
Հանգիստ տեղ հասցրին իրանց ծրարը:

Տ Ր Տ Ո Ւ Ն Ջ

Մեծ գործի հետ ես, թէ քնել ես, Աստուած,
Որ չես տեսնում, չես իմանում մեր ցաւը.
Ուրուրները զրոհ կուտան գէնք առած
Որ մէկի հետ կռուի խղճալի հաւը:

Ուշքը գրաւել է վեհապանձ արծուին,
Արեւելում գոյացել է մի նոր ցին,
Ժամանակ գտնելով գորտերը չնչին,
Կուզեն որ ջախջախեն, խորտակեն նաւը:

Մեծանուն քաջ սարը դեռ թարմ է հողով,
Փչել են քամիներ գլխին տաք ու հով.
Նրա գործը անյաջողակ տեսնելով,
Հրճուով է գիշակեր տգեղ ագռաւը:

Թէ ուզում է գտնել նախկին պատիւը,
Պէտք է կշտացնէ իւր հաւն ու ճիւղը,
Տասնապատիկ ոյժ կստանայ արծիւը,
Եթէ որ նա փոխէ իւր հին հալաւը:

ՄԵՐ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Օտարներից գանգատւելու հայերս իրաւունք չունինք
Որովհետեւ համերաշխ գործ, մի որոշ սկզբունք չունենք.
Բարի բաներ արտասանող, մաքուր բերան-շրթունք չունինք,
Խախտաւ է մեր գրութիւնը, հաստատապէս հիմունք չունինք.
Իրար հետ մեզ սիրով կապող լաւ կրթութիւն ուսմունք չունինք.

Հաւատ ունենք, յոյս էլ ունենք, ամիսս սիրոյ մասունք չունինք:

Եթէ քիչ խորը մտածենք-չուտ կիմանանք թէ ինչ բան ենք.
Թէ այլ մեզի նախատում են, նախատւելու արժան ենք.
Մեր տունը ինքներս ենք բանդում, որովհետեւ անձնատապան ենք.

Սուտ, անցաւոր փառքի համար ինչ ցածութիւն ասես կանենք.

Արտաքուստ փայլուն, գեղեցիկ, կմաղքով լի գերեզման ենք.
Գործերս խօսքերուս պէս չէ, մենք բարի արարմունք չունինք:

Աշխարհի ամեն անկիւնից ստանում ենք բօթալի լուր,
Այս ինչ հային սպանեցին, կամ թէ տունը ձգեցին հուր.
Աւելանում են ցաւերս, տարէցտարի, օրն ընդհանուր,
Մեր մամուլն էլ ուրախութիւն չունի, միշտ գրում է տխուր.
Աւարառու գողերի դէմ անգամ մենք չենք վերցնում սուր,
Կարծես սրտերս մեռած է, կամ թէ մենք թե ու թիկունք
չունինք:

Ով որ ասես մեզ կը թոթլէ անայգեպան ծառի նման.
Գայլերուն բաժին ենք դառնում սուսնայ հովիւ գառի նման.
Հազար մի վաճառորդ ունինք իւղալի պատառի նման.
Ափսոս մենք մեզ չենք ճանաչում աչքը կապած ցաւի նման.
Քայլերս միշտ խոտորնակ է գնում խեղափառի նման,
Ճանապարհներս ուղղելու վարժուած ոտ ու սրունք չունինք:

Ով Զիւանի, համեստութեան տաճար էր հին Հայաստանը.
Մեր գեղեցիկ սեռն էր պահում լեզուն, հայուլթեան նշանը.
Բայց հիմա շատ ցաւալի է, փոխել է փքսի բերանը,
Քիչ է ճարւում Այծեմնիկի և Կարինէի նմանը,
Մեր կանանց վարքն էլ է փոխել, կարծեմ էլ չեն
աղաջուանը.

Անտես, բարի, սակաւապետ, համեստ մայր և հարսունք
չունինք:

Մ է Կ է

Ո՞վ է հարցնողը, ո՞վ է քննողը,
Մեղաւորն էլ մէկ է, արդարն էլ մէկ է.
Ո՞վ է հասկացողը, ո՞վ է գննողը
Իմաստունն էլ մէկ է, յիմարն էլ մէկ է:

Գիտունը սակաւ է, անգէտը բազում,
Ծառերու վրայի պտուղները հում.
Աշխարհից անտեղեակ ամբօխի աչքում
Գետի քարն էլ մէկ է, գոհարն էլ մէկ է:

Անաչք մարդուն պէտք չեն ճրագ ու լապտեր,
Նրանց մասին նա մնում է անտարբեր.
Հաւասար են կոյրին ցերեկ թէ գիշեր,
Առաւօտն էլ մէկ է, խաւարն էլ մէկ է:

Զիւան, իբրեւ սոխակ կերգէ ազուաւր.
Կերպասի տեղ կերթայ ճերմակ կտաւր.
Մէկ գնի են ծախում վատը և լաւը.
Զուտ արծաթն էլ մէկ է, կապարն էլ մէկ է:

Ն Ա Խ Ա Զ Գ Ա Յ Ո Ի Մ

Ալեկոծւած է մեծ ծովը,
Զրհեղեղից շատ երկիւղ կայ.
Փչում է քամին, ցուրտ հովը,
Ամեն տեղից շատ երկիւղ կայ:

Մարդկանց պէտք է զգոյշ մնալ,
Անպատրաստ ճամբայ չը գնալ.
Օձին չի լինի հաւատալ,
Սողուն ցեղից շատ երկիրդ կայ:

Չար մօր որդին կը լինի չար,
Անհեռատես տգէտ յիմար,
Խելացին կը մնայ դադար,
Խենթ ուղեղից շատ երկիրդ կայ:

Ահարկու է ձայնը, Զիւան,
Վիրաւոր է առիւծ հսկան.
Պէտք է հանգիստ թողնել նրան,
Այն ուժեղից շատ երկիրդ կայ:

ԻՆՉ ԱՍԻՆ

Քանի կղկըթած ման եկայ, ինձ մեռած, դիակ է—ասին.
Երբ որ մի քիչ շարժեցայ, գող է, աւազակ է—ասին.
Իմ ստացած մեծ հարուածս արժանի ապտակ է—ասին
Պատւի համար մեռած որդուս իշու. նահատակ է—ասին:

Իրաւացի, արդար դատս պաշտպանող մարդ չը գտայ ես.
Իմ խորհուրդս ում որ ասի, հաւանող մարդ չը գտայ ես.
Չեղքս բռնող, իմ ցաւերուս դեղ անող մարդ չը գտայ ես.
Բոլորը ինձ՝ միտք պղտորող, անգուսպ ստահակ է—ասին:

Քամի տալով ինձ թուցրին մի քանի տաք գլուխ մարդիկ,
Ոտքերու տակ. արորեցայ որպէս անտէր վայրի ծաղիկ.
Ընկայ բորենու ճիրանը, քովս մի մարդ չեկաւ մօտիկ,
Դրան օգնել—ժամանակի հոգուն հակառակ է—ասին:

Վէրքս մեծերուն ցոյց տալու գործ դրի ես մեծ աշխատանք,
Իմ կրօնս և իմ լեզուս ինձանից ուղեցին փրկանք.
«Դեռ ինքն իրան նա չի կարող կառավարել, եթէ տեղ տանք»
Քաղաքագէտ, խելօք պապիս, անգէտ է, համբակ է ասին:

Հին հագուստի մէջ մնացի, չը ճարեցի թաժա հալաւ.
Սպասելով լաւ օրերու, ճար չը մնաց, բանս բուսաւ.
Շատ երգեցի բղաւեցի, ոչ ոք ձայնս լսող չեղաւ,
Վերջը սնբախտ Զիւանուս շատախօս, թութակ է ասին:

Մ Ի Ա Բ Ա Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ինչ ազգ չունի սէր ու միաբանութիւն,
Ես չեմ յուսալ նրանից կենդանութիւն,
Զի ունենալ երբէք նա ազատութիւն.
Երբ չի տալիս իւր մեծին հաւանութիւն.
Ունենայ էլ հարուստ գրականութիւն,
Տգէտներից չունի զանազանութիւն:

Անմիաբան ազգն է այլոց միշտ ծառայ,
Նրա համար ազատութիւն բառ չըկայ.
Հալածանքի, թշուառութեան ենթակայ.

Անագնիւ է, համարուում է խաբեբայ.
Վերջին օրն է, կորչելու է համարեա,
Ոչ մի տեղից չիք նրան պաշտպանութիւն:

Մինչև Աստուած ձեռք կը բաշէ նրանից,
Միութիւն ու սէր չը գտնուած տանից.
Կըսկսի քայքայել ինքն իրանից
Ու յետ մնալ շարքից ու կարավանից.
Զի յարգը ունի մերձաւոր հարեանից,
Թէն ունի մօտիկ ազգականութիւն:

Անմիութեան հոգին չար է և ժլատ,
Սատանայի զարմ է, չունի յոյս, հաւատ.
Ոչ քարոզ կը լսէ, ոչ բարի խրատ,
Կը թափառի սատանգական յուսահատ.
Այնպէս ազգի կործանումը մօտ է շատ.
Որի մէջ որ լինում է բաժանութիւն:

Զիւան, սէր է մարդկանց բերդը անառիկ,
Իրար կապող ոսկի շղթան գեղեցիկ.
Ինչ ազգ ունի միութիւն, սէր անուշիկ
Կը համարէ մարդկանց մէջը անդրանիկ.
Աշխարհիս մէջ կապրի ուրախ երջանիկ,
Ամեն կողմից կը լսէ երանութիւն:

Է Լ Չ Ո Ի Ն Ի Մ

Վայ հոգեկան մխիթարանք ես ունէի, էլ չունիմ.
Կայծ ու աշխոյժ, եռանդ ու ջանք ես ունէի, էլ չունիմ.
Հոգսերը ինձ ժանգի, ցեցի պէս մաշեցին սիրտս, հոգիս,
Ոսկու նման սխրալի կեանք ես ունէի, էլ չունիմ:

Վարք ու բարքս առաքինի, արդարոց համեմատ էր.
Մարդ էի՝ թէ սխալէի, խիղճս ինձ կը նախատէր.
Մէկ ժամանակ շատ լաւ էի, հաւատս անարատ էր,
Սուրբ ու մաքուր վառ խղճմտանք ես ունէի, էլ չունիմ:

Խղճս, օգնէ ջիւանուդ, տենչալի մարդասէր Յիսուս.
Խաւարի տանջանքներուց փրկէ, ազատէ հանէ դուս.
Հեռացան ընկերներս, թողին միայնակ խղճալուս,
Շատ շատերուց սէր ու յարգանք ես ունէի, էլ չունիմ:

Յ Ո Յ Ս

...Ինչքան երկինքը ամպէ, որոտայ,
Կայծակ, հուր, երկաթ, շանթեր արձակէ.
Թէ սաստիկ կարկուտ, շատ անձրև տեղայ,
Վերջ դարձեալ պայծառ արև կը ծագէ:

Թէ ծովը ծփայ կատաղի սաստիկ,
Իւր ալիքներով ափից դուրս չի դայ.
Թող իջնի թաթառ, հանէ փոթորիկ,
Թող փչէ հողմը ինչքան կամենայ,

Թող պատերազմեն ազգերն իրար հետ,
Թող մէկը միւսի արիւնը խմէ.
Թող խփեն իրար, գնդակ, մահու նետ,
Նղբայրն իւր եղբօր Թող միսը ծամէ...

Կանցնի բոլորը, կուգայ ժամանակ.
Ամեն առարկայ իւր վերջը ունի,
Որդին կը նստի հօրը փոխանակ,
Նոր հօգի, նոր կեանք նորից կսկսուի:

ԼԱՆ ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կանցնեն այս օրերը, էլ յետ չեն դառնայ,
Մեզի կը ժամանեն գեղեցիկ օրեր,
Հոգիս գուշակում է բարի ապագայ
Նւ նրա հետ մէկտեղ երջանիկ օրեր:

Նեղութեան զիմացող տոկուն հայ մարդը
Բանի տեղ չի գնիլ կարկուտի ջարդը,
Փուշը մենք կը քաղենք, որդիքս վարդը,
Նրանք պիտի տեսնեն անուշիկ օրեր:

Զիւան, կը բացուի երկինքը կապուտակ,
Կը յաջորդի զւարճալի եղանակ,
Աստուծով այս վատ օրերու փոխանակ,
Պիտի տեսնենք լաւը հինգ պատիկ օրեր:

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՄԱՐՏԸ (1897 թ.)

Կարկուտ տեղաց Խանասորի դաշտումը,
Ֆիդային էր դաշնակցական՝ վրէժ լուծում հովտումը:

Սոսկաց քիւրդը՝ բնաթաթախ մարզիկցին,
Չէր երագում ջնջել իսպառ ֆիդայիցը լուսաբացին:

— Եաման, Աստուած, ֆիդան եկաւ ուր փախչենք.
Ասաց որդուն կըծքին սեղմած լեղապատառ քրդունին:

— Մի վախենար, հանգիստ կեցիր, բաշի ջան,
Կանանց երբէք ձեռք տալու չէ վրէժինդիր քաջ ֆիդան:

Մի ժամայ մէջ Մարզիկ ցեղը ջնջեցաւ,
Խանասորայ կանանչ դաշտը կարմիր գոյնով ներկեցաւ...

Փչիր գեփիւն, դէպ Առաւուր մենք թռչենք,
Դիրքեր բռնենք, գաթայ, հալւայ ձիւնի ջրով ճաշակենք...

Մերթ կուում է, մերթ բարձրանում քաջ ֆիդան,
Եզակի է պատմութեան մէջ արշաւանքի տեսարան:

Չկար Կարօն. տխուր պատեց ամենքին,
Երանի է նրա հոգոյն, որ զոհ դարձաւ այդ կուին...

Քեզ ենք յանձնում, ով պաշտելի Առաւուր,
Կըծքիդ մէջը ամուր պահիր անմահ զոհերն հայերուն:

Հայեր, յիշէք նւիրական այն օրը.
Յուլիս ամսի քսանհինգին կառարեցէք մեր տօնը:

ՊԵՏՈՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գարահիսար լերան կրծքին՝ նա էլ ընկաւ վիրաւոր,
Կուրծքը պատռած, սիրտը խոցւած՝ չար թշնամու գնդակով:

Ժայռոտ լերան լերկ կատարից վար սլացիր, սև արծիւ,
Թևերդ բաց, լայն թևերդ ու ջիւանին հով արաւ...

Խոցւած սրտից մուգ արիւնը կաթիլ-կաթիլ կըծորայ.
Ախ, ջիւանին կեանքն է հոսում ցաւոտ կրծքի լայն վէրքից...

Ժայռոտ լերան լերկ կատարից վար սլացիր, սև արծիւ,
Թևերդ բաց, լայն թևերդ ու ջիւանին հով արաւ...

Ք Ա Յ Լ Ե Ն Ք

Յուսահատուել մեղք է, ընկեր,
Արիացիր, ոգի առ,—
Նայիր, փայլեց հեռում լապտեր,
Մենք էլ կառնենք շուտ դադար...

Արիացիր, սիրտ առ, ընկեր,
Շարունակենք մեր ուղին,
Լսիր, կարծեմ՝ թէ գանգակներ
Ղօղանջեցին սարերէն...

Ահա բացւեց աղօթարան,
Վստահ, ընկեր, առաջ քայլենք,

Զինւոր ենք մենք ազատութեան
Եւ անփորձ տեղ կը հասնենք...

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ՆՇԱՆԱԾԻ ԵՐԳԸ

Հայաստանից եկած զինւոր,
Սիրական, կեանքիս հատոր,
Քեզ կսպասէի օրէց օր,
Շողշողուն զէնքերիդ մատաղ:

Արկածալից կեանք խորհրդով,
Լեռներ ես անցել շտապով.
Արեգակն է այրել տապով,
Սևորակ պատկերիդ մատաղ:

Կրգաս զոհերի երկրէն՝
Պատմէ Մոկացի Եսթերէն,
Խօսիր Գիսակի խօսքերէն՝
Սրտաշարժ խօսքերիդ մատաղ:

Զով Սասունի հովէն կուգաս,
Վանայ Ծփան ծովէն կուգաս,
Անդրանիկի քովէն կուգաս,
Սար-ձոր ընկած գլխիդ մատաղ...

Սերոր-փաշի գերեզման.
Տեսել ես, իմ սիրական.

Տեսէլ ես ողջ Հայաստան,
Էգուցեայ ճամբրիդ մատաղ:

Հայաստանից եկած զինուոր,
Սիրական կեանքիս հատոր,
Քեզ կսպասէի օրէց օր.
Ապագայ յոյսերուդ մատաղ...

ՏՈՒՐ ԶԵՌՔԴ, ԵՂԲԱՅՐ

Տնւր ձեռքդ, եղբայր, ժամ է վարթելու,
Ժամ է՝ ժամ առաջ ոտքի ելնելու.
Մօտ է վախճանը, հայերու օրհաս,
Լինել-չլինել՝ մեզնից է կախած...

Տնւր ձեռքդ, եղբայր, հերիք համբերենք,
Հերիք օգնութիւն օտարից հայցենք,
Մենք ենք տանջւողը, մենք չարչարւողը,
Մենք պիտի լինենք մեզի փրկողը...

Մեր վեհ հայրենիք դարերով ճնշւած,
Դարեր շատ ու շատ մեր արեամբ ներկւած.
Պահանջէ մեզնից արիւնով մաքրել
Թշնամու արեամբ լեռներ ու դաշտեր...

Շտապիր, եղբայր, առ, ահա քեզ զէնք,
Սորանով միայն փրկւելու ենք մենք,

Այս է գործ ածում մեր դէմ թշնամին,
Այս պիտի լինի պաշտպան մեր անձին:

Այնտեղ է քո կեանք, այնտեղ է քո մահ.
Ելիր ընդ առաջ, ելիր դու անահ,
Արդարութիւնն է գործին նշանակ,
Այնտեղ կկանգնէ նա իւր յողթանակ:

Շտապիր, քանի դեռ չէ անազան...
Քեզ կը հետեի ամբողջ Հայաստան.
Ազատութիւնն է գործին գրաւական,
Այնտեղ կստանաս պսակ պատուական:

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՑ

Ինձ տեղ տւէք, Սիւփան սարեր,
Բռնաւորի լուծն եմ թողեր,
Ազատութիւնս արիւնով զնած՝
Պահէք ձեր ծոցն, ազատ սարեր:

Մասսից ազատ, Մասսից բարձր ես,
Աշխարհից թանգ ազատութիւն.
Կեանքի սէրն, կեանքի տէրն ես.
Արծւի պէս բարձր ես թռնում:

Ազատ օդում, ազատ հովում
 Արծւի պէս ազատ կըլինիմ,
 Բաց թևերս թափ-թափ տալով
 Ախարտանցս քով կըթռնեմ:

Հայ ախպէրտիւնք, ձեր կուռ շղթան
 Իմ երկաթէ սուր կտուցով,
 Ես կը կտցեմ, կը քրծծեմ՝
 Մէկ տեղ կերգենք ազատ կրծքով:

Ազատութիւն, ազատութիւն,
 Կեանքի արև ազատութիւն.
 Մասսից ազատ, արծւից ազատ,
 Աշխարհի տէր ազատութիւն:

Արծւի պէս բարձր ես թռնում
 Մասսից բարձր, ազատութիւն,
 Դու կեանքից վեր, դու լոյս արև,
 Ազատութիւն, ազատութիւն...

ՄԱՍՆՈՅ ՁՈՐԵՐՈՒՄ

Մասնոյ ձորերում, կուռ ձորերում,
 Հայդուկն է ընկել խոր վէրքը սրտին,
 Վէրքը վարդի պէս բացւած կարմրուն,
 Ու ձեռն է զցել կոտրած հրացանին:

Արնոտ դաշտերում ծղրիտն է ծվում
 Հայդուկն է քնել մահւան խոր քնով.
 Հայդուկը հոգում երազ է տեսնում.
 Հայրենի աշխարհն ազատ ապահով...

Տեսնում է այգում՝ հոփն է շրջնջում,
 Փայլուն գերանդին գնդում է անուշ,
 Ու փոցիս են քաշում սիրուն աղջկունք,
 Հայդուկի վերայ երգելով անուշ...

Սասնոյ ձորերով ամպեր են գնում,
 Հայդուկի վերայ արծիւն է գալիս,
 Ախ, սև աչքերը արծիւն է հանում,
 Հայդուկի վերայ ամպերն են լալիս...

Վեհ ազատութեան սէրը չէ մենակ,
 Որ ինձ մղում է կուռ վառ հանդէս.
 Հրեղէն ոխն է, վրէժն է անյատակ,
 Որ սիրտս է այրում ժահր թոյնի պէս...

Ախ թէ լինէի կայծակ, հրաբուլիս
 Մռայլ Տաւրոսի ճակատից վիժած,
 Պիտի շանթէի, փշրէի պիտի
 Թշնամու կուրծքը չար արիւնախանձ:

Բայց հոգուն խորքում օձերն են դեռում,
 Վրէժի իժեր սև կծիկ-կծիկ.
 Ու ոռւմբ է սիրտս և պիտի պայթի
 Թշնամու գլխին նա պիտի պայթի...

ՋԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Է՛հ, ջան հայրենիք, ի՛նչքան սիրուն ես,
Սարերդ կորած երկնի մովի մէջ,
Զրերդ անուշ, հովերդ անուշ,
Միայն բալէքդ արիւն — ծովի մէջ...

Քու հողին մեռնեմ, անդին հայրենիք,
Ա՛խ քիչ է թէ որ մի կեանքով մեռնիմ.
Երեսկ ունենամ հազար ու մի կեանք,
Հազար էլ սրտանց քեզ մատաղ անեմ...

Ու հազար կեանքով քու դարդին մեռնեմ
Բալէքիդ մատաղ, մատաղ քո սիրուն.
Մենակ մի կեանքը թող ինձի պահեմ,
Է՛հ էլ քու փառքի գովքը երգելուն...

Որ արտուտի պէս վեր ու վեր ճախրեմ
Նոր օրւայ ծէգիդ, ազիդ հայրենիք,
Ու անուշ երգեմ, բարձր ու զիլ գովեմ,
Կանաչ արեդ, ազատ հայրենիք...

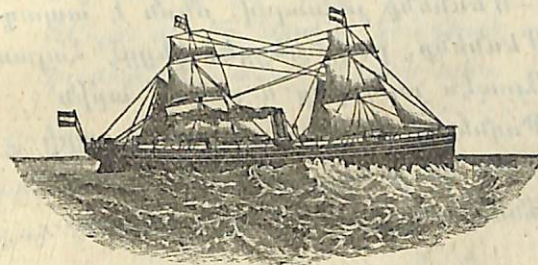
ՀԱՅՐՈՒԿ, ՄԻ՛ ՎԱԽԵՆԱՐ

Հայդուկ, մի վախենար քրդի գնդակից,
Նա մահաբեր չէ քաջերիդ համար,

Քո «ջան ֆիդայի» անեղ անունից
Քիւրդը սոսկում է ինչպէս դիւահար:

Առէք հրացան ու ելէք հանդէս,
Տանջանքի մէջ է ձեր մայր-հայրենիք.
Մի՛թէ չէք լսում՝ նա կանչում է ձեզ,
Օգնութեան հասէք, հարազատ որդիք:

Ձեր հրացանը վրէժով լցրէք,
Զարկէք թշնամուն, թշնամուն դադան,
Դուք ձեր մօր սիրուն զարկէք ու ընկէք,
Միայն թէ կեցցէ, կեցցէ Հայաստան...

ԿՌԻՆՅԵՔ ՏՂԷՐՔ...

Կուեցէք տղերք, կուեցէք քաջ-քաջ,
Անվեհէր կանգնած թշնամու առաջ,
Ցանկալի է մեզ միշտ ազնիւ մահը,
Հեռու մեղանից ոսոխի ահը:
Այս անգամն էլ ցոյց տանք թշնամուն,
Թէ ինչ է հայի ոյժն ու քաջութիւն:

Ահա քիւրդերը փախչեն սաբսափած,
Ահա դիակներ արեամբ շողախլած,

Կրակ տեղացէք, անդադար կրակ,
Փառք մեր գէնքերին, առատ է գնդակ:
Այս անգամն էլ ցոյց տանք թշնամուն,
Թէ ինչ է հայի ոյժն ու քաջութիւն:

Մեր տօնախմբեր, մեր նախնի քաջեր,
Մեզի կսպասեն մեր սէգ եղբայրներ,
Ազատ չենք ծնւած, գէթ մեռնենք ազատ,
Եւ մեր սուրբ հոգին պահենք անարատ:
Դէ՛հ, կուէք տղէրք մինչև շունչ վերջին,
Արժանի լինինք փառաց պսակին:

— Մեռնենք յուսարով, մերն է ապագան,
Մեռնենք, բայց կեցցէ, կեցցէ Հայաստան!
Այսպէս յորդորեց եւ ընկաւ արին՝
Թողնելով մեզնում յիշատակ բարի
Ահեղ կուրի մէջ, անմահ հերոս,
Անմոռանալի, կտրիճ Մարտիրոս...

ԳՈՒՐԳԷՆԻ ԱՆՄԱՀ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(1899 թ. տպրելի 24-ին)

Գլխարկով ջուր է իջնում
Մշոյ մշուշ սարերէն,

Ծիծեռները ծիւծիւ եկան
Գարնան դալը երգելէն:

Գարուն չը կայ հայի համար,
Ծաղիկ, ծիծեռ մեզ պէտք չեն.
Գերեզմանս հողին հաւատար,
Թող փուշ բըսնի իմ վրէն:

Գնա ծիծեռ, թող ինձ մենակ,
Վէրքը սրտիս հողի տակ:

Բայց երբ տեսնես թշնամու գէմ
Հայ ժողովուրդ սարի պէս,
Ձենքը ձեռին հպարտ կանգնած
Կուրծք գէմ տւած ժայռի պէս:

Ա՛խ այն օրը արի ծւայ,
Գարնան դալը նոր կանչէ,
Հայոց գարնան, որ բիւր բարև
Սիրտս խորէն դողանջէ... Հ. Գ.

ԱԻԵՏԻՔ ՄԱԼՈՅԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Էն արծիւ էր, թռաւ, գնաց,
Մեր վրայով, մեր միջով,
Ա՛խ էն մեր սիրտ, մեր ազիզն էր,
Գնաց սարով, սար դարդով:

Ինոր դարձը, ան, մեր դարձն էր,
Ու մեր սրտիցն էն գնաց,
Ինոր դարձը խեղճի դարձն էր,
Խեղճի սրտիցն էն գնաց:

Ո՛ւր գնացիր. ո՛ւր գնացիր.
Մենակ-մենակ գնացիր:

Հեռու տեղեր, արնոտ տեղեր,
Ոխը սրտիդ, հոգի ջան,
Ըսկար մենակ ու անընկեր
Դու ման դաշտեր, Աւօ ջան:

Ընկերներդ, ան, քեզ մոռցան,
Կեանքի ճամբով գնացին.
Քո սուրբ սրտի սէրը մոռցան,
Գերեզմանդ կորուցին:

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՑ

Սիրելի դաշտն, ան, ատրճանակ,
Մանաւանդ մօտին, կեանք ես դու հայուն,
Երբ քեզ ձեռք առնէ հայդուկ ընդունակ,
Ցիր ու ցան կանէ թշնամու բանակ:

Դուք էք փրկայուն կեանք շնորհողը,
Փրկիչ ու արե հանդիսացողը.

Թշնամուց վրէժ, սրտիս թախիժը
Հուժող տաճիկից, ցաւ փարատողը:

Ժնկից եկած նւէր թանկագին,
Կուող, անձնւէր այն քաջ փրկայուն
Ներշնչէ հոգի վեհ ազատութեան,
Այս գէնքով փրկենք ամբողջ Հայաստան:

Ժնկից եկած մօտին հրացան
Դեռ քեզ կրելու չեմ եղած արժան,
Պարզ հոգով կերպնում, պաղ կուրծքիս սեղմեմ,
Հայդուկի վրէժը քեզանով լուծեմ:

Սուրբ Դաշնակցութեան անվեհեր անւան
Անշէջ կրակը տւիր փրկայուն,
Սրտիկն այրւած, անձնւէր փրկան
Կը փութայ գնալ դէպի Հայաստան:

ՇԽԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Չորանար այն ձեռքը, որ քեզի դիպաւ,
Քաջ Շխալի, գործակատար Ստեփան,
Կոյր փորձանքը որ Յուդայից քեզ հասաւ,
Տունդ թողեց անմխիթար, Ստեփան:

Նրբ որ պատմութիւնդ անել սկսենք,
Ֆէլու, ֆէնտ խօսքերդ ո՞րի հետ խօսենք,
Նահու, եա մատէտդ էլ ումից լսենք,
Ծիծաղաշարժ լեզուդ, ճարտար Ստեփան:

Քաջ անունդ պիտի յիշի անպակաս,
Ընկերներուդ սրտերու մէջ միշտ դու կաս,
Կեանքիդ թելը կտրեց մահը վաղահաս,
Հաղորդութեան արժան չեղար Ստեփան:

Պատկերդ ահարկու, դու բարձրահասակ,
Պարսկաստանի Սալմաստ գաւառի գաւակ,
Զնչին մարդու ձեռքով եղար նահատակ,
Հայրենիքի թունդ սիրահար Ստեփան:

Քու մահդ Զիւանուն սաստիկ ցաւ տւեց,
Սիրելեացդ սրտին դառար ցաւ ու ցեց,
Համարեա թէ ողջ թիֆլիզը ցնցւեց,
Շատ մարդ ողբաց քեզի համար Ստեփան:

ՂԱԶԱՆԵՑԻ ՍԱՐԳԻՍԸ

Ղազախ գաւառի մէջ մեծ հրաշք գործեց,
Որպէս Զէյթունցի քաջ Պապիկ Սարգիսը,
Ապերախտ թուրքերուն լաւ խրատ տւեց,
Անընկճելի և անառիկ Սարգիսը:

Հորիս-Մելիքով և քաջ Ղազարեան,
Ողջ լինէին պիտի տային գովասան,
Ղազախի հայերս—երկրորդ Օյաման,
Խելաց ու քաջամարտիկ Սարգիսը:

Գնաց յատուկ հայոց գիւղը մտաւ,
Ժողովրդին զինեց, մեծ գործեր տեսաւ,
Սև գիւղից մի քաջ հերոս դուրս եկաւ,
Նդաւ հուժկու և ազդեցիկ Սարգիսը:

Խաւարի որդոցը ուժը սպառեց,
Ակամայից նա մի քանի գիւղ վառեց,
Բթամիտ խուժանին սարսափ պատճառեց,
Ընկերներով մեր ռազմիկ Սարգիսը:

Ներտասարդ Գրիգորը համարձակ,
Շամշադինը պահեց երկար ժամանակ,
Շխալի Ստեփան, Համօ և Արշակ,
Ունէր երեք փայլուն աստղիկ Սարգիսը:

ՄՕՏԻԿ ՅԱՒԵՐԻՑ

Աստուած բարի տայ թուրք ցեղին,
Խեղճ հային մարդասպան շինեց,
Հրեշտակի պէս անմեղին,
Ահռելի հոգեհան շինեց:

Նրան վառեց ազգի սէրը,
Յիշեց իւր տկար աղբէրը.
Ձի նստեց հայի տէրտէրը,
Սուրբ խաչը հրացան շինեց:

Հայակեր անգուլթ որսկանը,
Ոտքի հանեց թուրք խուժանը,
Բազուն, խեղճ Հին-Նախիջևանը
Արիւնի աւազան շինեց:

Սատանան երևան եկաւ,
Բայց բռնեց, խիստ ծեծ կերաւ,
Շատ մարդկանց արունքը մտաւ,
Տները գերեզման շինեց:

Ձիւան նենգ, բանասարկուն ճարպիկ,
Գնաց անգէտներուն մօտիկ,
Չար հոգին ինքը եղաւ տիկ,
Խենթ թուրքերուն բերան շինեց:

Հին երգ.

Հերիք ննջես, էլ արթնցիր, անուշիկ մայրիկ Հայաստան դու,
Էիր մէկ ժամանակ քաղցր հոտով ծաղկած բուրաստան դու,
Թափառեալ որդիքդ ամեն մի տեղ տանջանքով զբաղւին,
Քու մինչև երբ առողջ մարմնովդ պառկես գերեզման դու:

Արի, արի, արե, կեանքիս լուսով վառւած՝ ճրագ բազմած,
Հայոց կեանքին, հայոց բաղտին հոգի տուող խրախճան դու,
Տիեզերք-աշխարհք չորս կողմը քեզ սպասող անձինք կան,
Արի, գոնեայ, նրանց ձայնը լսէ անգուլթ սիրական դու:

Դէհ, վեր կաց, բաւ է տանջես սիրահարներուդ առողջ կեանքով,
Դու քեզ ու քեզ մտածէ, որ ֆնացիր շատ բաւական դու,
Ահա, Ձիւանուն քու գործը ֆնայ, տէր Աստուծոյ մաքրէ,
Գիտեմ հարկաւ կուգաս վերջը իրաւ, արդար դատաստան դու:

Ա. Բ. Գ. Ա. Կ

Ի՞նչ եղար, մեզ դուրս արի, հայոց արեգակ, ի՞նչ եղար,
Թողնելով որդիքներդ խաւար մութի տակ, ի՞նչ եղար,
Հինգ դար ու վեց տարի է հեռանալդ ճիշտ մեղանից,
Ապրում ենք առանց լուս այսքան ժամանակ, ի՞նչ եղար:

Մասնաւոր շառաւիղդ մօտ տարիներս ցոյց տուիր,
Ազգի մէջ բարձրացրիր աղմուկ աղաղակ, ի՞նչ եղար,
Քու դիւցազուն, անարատ, քաջ հայերդ այսքան տարի
Մահմեդի գաւազներուն թողիր հպատակ, ի՞նչ եղար:

Սառեցաւ մեր արիւնը ցուրտ հողմային պաղուլթիւնից,
Եկ, հասիր լոյս ջերմարար, կենդանի կրակ, ի՞նչ եղար,
Բաղկանեան լեռներիցը նոր դուրս դալող արևի պէս,
Մէկ դուն էլ հայոց արե ցոյց տուր նշանակ, ի՞նչ եղար:

Ափսոս ենք մենք, խղճայ մէկ ազնիւ լուսարար թագուհի,
Ընծայէ Հայաստանին արժանի պսակ, ի՞նչ եղար,
Կեանք կուտան ողջ հայերը, ջիւանին էլ քեզի համար,
Դուրս արի պայծառ լուսով ազատ, համարձակ, ի՞նչ եղար:

Ս Է Մ Ա Յ Ի

Հա մէկ չնչին հասարակ քար, հա ժլատի պահած ասկին,
Որովհետեւ նրանից մի օգուտ չի լինի ոչ ոքին,
Ասում են թէ գետինը շատ ու շատ գանձեր ունի պահւած,
Քանի պիտանի չեն մարդկանց, թող երթան մնան ու մըլին:

Յարաժամ երջանիկ ապրի սա աշխարհում առանձ մարդը,
Իրան սուղ քսակիցը միշտ մի մաս էլ կուտայ ուրիշին,
Ծովը շատ մեծ է, բայց ջուրը չի խմել եզը մինչ անգամ,
Անոյշ աղբիւրի համար մարդիկը կելեն սարի գլխին:

Նմանապէս ժլատի ունեցած գոյքը աղի ջուր է,
Խմողը համ չի առնիլ, դուր չի դալ ծարաւներու քմքին,
Ջիւանի տկարին օգնող ունեւորը ամենայն ժամ,
Եթէ մեղք չը լինի կասեմ, կը գառնայ Աստուծոյ որդին:

ԱՐԻՍՏ. ԱՐՔ. ՍԵՂՐԱԿԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Հայ հոգեւոր դասակարգի կաջառից
Հաղւադիւտ թանկագին մի ակ պակասեց,
Յաւիտեան հեռացաւ խօսնակը բառից,
Հոգեգգօն ճարտար սոխակ պակասեց:

Փրկչի հօտին անկեղծ հովիւ իսկական,
Մեղը ամբարող քաջ մեղու էր ժրաջան,
Ուշ կը ծնւի Արիստակէս Սեղրակեան,
Պարթևագուն երկրորդ Սահակ պակասեց:

Քիչ խօսող, շատ գործող պիտանի մարդ էր,
Ազգի մէջ հռչակւած անւանի մարդ էր,
Վեհապետ լինելու արժանի մարդ էր,
Հարկաւոր էր, այն ժամանակ պակասեց:

Բնաւ համ չը տեսաւ անհամ աշխարհից,
Բայց չը շեղւեց ուղիղ սուրբ ճանապարհից,
Անբաղդ հայոց ժողովրդի տաճարից,
Հոգի կըթող դաստիարակ պակասեց:
Ջիւան

ԱՆԻՐԱԳՈՐԾԵԼԻ ԵՐԱԶ

Ա՛խ, հայրենիք, երբ կը տեսնեմ քեզի լաւ,
Ուրախ, գլարթ, ապահովւած, առանց ցաւ,
Ե՛րբ կստանաս քաղաքական մեծ համբաւ,

Որ զուհիս արդարութեան նոր հալաւ,
Զը մեռնէի, քեզ տեսնէի անգրաւ
Շուտ վերջանար հին ընթիմը հայադաւ:

Մէկ տեսնէի Կարին նստած նոր իշխան,
Նոր տառերով գրէր արդար հրաման,
Տիգրանակերտ, Մուշ, Բայազէտ, դէպի Վան,
Ազնիւ զօրքեր ուղարկէին պահապան,
Քուրդ ու տաճիկ ձեռք մեկնէին հայութեան,
Ճանաչէին թէ սա է քաջ ազգ իրաւ:

Փառք այն աւուր, ո՞հ հազար փառք այն ժամին,
Հայն ու թուրքը իրար սիրել կը կամին,
Հոյս կը ծագէ այնժամ Հայկայ երամին,
Մէջ տեղից կը վերանայ չար թշնամին,
Ապերախտ չեն քաջ թոռները Արամին,
Միշտ կը պահեն իրանց ցեղը անպարսաւ:

Արդեօք պիտի տեսնեմ մի լաւ դատաւոր,
Տաճկա-Հայաստանում նստած փառաւոր,
Պիտի զարթնի լուսինը կիսաբոլոր,
Թե ու թիկունք կարծես խաչը զօրաւոր,
Այնտեղ իշխէ արդարադատ թագաւոր.
Ժպտայ մէկ օր Հայաստանի բաղբը սեռաւ:

Արդեօք կուգայ այն օրը մեզի համար,
Մեր փրկութեան հոգսը քաշենք անդադար,
Աշխարհումս մի բան չկայ անհնար,

Աշխատելով մարդ չը գտնի ճար,
Եթէ Աստուած լինի մէկին բարերար,
Զի փասուի ախպէս ազգը ոչ բնաւ:

ԱՀԱ, ՄԱՅՐԻԿ, ԵՍ ԳՆՈՒՄ ԵՄ

Ահա, մայրիկ, ես գնում եմ
Ազգիս համար զոհւելու,
Քաջ ընկերներով միասին՝
Անգութ քրդին շարգելու:

Երբ որ, մայր իմ, Սասուն եկար,
Ինձի հրտեղ փնտռեցիր.
Գերեզմանիս վերայ գալով
Ինչ ասեցիր ու լացիր:

Գերեզմանիս հողի վերայ
Ինչ անուշիկ հոտ կուգայ,
Այսուհետեւ, անուշ մայրիկ,
Ինձմէն քեզ օգուտ չկայ:

Գերեզմանիս հողի վերայ
Ցանէ ծաղիկ, իմ մայրիկ.
Ցանէ ծաղիկ, թափէ արցունք,
Երիտասարդ եմ մայրիկ:

Գերեզմանիս քարի վերայ
Խոշոր տառով գրեցէք—
Այսուհետեւ մանուկներ
Ազատութեան զոհեցէք:

ՁԱՅՆ ՏՈՒՐ, ՈՎ ՖԻԴԱՅ...

Ձայն տուր, ով ֆիդայ, ինչո՞ւ ես արտում
Լուռ ու մունջ նստած երկար մտածում:
Շարժեցէք շուտով սուսեր շողշողուն՝
Թափեցէք կրակ թշնամեաց գլխուն:

Պարզեցէք դրօշ վեհ Դաշնակցութեան,
Լինի առաջնորդ մեր ազատութեան,
Քանի այսպէս է ազգը խղճալի,
Զինեալ կը մնան ամբողջ ֆիդայիք:

Շտապենք, ֆիդայք, խմբւենք մի տեղ,
Դաշնակցութեան դրօշը ծածանւի այնտեղ—
Թափենք մեր արիւն իբրեւ ախոյեան՝
Թող սառսի Սուլթան Աբդուլ-Համիդ խան:

Եկէք միանանք, ով քաջ հայդուկներ,
Վրէժ են կոչում մեր նահատակներ,
Մօսին հրացանը ձեռքներին բռնած՝
Թունաւոր փամփուշտ կուրծքներին ձգած:

Հայ զինւոր եմ ես, սնանազոհ ֆիդայ,
Դժբաղդ հայրենեաց անցեալին տեղեակ—
Մենք ենք սերունդը բնիկ վեհ Հայկեան,
Տոհմէն զիւցազանց, որդիք Թորգոմեան:

ԶԻՆԻԱԾ, ՊԱՏՐԱՍՏԻԱԾ...

Զինւած, պատրաստւած, Զէյթունի քաջեր,
Սուրբ ազատութեան վկայք անվեհեր.
Վրէժով լցւած առիւծի նման
Քաջ-քաջ կուռում են թուրքի դէմ դաժան:

Կեցցէք դուք միշտ Զէյթունցիք.
Որ պիտ փրկէք հայրենիք,
Դուք Հայաստանի պարծանք,
Մեր կեանքիցն էլ ձեզ կը տանք:

Մանուկն օրօրոցում հանգիստ չէր պառկած,
Խնդրում էր մօրից՝ «բազուկներս բաց»...
«Ես չուզեմ մնալ այս օրօրոցում,
Մինչ իմ եղբայրներ լաց կոծ են անում»...

Կեցցէք դուք միշտ Զէյթունցիք
Որ պիտ փրկէք... և այլն (կրկնել):

Ի՛նչ ես կաշկանդել, քանդիր ինձ, մայրիկ,
Ես կուզեմ կուել թուրքի դէմ ճարպիկ,

Տուր ինձ հրացան և մի սուր դաշոյն,
նա կուզեմ ծծել կաթի տեղ արիւն:

Կեցցէք դուք միշտ Զէյթունցիք և այլն:

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱԻՐ

Ի զէն հայեր, ի սուր և ի հրացան,
Տաճկա-Հայաստանից կոչում է մի ձայն.
Լեռից լեռ թնդում է ահեղ հրաման.
«Թռէք հայեր, թռէք՝ դէպի Հայաստան»... (կրկնել):

Արեւելք, արեւմուտք, հարաւ և հիւսիս,
Դղրդաց ու թնդաց բաղցր աւետիս:
Հայկայ քաջ զաւակաց առոյգ կուրծքերից
Ազատութիւն հնչեց ամեն կողմերից:

Խումբ-խումբ հայեր դէպի Տաճկա-Հայաստան,
Փրկութեան աւետիք առած ի բերան,
Դիմում են ցնծութեամբ իբրև հարսանիք,
Ուխտած սուրբ արիւնով փրկել հայրենիք:

Տաճկա-Հայաստանը ոտքի է կանգնում,
Առիւծաբար վրէժ, վրէժ է կանչում,

Արիւնով ներկում են բոլոր դաշտերը,
Արիւն է լոկ հոսում բոլոր գետերը:

Թշնամին զարհուրած փախուստ է դիմում,
Անթիւ աւար և գանձ հայերին թողնում.
«Յաղթութիւն, յաղթութիւն», գոչեցին միաձայն,
«Թշնամին կորած է, կեցցէ Հայաստան».

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՑ

Դաշնակցական խումբ, գնանք մենք Մասուն,
Մեր հայ եղբայրներ մեզ են ըստասում.
Անդրանիկը քաջ իւր ընկերներով
Կուզէ պատերազմ, կսպասէ զարնան:

Մօտ է գարունը, շուտով կը բացւի,
Հայի խօսքը քաջ, շուտով կը լսւի,
Հայերն անվախ, հոգով միացած,
Հրացան ուսերին մերն է «նոր-տարին»...

Խմբապետները հոգով են կանգնած,
Ֆիդայի ոյժով գնում են առաջ.
Առաջն է կանգնած Անդրանիկը քաջ,
Գոռում է գոչում, կուզէ պատերազմ:

Յիշէք, եղբայրներ, մենք շատ քնեցինք,
Բաւական է մենք այսքան համբերենք.

Մայր-Հայաստանը ձեռքից հանեցինք,
Հիմայ ոյժ ունենք, դարձեալ հետ կառնենք:

ԵՐԿ ՔԱՋԱՐԻ ՀԱՅԴՈՒԿԻ

Կովկասի քաջեր, խմբեր կազմեցէք,
Քաջ Անդրանիկին օգնութեան հասէք.
Առած իր շուրջը զինուորներ ութսուն,
Մաքրէ ճանապարհ նա դէպի Սասուն:
Սուլթան սաքսափած, ճարը կտրւած
Հազար ոսկի է գլխին խոստացած:

Հայ պատանիներ, շուտով շարժեցէք,
Երբէք միք վախնայ, սուրեր շարժեցէք,
Հասել է ժամը սուրբ ազատութեան,
Կենալու ժամ չէ, շուտով քայլեցէք:
Սիրենք միութիւն, չանենք վատութիւն,
Ունենանք հայեր սուրբ ազատութիւն:

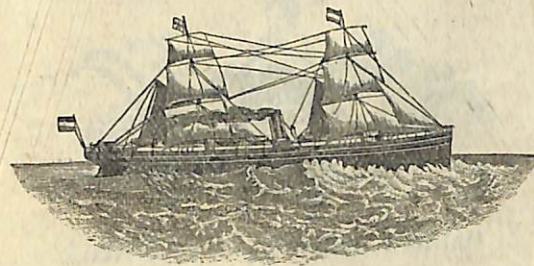
Օտար հողի մէջ չը մնանք հայերս,
Հերիք է հային այս պանդխտութիւն,
Թող չը ծաղրէ մեզ անգութ թշնամի,
Մինչև մենք հասնենք մեր նպատակին:
Սիրենք միութիւն... և այլն:

Քաջ Անդրանիկը անվախ, սուր առած,
Հայաստան գնալ վաղուց էր ուխտած,

Այլ ու ձախ ջարդել տաճկաց զինուորին,
Քիւրդերի մատաղ բերել վանքերին,
Դէհ, Շէքիր փաշայ, մտածիր հնար,
Հազար ոսկիքով անես գլխիդ ճար:

Կովկասի քաջեր, առիւծի ճուտեր,
Սիրէք ձեր սուսեր, առէք նիզակներ:
Հայ օրիորդներ, պճնեալ տիկիներ,
Ծախէք ձեր զարդեր, առէք նիզակներ,
Հարուստ ձեր ոսկին տւէք մեր ազգին,
Ձեր անգին անուներ յիշեն սերունդներ:

Դէհ, հայ ընկերներ, հեծէք ձեր ձիեր,
Բաց թողէք սանձեր, անցէք սար ու ձոր,
Ահա կուի դաշտ, թշնամին անհաշտ.
Մեր սուր թող ուտէ օսմանեան վաշտեր.
Ասաւ քաջ Մուրադ, առած եմ խրատ,
Կամ կուել ազատ, կամ մահ անարատ:

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐԻՆ

Դու անցար, հերոս, դէհ հանգիստ բեզ քուն.
Դու լուսադէմին մեռար լիայոյս,

Դու ճամբորդ ժիր դէպ ազատութիւն,
Երբ դեռ հեռու էր, հեռու արշալոյս:

Տես ինչ հերոսներ՝ երգովդ ստեղծւած՝
Փակեցին աչքերդ, որ հանգիստ առնուս.
Հերոսների մէջ դու մեռար հերոս,
Մարմնով դառար հող, հողով արշալոյս:

Էրնէկ քո յոյսին, նա, որ չէր դողում,
Երբ թոյլ տնքում էր մեր ճահիճն անյոյս.
Այն օձեր էին և գորտեր սողում,
Քանզի գալու էր անշուշտ արշալոյս...

Սակայն երբ ազգդ թմբկով ու փողով
Դէպ՝ երբ ազատութիւն երթայ սրտայոյս,
Դու կգաս այնտեղ յարութեան շողով,
Բայց ննջիր... դեռ կայ մինչև արշալոյս:
ՀՈՒՐԷՆ

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԸ

Ախ, իմ հայրենիք, անուշ հայրենիք,
Կարօտ եմ քեզի անթառամ ծաղիկ.
Կարօտդ կը քաշեմ ամեն ժամանակ,

Քո անուշ հօտին կարօտ եմ փափաղ,
Կարօտդ կը քաշեմ ամեն ժամանակ,
Ձեմ մոռանայ քեզ, մի ժամ, մի ըռպէ:

Պիտի աշխատենք, որ քեզ նորոգենք,
Քո մէջն եղած թուրքերին վանենք,
Պէտք է չունենայ տաճիկն իրաւունք
Թափել աչքերիցդ արիւն-արտասունք,
Այլ մեր վրէժը նրանցից առնենք,
Մեզ տւած տանջանքն կրկին յետ դարձնենք:

Ունենք մեզի զէնք, ունենք մենք հրացան,
Կազմենք մեր խորհուրդ, առնենք մենք սահման:
Քանի՛ մենք մնանք այլոց լծի տակ,
Քանի՛ մենք ման գանք առանց ի դտակ
Պէտք է սովորենք քանդել ճաճկաստան՝
Որ լսողն ասէ. «Կեցցէ Հայաստան»..

ՀԱՅՐԵՆԵԱՅ ՍԻՐՈՅ ՀԱՄԱՐ

Հայրենեաց սիրոյ համար
Խմբեր պատրաստւած են քաջ.
Հրացանները ուսերին
Փամփուշաները ձախ ու աջ:

Հնազանդ կարգով շարւած,
Իրանք առիւծի պէս քաջ.
Խմբապետը հրաման տւեց
Գնալ դէպ յառանջ, յառանջ...

Ոսկեզօծ բաշուղներով,
Հազի շորեր թանկագին,
Գնում էին դէպի Սասուն,
Օգնելու Անդրանիկին:

Հայ քաջերը դիրք մտան,
Թշնամուն պաշարեցին,
«Ամեն կողմից կրակ տւէք,
Կոտորեցէք», զոռացին...

Նաման, եկաւ ջան Ֆիդան,
Սարսափ տիրեց բանակին.
Փախչում էին դէպ լեռներ
Վախկոտ զօրքերն ահագին:

Խաւարից լոյս ծագեցաւ,
Երևում էր մեծ յոյսեր.
Դաշնակցութեան ցանաձ սերմեր,
Աճում են նորա բոյսեր:

Մեր ազազայ սերունդից
Սպասում ենք մեծ յոյսեր,
Կարձակենք ազատ երգեր.
Տալիս է խրախոյսեր:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻՆ

Իբրեւ արծիւ սաւառնում ես լեռ ու ժայռ,
Թնդացնում ես երկինք-դեպինք տենչավառ.
Սուրբ անունդ պիտի յիշւի դարեդար,
Հսկայ լեռինք քեզ ապաստան, Անդրանիկ:

Քիւրդ ու տաճիկ երբ լսեն քո անունը,
Օձերի պէս պիտի սողան իրանց բուն.
Երակներդ ազնիւ քաջի արիւնը
Չը ցամաքէ մինչ յաւիտեան, Անդրանիկ:

Հայոց կուսանք դափնեայ պսակ թող հիւսեն,
Քնքոյշ ձեռամբ քո ճակատը պսակեն.
Գոհարներով անվախ կուրծքդ զարդարեն.
Կեցցես յաւէտ դու անսասան Անդրանիկ:

Հայաստանի սոխակները քեզ համար
Թող դայլայլեն գիշեր-ցերեկ անդադար.
Անյաղթ մնաս դու քաջ կուռի սիրահար,
Հայրենիքի տէր ու պաշտպան Անդրանիկ:

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ

Երկար-ձիգ տարիներ հայ անդաստանը,
Չորացել է, առատ անձրև պէտք է մեզ,
Չորացել է,

Ծլել ու ծաղկելու մեր բուրաստանը,
Գիտութեան լոյսիցը, արև պէտք է մեզ:

Մեզ պատել է տգիտութեան խաւարը,
Փակում են մեր առաջ լուսոյ տաճարը,
Ցոյց տալու, աղաւնին փառաց աշխարհը,
Բերանում ձիթենու տերև պէտք է մեզ:

Ձանք ու ճիգ անելով լոյսին հասնելու,
Այդ մասին ոչ մի բան չէ խնայելու,
Այս աշխարհում մարդավայել ապրելու,
Վերստին մեզ «նոր կեանք», պարզև պէտք է մեզ:

Ինչ ազգ չը զարգացաւ, խեղճ ու շւար է,
Գոյութիւն ունենալ նրան դժւար է,
Հին կեանքով ապրելը էլ անհնար է,
Կեանքի փոփոխութիւն, նոր ձև պէտք է մեզ:
Չամալի

ԱՆԿԵՂԾ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԸՆԿԵՐԻՍ

Հոգոյս հատոր, իմ հայ աղբէր, լաւ մտածիր այսուհետ,
Քո սեփական միջոցներով կառավարելը այսուհետ,
Նոր կեանք, նոր սիրտ, նոր հոգի առ, նոր եռանդով գործելու,
Այլոց վերայ բուրդովին յոյս մի՛ դնիր այսուհետ:

Չէ՞ որ անցեալ դառն փորձից խրատեցիր բաւական,
Դործիդ մէջը սխալելուց զգուշացիր այսուհետ,
Այս աշխարհի անխիղճ, անգութ դարձածքները խօսմ տեսար,
Օտարներու կեղծ խոստումից էլ մի՛ խաբւիր այսուհետ:

Դու քու ոյժդ չափէ, կշռէ և ըստ այնմ գործ արա՛,
Հանգամանքից օգտւելով առաջ շարժիր այսուհետ,
Սարք ու կարգդ ամեն կերպով, լաւ պատրաստած, գօտէ պինդ,
Քո Չամալիդ քեզ խնդրում է, գործ սկսիր այսուհետ:

ՉՐԻ ԱԶԳԱՍԷՐՆԵՐԻՆ

Վերջին տարիներս նոր մօղա ընկաւ,
Լոկ խօսքով մարդն իրան ազգասէր ցոյց տալ,
Պատգամ տւող, ճառախօսը շատացաւ,
Սկսեցին իրանց դործին տէր ցոյց տալ:

Չրի ազգին սիրել, դրանից հեշտ բան,
Դատարկ խօսքով հասնել խեղճին օգնութեան,
Առանց կոպէկ տալու, թշւառին պաշտպան,
Ընկածին սրտացաւ ու ընկեր ցոյց տալ:

Չամալ, բան կը շինւի միշտ աշխատանքով,
Ոչինչ առաջ չի՛ դալ միայն խօսքերով,

Իբր թէ պատրաստ են մինչև իսկ կեանքով,
Գաղափարի զոհուող անձնէր ցոյց տալ:

Մ Ի Ո Ի Թ Ի Խ Ն

Հայութիւնը վտանգւած է, հայ եղբայր,
Ամեն կողմից սպառնում է մեզ վտանգ,
Նոր-նոր հատւածները տալիս են նոր ծայր,
Մենք մեզ լաւ պահելու պէտք է աշխատանք:

Հայութիւնը տեսել է շատ պատուհաս,
Ճնշում ու բռնութիւն տարել անպակաս,
Եթէ մէկզմէկու մենք չը տանք վնաս,
Մեզ չի կարող ջնջել ոչ մի չարչարանք:

Ջամալի, հարկ է մեզ կապւիլ մէկ հոգով,
Ամեն բան կը շինւի սէր-միութիւնով,
Թէ գործերս վարենք թայֆայութիւնով,
Կռիւովի անշարժ կառքը կունենանք:

Բարով եկար սիրուն կուռնկի եղանակով

ՈՒՂԵՐՁ ՄՈՒՐԱԴԻՆ ՂԱՓԱՆՈՒՄ

Կեցցես Մուրադ անունովդ,
Բարով եկար քո խմբովդ,
Ջարհուրեցան սարսափովդ,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովդ:

Դու որ եկար, անցար Ղափան,
Կորաւ ազգանունը, Սուլթան,
Պիտի յիշւիս մինչ յաւիտեան,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովդ:

Դու քանդեցիր Աշուան գիւղը,
Աւերեցիր Տանձաւէրը,
Հէջ չէր պակաս խճճաւարը,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովդ:

Դու որ եկար անցար Ղափան,
Ձեռիդ բռնած սուր հրացան,
Ջախջախեցիր քիւրդի շղթան,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովդ:

Ղաթար գիւղը դու քանդեցիր,
Օղջու ձորը աւերեցիր,
Կին ու աղջիկ ազատեցիր,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովդ:

Լսողները ուրախանան,
Քեզ պէս քաջերը բազմանան:

Քարն էլ չը մնաց գեղ Քարխանան,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովը:

Պարսկաստանից խումբ էր եկել,
Ուժանիսը շրջապատել,
Ձէնք ու դիակ թողել փախել,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովը:

Պարսկաստանցիք որ իմացան,
Քո զահմիցը սարսափեցան,
Շատ շուտ փախան, չը դիմացան,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովը:

Ուժանիսին հաւար հասիր,
Թուրք խուժանին լաւ ցրեցիր,
Արխաշ, Սուլտաշ աւերեցիր,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովը:

Երբ որ եկաւ Մուրադ ջանը,
Աւեր դարձաւ Փարիջանը,
Շատ շուտ փախաւ Շախսուվանը,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովը:

Որ դու ես մեր ազգի աղը,
Հեշտ քանդեցիր Խաթուն բաղը,
Սարսափի տակ Գրաթաղը,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովը:

Կոտորելես բէկ ու բրդեր,
Հիմալայատակ քսան գիւղեր,

Աւարել ես անթիւ զէնքեր,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովը:

Օրհնած լինի քո հայր ու մայր,
Որ ծնել են ազգի համար,
Փառք ու պարծանք հայի համար,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովը:

Դու բաց արիր առուտուրը,
Իջեանդ Առջակ ձորը,
Երգ հնարող Ասատուրը,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովը:

Ընկեր Գալօն մեզ ես բաշխել,
Քաջ Պապիկին հետը աւել,
Սուրբ Գէորգայ բաւում թաղել,
Կեցցես Մուրադ քո խմբովը:

Մենք Ղափանցիք պարտական ենք,
Հոգեհանգիստներ կատարենք,
Գերեզմանին տապան զցենք,
Ողորմի Աստուած հոգուն ասենք:

ՆԵՐԿԱՅ ԿԵԱՆՔԻՑ

Ահուելի թուխ ամպեր երկինք պատել են,
Կայծակ-կրակ, կարկուտ գալու է մէկ օր,

Երկու հսկայ բանակ ներհակ կանգնել են,
Տեսնենք որք մայրը լալու է մէկ օր:

Մէկ կողմը բիւրք-բիւրոց սոված անխնամ,
Միւս կողմը թւով բիշ, բայց ճոխ ու փարթամ,
Ընդհարումը սպասւում է ժամէ ժամ,
Արդեօք որքն հարւած տալու է մէկ օր:

Ջամալ, անխեղճները աշխարհ տիրել են,
Բռնանալով, հոգի-մարմին գերել են,
Այլոց խաբել, իրանց փառքը հիմնել են,
Խախտաւ շէնքը ձեռքից գնալու է մէկ օր:

Ա Ն Փ Ո Ր Ձ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ափսոս, որ մենք դեռ տհաս ենք,
Գրաւվում ենք կեղծաւորից,
Ու մշտական վեր չը դասենք
Անպատիւը պատաւաւորից:

Յարգում ենք «ես եմ» ասողին,
Գործողներուն, բամբասողին,
Սուտ ու մուտ մեծ-մեծ խօսողին
Շատ ենք սիրում չափաւորից:

Մէկի գործը դեռ չը քննած,
Տեսնում ես ամեն տեղ գոված,

Փառաց ի փառս երկինք հանած,
Ճանչւած բարերար բոլորից:

Պարզը ասել ո՞վ կարող է,
Թէ՛ այս ինչը միշտ գոփող է,
Այլոց զրկելով ապրող է,
Վախիլ պէտք է փողաւորից:

Մատնում են, ինչպէս որ Յուդայ,
Իրանց պէսին բռնած վկայ,
Բռնանում են խղճի վերայ,
Չեն վախենում ահաւորից:

Ո՛վ որ դրան թակարդն ընկնի,
Հոգով-մարմնով գերի կըլլի,
Ինչ ունի-չունի տայ, չի պրծնի
Այդպէս անգութ դատաւորից:

Ջամալի խօսքերդ փշոտ.
Կը խայթէ վատ մարդուն կեղտոտ,
Ուղղութիւնը խօսիւր սրտոտ,
Չը վախենալով ստորից:

ՈՐԲԻ ՎԻՃԱԿԸ

Թշառ որբ եմ, ունիմ վատ խնամակալ,
Խղճուկ որբիս խաղալու էլ չի թողնում,

Անգուլթ անողորմ է, նենգ ու ոխակալ,
Դուրս գալ, ազատ մանգալու էլ չի թողնում:

Մազի չափ սխալեմ, ինձ կրակում է,
Բերանս չը բացած, նա ապտակում է,
Բռունցքով-մահակով, անխիղճ թակում է,
Միշտ ծեծում է, բայց լալու էլ չի թողնում:

Ջամալ, ամեն որբի վիճակն էլ վատ է,
Բայց կայ մեծ որ, մեղմ կերպով կը խրատէ,
Հօրս ու մօրս անուն տալն էլ արատ է,
Նրանց յիշել, սգալու էլ չի թողնում:

ՏԱՃԿԱՀԱՅԻ ԹՇԻԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Ա՛խ, տաճկահայ եղբայր, թշառ ցաւալի,
Շատ տխուր է դրութիւնդ վիճակդ,
Գիտեմ քաշած կեանքդ է շատ անտանելի,
Խաւարել է քո պայծառ արեգակդ:

Բիւր տեսակ վշտերով սիրտդ է ճնշւած,
Տունդ քանդւած, եկեղեցին պղծւած,
Կայքդ յափշտակւած, կրօնդ անարգւած,
Խլւած է պատիւդ, կինդ, զաւակդ:

Բայց դու դարձեալ ապրի յուսով անվեհեր,
Պապերդ էլ քաշել են շատ այսպէս օրեր,

Անգաղար աշխատի ցերեկ և գիշեր,
Վերջը տեղը կռնի սուրբ նպատակդ:

Ջամալիս խնդրում է, չը յուսահատւիս,
Վերադառնաս հայրենիքդ, հաստատւիս,
Մի օր անտանելի լծից կազատւիս,
Կը կատարւի վեհ իղձդ ու փափագդ:

ԱՆՄԵՂ ՀԱԼԱԾԱՆՔ

Հայը ի դուր հալածւում է շատերից,
Այս է ընկած ազգի օրը-վիճակը,
Գաղափար են կազմում քան իմ վատերից,
Ամեն ազգ էլ ունի իւր վատ գաւակը:

Մեր աչքի մէջ եղած շիւղը տեսնում են,
Իրանց աչքի գերանը միշտ պահում են,
Մեծ ազգերը հազար սխալ գործում են,
Բայց ծածկում է նրանց իրանց դմակը *):

Ջամալ, հայը ինչո՞ւ նստանձ է շարժում,
Նրանով որ աչքաբաց է իր գործում,
Այս նեղ օրն էլ կեանք են տեսնում նրանում,
Քարեր են գլորում անիւի տակը:

*) Հայկական առած. այն է հարստութիւնը ծածկում է մարդու արատը:

ՀԱՅ ԱՇՈՒՂ

Մշտական քու ազգիդ ցաւը դու երգեցիր, հայ աշուղ,
Մելամաղձիկ տխուր ձայնով գեղգեղեցիր, հայ աշուղ,
Սրտիդ խորքից ախ քաշելով հառաչելով, տխրագին,
Շատ քարացած-անզգայ սիրտ փափկացուցիր, հայ աշուղ:

Վատերուն միշտ մտրակելով, լաւերուն միշտ գովելով,
Դէպի բարին, դէպի լաւը գողգողեցիր, հայ աշուղ,
Երբ վիճակեց խղճուկ հային հեռու տեղեր ցրւելու,
Ազգիդ հետքից շատ երկրներ թափառեցիր, հայ աշուղ:

Յուսահատւած, կորչելու մօտ, հայի սառած սրտերը,
Ոգևորիչ յուսոյ երգով, նորոգեցիր, հայ աշուղ,
Բայց քո կեանքդ շատ չարքաշ է, փորձով գիտէ Զամալիս,
Անյայտութեան մէջ ու զրկւած թառամեցիր, հայ աշուղ:

Խեղձի ՕՐԸ

Ախ ու վախով կանցնի աղքատի օրը
Մինչ մեռնելը, կասէ, Տէրն ողորմած է,
Դարձեալ նրան միշտ ճնշում է հօրը,
Զասելով թէ՛ սա էլ մարդ արարած է:

Լի աշխարհում նա միշտ զրկւած ման կը գայ,
Նրա աշխատանքին գին դնող չկայ,

Գիշեր-ցերեկ տխուր, սրտի մէջ կուլայ,
Թէեւ կապրի, բայց կենդանի մեռած է:

Զամալի աղքատ չեն, որոնք կը մուրան,
Նրանցից աւելի խեղճ աղքատներ կան,
Ով որ ամաչում է, ունին գերդաստան,
Առանց գործի շրջում է, տունը քաղցած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱՆ ՍԱՍՈՒՆ

Հայաստանի անկախ Սասուն,
Քո ժայռերում կան շատ քաջեր.
Հռչակւած է նրանց անուն,
Հաւատարիմ քո պաշտպաններ:

Ասդրանիկը կուռւմ է (կրկնել),
Թշնամուն կոտորում է,
Զէ ուզում ստրկութիւն,
Մինչ գտնի ազատութիւն:

Հայդուկները գէնք վեր առած
Հայրենիքի սիրով վառւած,
Աչքերում կրակ լցւած,
Հոգով, սրտով են միշտ կանգնած:

Քո անառիկ դիրքերը
Պաշտպանում են հայդուկները.

Նոցա հերոս Անդրանիկը
Պաշտպանում է քո դիրքերը:

Հայրենիքի տէր ու պաշտպան,
Ունիս փամփուշտ ու հրացան,
Մօտ է հայի ազատութիւն,
Հայաստանի անկախ Սասուն:

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Սիւնեաց երկրին մի աստղ իջաւ
Լոյսը ծագեց ամեն կողմից.
Երանի թէ շատ ունենանք
Այսպէս մի ազնիւ ցեղից:

Թողեց կայք ու կարողութիւն,
Այլոց պատիւ, իշխանութիւն,
Միշտ երազում էր ազատութիւն,
Ուղիղ ճշմարիտ սրտիցը:

Կեցցէ ազնիւ մի վարդը,
Չարին պատրաստեց թակարդը
Նայեց սուրբ գործի մակարդը,
Թումանեանի ազնիւ ցեղիցը:

Քաջ բիւրօյից առաւ հրաման,
Գործով կատարեց ամեն բան.

Նժոյգ, փամփուշտ ու հրացան.
Արիւնարբու քաջ խմբեցան:

Դիմեցին դէպի Հայաստան,
Սարսեցուց ամբողջ Թուրքեստան,
Ինձ պիտոյ չէ Ռուսաստան,
Կարօտ եմ քեզ Հայաստան:

Ձինւած խմբով ճամբայ ելան,
Տէրը լինի մեզ օգնական,
Մեր հայրենիքի ազատութիւնը
Կախած է քաջ Մուրադիցը:

ԱԻԴԱԼԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ձիաւորի խմբից զատուայ մի անգամ,
Չորս կողմիցս չունիմ մի այլ օգնական,
Խումբ-խումբ տաճիկները դէպի ինձ կուգան,
Ունիմ նովի սիստ, կռիւ կանեմ խիստ.
Արիւն թափեմ ճիշտ, չեմ մնալ հանգիստ,
Հայ ազգի սիրուն:

Տաճիկները չորս կողմս շրջապատեցին,
Հրացանները մէկէն վրաս արձակեցին,
Երբ որ քաջ Աւդալի անուն լսեցին,

Եղան ցիրուցան ոչխարի նման,
Խփում ենք նրանց առիւծի նման,
Այդ շուն թուրքերին:

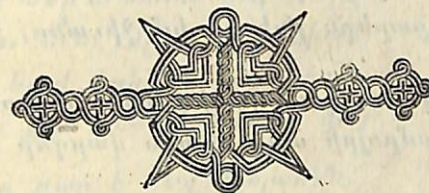
Ես Աւդալն եմ չորս-հինգ դէպքի պատահած,
Դեռ մեղայ չեմ գոչել ձեզ նման թուրքաց,
Վաղուց եմ ես պատերազմի կարօտած,
Արիք աջ ու ձախ դէպ յառաջ-յառաջ,
Կռիւ կանեմ քաջ, ունեմ շատ պահանջ՝
Այդ վատ շուն թուրքերից:

Աւդալ և Ռաշօն կուեցան քաջ-քաջ,
Խփում են թուրքերին մէկ մէկուց առաջ,
Ասում են, թուրքերից ունենք շատ պահանջ,
Աւդալ և Ռաշօն կուեցան քաջ-քաջ.
Հայոց ազգի սիրուն ունեցան պահանջ.
Վառած են սրտերը երիտասարդների,
Թափեցէք արիւն հայ ազգի սիրուն,
Այս մեր դաշտերուն:

Ռաշօն ալ գոչեց. «Աւդալ, եղբայր ջան.
Կորուցինք ընկերներիս, ալ չենք գտնի Խան,
Այս դաշտերը պիտի կոչւին միշտ Հայաստան.
Օսմանեան զօրքերը արինք ցիր ու ցան:
Առիւծի նման մենք մռնչացինք,
Ոչխարի նման նորանց ջարդեցինք.
Այսպէս սուրբ գործին
Կեանքերս տւեցինք:

Երբոր ես լսեցի տղոց վտանգը,
Վառւեցաւ, այրւեցաւ իմ կեանքը.

Դրդաց և թնդաց բոլոր աշխարհքը.
Չայնեց Դաշնակցութեան գործ ու արարքը
Սարսափեց Սուլթանը, դողաց Տաճկաստան,
Կեցցէներ կոչին վեհ Դաշնակցութեան:

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՅ

Մութ գիշերին անվախ ֆիդան
Ազատօրէն ման կուգայ.
Արի, գնանք Մայր-Հայաստան,
Անդրանիկը դէմ կուգայ: (կրկնել)

Հայերուս մէջ Վասակներու
Թիւը արդէն պակսում է:
Հայ պատանին սուրը ձեռքին
Նոցա մաս-մաս մօրթում է:

Անուշաբոյր թարմ ծաղիկներ
Հայ օրիորդը նւիրեց.
Շուն շեխերին ջարդել փշրել
Անդրանիկը վճռեց:

Ո Ր Ս Կ Ա Ն Ա խ Պ Է Ր

— Որսկան ախպէր, սարէն կուգաս, սարի մարալ կը փնտռես.
Ասա եարաբ, դու չտեսնիր իմ մարալիս, իմ բալիս:

Դարդի ձեռքից սարերն ընկաւ, իմ մարալս, իմ բալէս:
Գլուխն առաւ, քարերն ընկաւ, իմ ջիւանս, իմ բալէս:

— Տեսայ, քոյրիկ, նախշուն բալիդ, կարմիր պսակ էր կապել,
Սիրած եարի համբոյրի տեղ սրաին վարդեր էր բուսել:

— Որսկան ախպէր, ասա եարաբ, ո՞վ է հարսն իմ բալիս,
Ո՞վ է գրկում չոր գլուխը իմ մարալիս, իմ բալիս:

— Տեսայ, քոյրիկ, սիրուն բալիդ, քարն էր դրել բարձի տեղ.
Անուշ քնով տաք գնդակն էր՝ կրծքին սեղմել եարի տեղ:

Սարի մարմանդ հոփն էր շփում վառ ճակատին մարալիդ.
Ծաղիկներն են վրան սգում, քո մարալիդ, քո բալիդ...

Ա. Իսահակեան

ՍԵՐՈՒ ՓԱՇԱՅԻ ԵՐԳԸ

Ով որ քաջ է, ինչ կը սպասէ,
Արդէն ժամանակ է, թող գայ.
Մահ-պատերազմի օրհաս է.
Ո՞վ որ անվախ քաջ է՝ թող գայ:

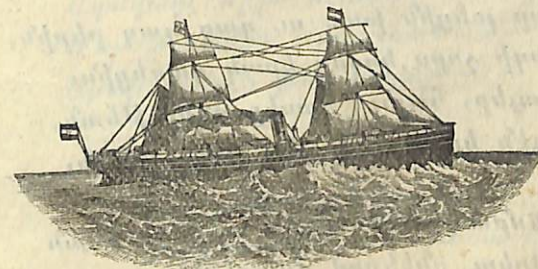
Կամ կուենք, պարպենք, վերջանանք,
Կամ գէնքով փրկութիւն ըստանանք,
Կուելով փրկենք Հայաստան,
Ազնիւ մտածողը թող գայ:

Այս մեր Սասուն սարէ Սըփան
Կռիւ ունէ միշտ անխափան,
Կուելով փրկենք Հայաստան,
Այս յոյս ունեցողը թող գայ:

Այս հինգ դար է մեզ կսպանեն,
Բռնի կրօնքէն կը հանեն,
Մեր կին աղջիկներ կը տանեն.
Պատիւ ունեցողը թող գայ:

Երկաթէ մարդ, քարէ հոգի,
Վրէժխնդիր լինի թուրքին,
Անվախ քարի տակ չոքողը
Անսխալ խփողը թող գայ:

Վերջապէս մենք ունինք կռիւ,
Ձէնքով պիտի մաքրենք հաշիւ,
Մեր հայրենեաց փառքն ու պատիւ.
Սերոբ-փաշային սիրողը թող գայ:

ԳՈՐԴԳԵՆԻ ԵՐԳԸ՝

Սասնոյ լեռներում զինւած ութ աղայ
Իրանց խմբապետ Գուրգէն և Ռուբէն.
Սասուն երևելով զէնքեր վերցնելով,
Մինչև ապրիլ լեռներ ման գալով:

Օրն հինգշաբթի Յրօնք գիւղ հասան,
Տղայոց խումբը մարգի մէջ մտաւ.
Այդ գիւղի քեօխմէն մըն էր մուսուլման,
Իւր երկու որդին վալուն յուր տարան:

Հլու հրամանով հաւաքուաւ զօրքը,
Թալրփ-էֆէնդին առաջնորդ ընկաւ,
Օրը ուրբաթ Յրօնք գեղը հասան,
Տղայոց խումբը մարգի մէջ մտաւ:

Թալրփ-էֆէնդին ըսաւ ահիշուն.
Ռուբէն կանչեց.—«Գուրգէն, զարկ էդ շուն».
Հրացան բացւեցաւ, կռնակին դիպաւ,
Ու չար թշնամին գետին փուլեցաւ...

Այդ որ լսեցին խոտ ու գազ գազ բերին,
Մարագի չորս կողմը կրակ վառեցին:
Ո՛վ հայեր, հայեր, հասէք օգնութեան,
Գուրգէն կը գոհարի ի սէր ազգութեան:

Խմբապետ Գուրգէն առիւծի նման
Երկու ընկերով մարգից դուրս ելան,

Գնդակ պարպելով դէպի սար գնացին,
Վատ թուրքի զօրքը ընկաւ յետևից...

ԲԱԻ Է՛, ԵՂԲԱՅՐՔ...

Բաւ, եղբարք, վիզը ձկել,
Ողորմելի երևել,
Ժամանակը հասել է
Հայ դրօշակին ծածանել:

Հայոց լերինք թող թնդան,
Հայոց բերանք թող դռան,
Հայաստանի դաշտերում,
Հայոց քաջերի զիլ ուռան...

Արիւն վոթէ թող հայը,
Աղաղակէ միշտ ուռան...
Մեր թշնամին այսուհետև
Սրտի վախէն թող դողայ:

Այսուհետև արտասուք
Վախկոտները թող հեղուն,
Հայքս արդէն պատրաստ ենք
Ոթել ազնիւ մեր արիւն:

Ու չենք գաղարիլ ռթելուց
Մեր հայ ազնիւ արիւնը,
Մինչև ազգը չըստանայ
Իրա ազատութիւնը...

Ախ ու վախը մենք մոռանանք,
Այժմ գոչենք մենք ուռա.
Հայք գոչեցէք միշտ ուռա՝
Որ թշնամին մեր դողայ...

✓ ԴԱՆԱԿԸ ՈՍԿՈՐԻՆ ՀԱՍԱԿ

Դանակը ոսկորին հասաւ,
Էլի ասում են համբերէ,
Յաւիս վերա նոր ցաւ դրաւ՝
Էլի ասում են համբերէ:

Թշնամին կոնգնած իմ մօտին,
Ձեռքը դրած է սրին,
Կուզէ հանել իմ հոգին՝
Էլի ասում են համբերէ:

Ինձի ասում են համբերէ,
Տանաէրը բան կը բերէ.

Նայում եմ, կայքս կաւերէ,
Էլի ասում են համբերէ:

Կանգնած է թշնամին դաժան,
Կատաղել է ինչպէս գազան,
Էլ ինչ ֆառց համբերութեան,
Էլի ասում են համբերէ:

Սիրաթուս ասում են թէ կաց,
Կասեն մի անէ լաց ու թաց,
Կաշեմ ետքը բան չը ֆառց,
Էլի ասում են համբերէ:

Ս. Թ.

ԿՈՂՈՊՏԻԱԾ ԵԿԵՂԵՅԻ

Աւազակները օրը ցերեկով
Տուն ու տեղս բաժանեցին,
Հօմերով քլունքներով
Դուռ պատուհանս կոտրատեցին:

Աւարառուք եկան շարան,
Ցոյց տուցին սրի բերան.

Հազար ու վեց հարիւր տարւան
Սրբութիւնը աւերեցին:

Գանձատունս լի էր, առատ,
Անթիւ փողեր, ոսկի արծաթ,
Առեանգեր մուրհակներ հաստատ
Առան տարան թալանեցին:

Ունէր բազում կալածներ,
Գիւղեր, հողեր, ձօխ անտառներ.
Հազարաւոր տարւան կայքեր,
Զօռով ձեռքիցս խլեցին:

Այս ի՞նչ դարի հասանք, առտւած,
Հին ցաւերից դեռ չազատւած.
Տանս տխուր, տրտում նստած,
Յանկարծ եկան մերկացուցին:

Մեր նախնիքը դարեր առաջ
Ունեցել են ողբ ու հառաչ,
Բայց այսպիսի ահեղ հարւած
Ամենեկն չէին տեսած:

Ահա քեզ դար, նոր լուսաւոր,
Որ ընկածին կանեն տկուր,
 , կսպանեն ամեն օր,
Զեն թողնում որ ազատ ապրենք:

Ես Հայրիկն եմ անմխիթար,
Զունիմ հանգիստ, չունիմ դադար,

Զաւակներս, անմեղ արդար,
Ա՛խ, չգիտեմ ուր մնացին:

Ս. Թ.

Ա Ն Է Ծ Ք

Ունիմ Աստւած, բայց չունիմ Տէր,
Տարածներդ քեզ չի մնայ,
Կստանաս փոխարէնը անխախտ՝
Տարածներդ քեզ չի մնայ:

Շուտ կստանաս փոխարէն,
Բռնած գործդ է անօրէն.
Տուրը կտաս վարէն վերէն
Գողացածներդ քեզ չի մնայ:

Մէջ տուն ունէի, քանդեցիր,
Խեղճ զաւակներուս զրկեցիր,
Դուռ ու պատուհանս ջարդեցիր՝
Տարածներդ քեզ չի մնայ:

Շատ չըտեսց գործդ երկար,
Տանջեցիր ինձ՝ դու էլ տանջւար,
Շուտով փոխարէն ստացար,
Գովածներդ քեզ չի մնայ:

Զի կշտանայ գողացողը,
Պատիժ կստանայ տանողը,

Մեծի անէծքը առնողը,
Թալանածներդ քեզ չի մնայ:

Զրկարողացար շուտով մարսել,
Տարածդ քեզ է վնասել,
Մկեցիր շուտով փսխել,
Տարածներդ քեզ չի մնայ:

Մարեցիր իմ վառ աշտանակը,
Սրտիս զարկիր սուր նիզակը,
Մէջս գցեցիր վառ կրակը,
Տարածներդ քեզ չի մնայ:

Մինչև անգամ հին հագուստներս,
Գտար, տարար պահուստներս,
Մարեցիր իմ վառ յոյսերս՝
Տարածներդ քեզ չի մնայ:

Ս. Թ.

ԽԱՂԱՂ ԴԱՇՏԻ ՈՐԴԻՔ

Խաղաղ դաշտի որդիք, լեռները երևենք,
Արօր գութան մոռնանք, հրացան առնենք.
Խեղդւած մեր բողոքը յայտնենք զէնքերով
Եւ մեր արդար դատը վարենք արիւնով.
Մեր կեանք, մեր մահ թող լինի ազատ.
Ճնշւած հայի որդիք հարազատ: (կրկնել):

Քան թէ ամեն վայրկեան կենդանի մեռնել,
Ազատութիւն վճռել և ազատ մեռնել,

Հինգ դարերով մեռեալ սարուկ հայ ազգը
Այսպէս պէտք է լուծէ եղբարց վրէժը,
Մեր կեանք, մեր մահ և այլն...

Սարկութեան շղթան պարզ շառաչում է,
Ազատութեան ճնշւած ձայնը հառաչում է,
Ազատ լեռներ լինին թող մեր ապաստան,
Եւ ընդարձակ հողեր հայոց գերեզման,
Մեր կեանք, մեր մահ և այլն:

Յառաջ դիմենք, զարնենք Համիդին,
Ղրկենք հայ գիւղացուն, հասնի զաւակին.
Իմաց տանք սուլթանին, անգութ բռնաւոր,
Ծագէ հայ հերոսի համար պայծառ օր,
Մեր կեանք, մեր մահ և այլն:

Յրւած խմբեր հասնեն Զէյթուն և Վան,
Շտապենք, միանանք, կազմենք խումբ հայկեան.
Հայի ազատութեան պարզենք դրօշակը,
Կեանքը մահով կապւած, դնենք նոր պսակ:
Մեր կեանք, մեր մահ և այլն:

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ՎԵՐՋԻՆ ՈՒԽՏԸ

Թող չար օրհասը թափէ իմ գլխին,
Ապագութ մահաւան բոլոր սև չարիք,

Բայց քո սուրբ անուն մինչև վերջին շունչ,
Ես չեմ մոռանայ, սիրուն հայրենիք:

Թող օրհասական բոլոր պատուհաս,
Թափէ խղճիս վրայ իմ անգութ օրհաս,
Բայց մինչև ես կեանքիս մաշած հետին կծիկ,
Քեզ չեմ մոռանայ, անգին հայրենիք:

Թող գոմորական արիւնոտ մոխիր
Թափէ իմ գլխիս միշտ ճակատագիր.
Բայց մինչև չըմտնեմ մահու դամբարան,
Քեզ չեմ մոռանայ, ազնիւ հայրենիք:

Թող ինձ պատրաստէ անխիղճ թշնամին
Կախաղան, և սիւն, կամ մի այլ գործիք,
Բայց մինչև չը գցեն շիրիմ իմ մարմին,
Քեզ չեմ մոռանայ, սէր իմ հայրենիք:

Թող թշնամութեան դժնեայ ծառի ճիւղ,
Տայ ինձ իւր փշոտ թունալից պտուղ,
Բայց մինչև կեանքիս վերջնական վայրկեան,
Պիտի բեզ յիշեմ, սիրուն հայրենիք:

Թող կոյր ամբոխը անձրեւէ գլխիս
Քար, հուր, շանթ, երկաթ և շատ չարիքներ,
Բայց մինչև իմ բերնից չելանէ հոգիս,
Քեզ չեմ մոռանալ, անտէր Հայաստան:

Թող ինձ հալածեն Վասակի թուներ,
Ասելով՝ ագէտ, յիմար և անբան.

Այդ ես կը տանեմ մինչ կեանքիս վախճան,
Բայց քեզ չեմ մոռանայ երբէք, Հայաստան:

Թող իմ զիակս, մանրած մաս առ մաս,
Տանեն սգալով դէպ մահու դարպաս,
Յայնժամ կաշկանդւած քնով մշտական,
Գուցէ քեզ մոռնամ, մայր իմ Հայաստան:

Բայց ոչ երկնքում լուսոյ որդոց հետ,
Իբրև մի անմահ սուրբ հրեշտակապետ,
Պիտի միշտ գոչեմ, կրկնեմ յաւիտեան,
«Սիրուն հայրենիք, սիրուն Հայաստան»:

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԿՈՒՈՒՄԸ ԸՆԿԱՅՆԵՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Յուլիս ամսի քսանուհինգին,
Մօսին հրացան պատրաստ ձեռքին,
Քրդի ոխը պահած սրտին,
Դէպ Խանասոր դիմեց ուժգին:

Երեք հարիւր հայ քաջերով,
Բոլորը զինւած մօսիններով,
Շէրիֆ բէկին մեծ ջարդ տալով,
Կարօն ընկաւ վերժ կանչելով:

Ագուլեցի քաջ պատանի,
Հօրդ, մօրդ ո՞վ լուր տանի,

Քեզ պէսներին միշտ երանի,
Դուք էք յոյսը Հայաստանի:

Ամեն աչքեր թող արտասուեն,
Ամեն սրտեր թող կտրատուեն,
Խանի նման զոհեր տւին,
Խեղճ հայերին մնաց համբերեն:

Փչեց մեզ զով Առաւուրից,
Հայերի սիրտն էլ այրեց.
Խանի պէս քաջն մեզանից խլեց,
Հայ քաջերի սիրտն էլ այրեց:

Դու ով ունիս, որ քեզի լայ,
Գերեզմանիդ վրայ ողբայ,
Թշնամիէդ վրէժ առնէ,
Անբաղդ հայուն օգնող չկայ:

Խոնկ ու մոմով գամ Խանասօր,
Արցունք թափեմ ես ամեն օր,
Քեզ հարցնելով մնացի մոլոր,
Նստած կուլամ միշտ սգաւոր:

Արտասուքս հեղեղ դարձաւ,
Պայծառ օրս խաւարեցաւ,
Դաշտ ու ձորեր արիւն դարձաւ,
Խանի պէս քաջը զոհւեցաւ:

Առնեմ սուրս, ելնեմ Առաւուր,
Քիւրդեր մորթեմ ես ձախ ու աջ,
Ես էլ հայ եմ պարտաճանաչ,
Հայերի համար մեռնել քաջ-քաջ:

Ախ, երանի թող մեռնէի,
Ազգս ազատած տեսնէի,
Ուրախ գերեզման մտնէի,
Եւ հանգստութեամբ ննջէի...

ԹԻԿՈՒՆՔԻ ԼԱՅՆ

Թիկունքդ լայն, թեւերդ ուժգին,
Կռներդ ուժեղ, պինդ պողպատ,
Սիրել զիտես, կուել չիտես,
Դու անզգայ երիտասարդ:

Քոյրդ տանում են քիւրդերը,
Եղբօրդ արիւնն են ծծում.
Դու անտարբեր, սառն արիւնով,
Հանգստութիւն ես փնտրում:

Ամօթ քեզի, հազար ամօթ,
Որ զէնք չունես քո ձեռքին,
Քո եղբօրդ կուի դաշտում
Տապալում է թշնամին:

Ձեռքդ տուր ինձ, երդենք այստեղ,
Թողնենք փառքը աշխարհի,
Գնանք, կուենք առիւծաբար,
Ի սէր ճնշւած հայ ազգի:

ԿՌՈՒՆԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Բարով եկար, սիրուն կռունկ,
Ի՞նչ լուր բերիր հայրենիքէս.
Խօսիր ինձ հետ ազատօրէն,
Կեանքս կնւիրեմ ես քեզ:

Տեսար մեր հայրենեաց տունը,
Գեղեցիկ զարդարեալ գոյնը.
Նորա սիրուն տանջւում եմ,
Աչքերիցս կտրաւ քունը:

Ազատ տեսար մեր լեռները,
Հաղորդեցի՞ր դու իմ սէրը.
Այն լեռներու պաշտպանողը,
Արծաի կորին նետերը:

Տեսար մեր փոքրիկ բուրաստան,
Վարդ, մեխակ, շուշաններ շատ կան.
Նգեմական դրախտավայր,
Նա կոչւում է Հայաստան:

— Այնտեղ ունիս եղբայր ու քոյր,
Միջազ ի՞նչ կսպասէ իզուր,
Արի առնեմ իմ թևերուն.
Գնանք այնտեղ, ուրախացուր:

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՅ

Ես ընկած եմ քիւրդերու մէջ,
Արնաշաղաղ վերքով լցւած,
Ինձ կարծել են մեռած,
Թողել գնացել են.
Կիսամեռ թշուառ ի՞նչ անեմ,
Մնացել եմ անօգնական:

Երբ նայում եմ լուսնի լուսով,
Հազարներով փռւած գետին,
Սատկած և վիրաւոր.
Շարիֆ-բէկ քիւրդեր մըմնջում են միլա,
Վախկոտ հեկալօներ.
Տեսարանն ուրախալի էր.
Թեթևանում էր իմ վշտեր:

Քիւրդ լաց-կոծների միջից
Յանկարծ լաւեց. «Մայր իմ անուշ»...
Ախ, այդ ձայնն էր հայկական:
Գնացի դէպ նորան, տեսայ ընկերս էր,
Զինւոր էր նա, վերքը ստացած,
Արեան գաշտում ինձ նման:

Ձեռք մեկնեցի, մտերմիս ասի.
«Նայիր բոլորդ, հոգի ստացիր»,
Հայի յաղթութիւնը մեծ է, ջան փիղան,
Փառք իւր Դրօշակին:
Վիրաւորներս սիրտ առած,
Հեռացանք արեան դաշտից:

էլի սաղ եմ քաջի պէս,
Տես իմ վերքերուս տեղերը.
Հաւատացէք հայ զինուորի ուղղութիւնը,
Որ չխնայեց իւր ազգին իր արիւնը,
Ազատութեան զոհեր ենք մենք,
Ազատ կամքով, ազատ խղճով:

ԵՐԲ ԵՍ ՄԵԾԱՅԱՅ

Երբ ես մեծացայ, տղամարդ դարձայ,
Ու սիրտս զնգաց սիրոյ վառվառմամբ,
Ուզեցեայ սիրել աղջիկ սեռահայ,
Բայց դու գիրկս ընկար, անգին հրացան:

Ու բոց կարօտով գրկեցի ես քեզ,
Մղմեցի կրծքիս, անգին հրացան,
Իմ սրտի տէրը հարսնացուս դարձար.
Աննենգ ընկերս, իմ սէր հրացան:

Երբ թշնամու դէմ կուրի եմ վազում,
Դու կրծքիս սեղմած, անբաժան հետս ես,
Դու ես միշտ սրտիս մրրիկը յայտնում,
Քեզնով եմ փնջում, որոտում վրէժ:

Եւ երբ գաղազած գլուխս դնեմ
Կուրի դաշտումը, կուգեմ, որ փորեն

Քեզնով ինձ մի փոս, կուրի ընկերներ.
Քեզ հետս թաղեն, իմ հարս, իմ ընկեր:

ԼԱՅ, ՄԷՐԻԿ ԶԱՆ

Հովերն առան սար ու ձորեր,
Անպերն ելան, մութն ընկաւ,
Անգին մէրիկ, հէրիկ յուսաս,
Քո շողշողուն աստղը ընկաւ,
Լաց, մէրիկ ջան, որ էլ չեմ գայ,
Վէրքը սրտիս տուն չեմ գայ:

Կաթիլ-կաթիլ ամպըն էր ցողում,
Սև ու պղտոր երկնքից,
Մաղիկ-մաղիկ վէրքըս էր ծորում
Իմ անգուման սև սրտէս,
Լաց, մէրիկ ջան, որ էլ չեմ գամ,
Վէրքը խորն է, ճար չեմ կայ:

Անգութ կեանքում վէրք ըստացայ,
Սրտանց սիրած ընկերէս,
Անխիղճ կեանքում վէրք ըստացայ

Անուշ սիրած քոյրիկէս,
Լաց, մէքիկ ջան, որ էլ չեմ գայ,
Ազիզ բալէդ էլ չի գայ:

Կ Ռ Ի Ի Կ Ա Ր Օ Տ Ը

Հ. Ա. Վ. Ք-եանին.

Անողոր բաղդը զարկաւ մեզ ուժգին,
Ու մենք զատեցանք, մենք երկու ընկեր,
Որոնք տարիներ մէկ տեղ են երգեր,
Մէկ տեղ են լացեր արցունքը կեանքին:

Եւ անա այսօր ձայնդ հեռաւոր,
Ձայնդ եղնիկի խոցւած, որբացած,
Ժայռին ու ծովին իր սիրտը բացած,
Կոզէ իւր ընկեր սիրով վերաւոր:

Ես այնպէս կղձամ ձայն տալ բեզ խորոտ,
Ձայն մը, որ կտրէ սար, ձոր, դաշտ ու ծով,
Հնչէ ականջիդ յստակ հարւածով,
Պատմէ, որ ես ալ տեսքիդ եմ կարօտ:

Կուգեմ ըսել քեզ և պոռալ նորէն,
Որ ձեռք ձեռքի տանք ու գործենք այնտեղ,

Ուր կը փոթորկի տառապանքն անեղ,
Ընկճւածներու, ատած բրտօրէն:

Եղնիկ

Ե Ր Կ Ր Ի Ձ Ա Յ Ն Ը

Երբ ես հոն էի, թոյլն ուժեղին քով,
Արցունքն ու քրքիջ, ոճիրն ու խոր վիշտ՝
Մին հայհոյանքով, միւսը խնդրանքով՝
Կը պայքարէին իրարու հետ միշտ:

Կատաղի յորձանքն այդ խուլ պայքարին
Կառնէր զիս իր մէջ ու գրոհ կուտար,
Այնպէս կը փրփրէր, կը գոռար ուժգին,
Որ կեանքս ու շունչս կառնէին դադար:

Եւ ժխորի մէջ շանթի պէս անեղ,
Ծնշող, մեռցնող ձայն մը կորոտար,
«Կորիր», հեռացիր, ի՞նչ ունիս այստեղ,
Գնա, թափառէ, աստղի տակ օտար:

Քանի հեռացայ, այդ ձայնն ալ այնքան
Կորուց իր շեշտը տխուր, ցաւազին,
Կորուց իր ժխոր, քրքիջ դիւական,
Երգ ու մեղեդի դարձան մեղմագին:

Բայց ահա՛ այսօր երկրի ձայնն անուշ,
 Սիրելիներու համերգ երկնածիր,
 Փայտի ու լացի ակկօրդով քնքուշ
 Կը կանչէ, կուզէ տանիլ զիս երկիր:

Եղնիկ

ՀՈԳ ԶԷ ԹԷ ՄԵՌՆԵՄ

Հոգ չէ թէ մեռնեմ, մեծ յաղթանակի
 Կը ծագէ արև ազատ, հովերով,
 Նրա ցոլքերը՝ կարմիր, շեշտակի,
 Կը ցրեն մռայլ խաւարը շուտով:

Դուք, վեհ ըմբոստներ, ձեռք-ձեռքի սուած,
 Կը փշրէք շղթան ստրուկ օրերի,
 Բռնակալութեան լուծը ջախջախած,
 Արիւն անցեալին չէք լինի զերի:

Եւ պարարտ հողի բեղմնաւոր կրծքին
 Կը փայլեն խաղաղ բահ, արօր, գութան,
 Ու կուշտ գեղջուկի պայծառ երգերին
 Խրոխտ լեռները արծաղանք կուտան:

Եւ շէն գիւղերում ու աւաններում
 Կը հնչէ զօարթ աղմուկ, աղաղակ,

Ամեն օճախից ծուխը դալարուն
 Կաւետէ կեանքի հեքը ներդաշնակ:

Եւ անտառների խորքից կուսական,
 Հոյակապ ու ժիր գործարաններից,
 Զեր բանւորների բաղդաւորութեան
 Կը լաւ օրհնենքն անդուլ բերկրաւից:

Արթնացած միտքն կը ծնի հանճար,
 Եւ ազատ խօսքը, յոյս ու բողոք անդորր,
 Կեանքը հաւասար, վաստակը արդար,
 Մարդը չի լինի դահիճն իր եղբօր:

Հոգ չէ թէ մեռնեմ, ազատւած երկրի
 Շունչը բարերար ոյժ կը տայ մարմնիս,
 Սուրբ ազատութեան գոռ ղողանջների
 Շփնդն անսպառ կը գգւէ հոգիս:

Ահա այդ ժամին ես նորից կապրեմ;
 Մեռած տենչերս նորից կը ծլեն,
 Մայր հողի գրկում վառ, փարթամ, վսեմ,
 Եւ շքեղ փնջով ձեզ այցի կելլեն:

Արփենիկ

ՁԱՅՆ ՏՈՒՐ ԱՄԵՆՔԻՆ

Տես, փրփրում են աւերակներիդ մոխրի կոյտերում,
Վերջին չոր հացդ, վաստակիդ վերջին թերմաշ փալատներ,
Փլատակներից՝ խաւար գիշերում սև բուն անդալքում,
Քեզ վայ է տալիս, հստեղ են շուրջդ բաղցած ագռաւներ:

Նայիր, անհատիկ, ամուլ արտերիդ երեսից խոպան
Շրջմուլիկ քամին՝ թևերը փռած ազատ կը պարի,
Ծղրիտն է դարձել կանգնած ջաղացիդ միակ ջաղացական,
Կը ծղրայ անքուն-անգործ անիւիդ կերպէ ողորմի:

Նայիր, ժանգն ինչպէս իր հաստ շերտերով գութանիդ, բահիդ
Անգործ օրերի ստոր կնիքի դրոշմ է դրել,
Աւեր ախոռից երբեմն առոյգ կով ու եզներիդ
Ուրախ բառաչը, գոհունակութեան միջոցն է լռել:

Նայիր և շուրջդ, ինչպէս բռնութեան ծանր լծի տակ,
Կիսաքաղց, լքած վխտում են մարդիկ, տենդոտ զայրոյթով
Անյոյս սրտերում թոյնը վրէժի ու աննպատակ,
Թշնամուն մոռցած, ձեռքերը ներկում եղբօր արիւնով:

Սթափւիր, թշառ, ձայն տուր ամենքին՝ ով քո դառնութեան,
Քո արցունքներին, քո մուսլ խաչին եղել է ընկեր,
Ձեռք-ձեռքի տաած՝ դուրս եկ կուի դաշտ, ուր որ մարդկութեան
Մի այլ, նոր կեանքի կոչնակն է հնչում, վեհ աւետաբեր:
Արփենիկ

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐԻՆ

Ա. Խ-ի յիշատակին

Էն սև գիշերում, դուման դարդերի,
Փրփրած ծովում ընկաք ու մեռաք,
Այ, իմ ազիզներ, դադած սրտերի,
Եաման օրերի դուք յոյս երկնառաք:

Ծփուն ալիքներ՝ փրփուր թևերով,
Ինչպէս սիրտ արին ու ձեզ կուլ տւին,
Այ, իմ ազիզներ, որ էն մեծ ցաւով
Ճանապարհ ընկաք, ալնապիշ ափին:

Խրոխտ փարոսը որ դուք վառեցիք,
Վշտերու ծովի մութ դէմքի վերայ
Լոյս է տարածւում: Անցնում են մարդիք,
Ուր առաջինը դուք բացիք ճամբայ:

Ես ձեզի չեմ լայ, դուշմանը թող լայ,
Էն դուլ օրերի գեանաքարը ընկեր,
Իսկ ես, ազիզներ, ձեր ճամբէն ընկայ,
Անլաց, անմոռնչ, հպարտ, անվեհեր:
Արփենիկ

ԹՇԻԱՌ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

Թշառ ժողովուրդ, մոլեռանդ գերի,
Փթած, խարխլած, անյայտ ոյժերի,

Որ այնպէս թափով խոնարհւել գիտես,
Խաչ ու մասունքի զօրութեանը անտես:

Որ այնպէս յուսով կեանքիդ փրկութեան,
Գութ ես միշտ մուրում, մուրում յաւիտեան.
Դեռ չը զարթնեցիր դարաւոր քնից,
Յուսախաբութեան մոայլ ցնորքից:

Դու այնպէս, խղճուկ կեանքի շուկայում,
Ձեռքից ձեռք անցար լռիկ, անդադրում,
Բանտ ու աքսորի դու տաժանակիր,
Եղար հարազատ, հլու որդեգիր:

Բայց հերիք անարգ, եսամոլ մարդիկ,
Շինեցին իրանց շահի խաղալիք,
Քո ցաւն ու քո բաղդ, թշառ մուրացկան,
Միթէ այդ կեանքը սիրում է այդքան:
Արփենիկ

ԿԸ ՀԻՒՍԵՄ ԵՐԳԵՐ

Բարձիր ուսերիդ քո բեռը կսկիծ,
Ողբերն ու ճիչեր անհուն տանջանքիդ,
Վհատ կասկածդ և սրտիդ անբիծ
Բոլոր ցաւերը և խաչը կեանքիդ:

Թող կաթիլներով՝ ճնշման կապանքից,
Կաթեն սրտիս մէջ տենչերդ մարած,

Տգէտ խաւարում, գլխիդ անձկալից,
Ըմբոստ խլրտման ծիլերդ խամրած:

Ես քո սար-բերան հլու բեռնակիր,
Կը սուղւեմ վշտի անյատակ ծովում,
Իսկ դու աշխարհում նորից արծարծիր
Սուրբ ազատութեան իդէալի երդում:

Եւ երբ ցաւի տեղ այդ ազատութեան
Տիրէ հրճանքը երկրի երեսին,
Փշրեն շղթաներ, բանտ ու կախաղան,
Հնչեն շեփոռներ նոր արշալոյսին:

Այնժամ լեռ-բեռդ անյատակ ծովի,
Խորունկ խորքերում վշտիս հետ թաղած,
Ես վեր կը թռչեմ, կը փարւիմ հովի,
Ջրոտ թևերին՝ թեթև թև առած:

Կը հիւսեմ երգեր ազատ օրերի,
Անմահ, ոգեշունչ, բողբոջ յոյսերից,
Կերգեմ նոր հիմք—հաւասարների,
Լոյսի ծնունդը՝ բղխած խաւարից:

ԿԵՅՅԵՆ ՇԱՐՔԵՐԸ

Կեղծիքին սովոր, բռնութեան յարմար,
Դրւած է հիմքը մեր թշառ կեանքի,
Եւ ստրկութեան բարերն անհամար,
Հիւսւում են շէնքը մոայլ տանջանքի:

Բայց ահա ցնցեց տիտանը, հսկան,
Ըմբոստացումի թափից թե առած,
Ոտացրեց գոռ շարքերն ու մահաւան
Չարկն իջեցրեց դահճին դառամած:

Կեցցեն շարքերը, մարտիկներն անգին,
Կեանքի ու ինչքի հաւասարութեան,
Կեցցեն շարքերը, որ ստոր փառքին
Անդունդ են փորում, անարգ գերեզման:

Արփենիկ

ԹՈՒՄԱՆԻՆ ԵՒ ԻԻՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻՆ

Մեր եղբայրները զինաթափւած
Անօգնական են ընկած,
Կազակներով շրջապատւած,
Վայ մեղ, գերի ենք ընկած:

Մեր եղբայրներ զինաթափւած
Սարի լանջում են ընկած,
Գլուխները մարմնից կտրած,
Քաջ միայն դուք էք քնած:

Գերեզմաններ—կանաչ դաշտեր,
Դադաղի տեղ լեռ քարեր,
Քահանի տեղ թփեր,
Աղօթողներ, սև ամպեր:

Ոմբապետներ թորգոմ, Որսորդ,
Քահանաներ մեզ հաղորդող,
Իրանք եղան առաջին զոհ,
Հայոց քաջերն են կուռղ:

Մեր վրէժը պէտք է լուծէք
Սրով, թրով, գնդակով,
Եւ ոչ միայն լաց ու կոծով,
Թշնամու դէմ կուելով:

ՇԷՆԱՆՈՒ ԵՐԳԸ

Նպատակիդ դու չը հասած, Շէխալի,
Ցաւալի վախճան ունեցար, Շէխալի,
Ապագայ յոյսերիդ նշոյլը գոնէ,
Չը տեսած զոհեցար դու, քաջ Շէխալի:

Մանկութիւնից վառ էր քո սրտի կայծը,
Քաջ յայտնի է շատերին քո արածը,
Շարժեցիր թշնամուն դու չար նախանձը,
Դարան մտան, քեզ զոհեցին, Շէխալի:

Քո պարզ ճիշտ խօսելը եռանդ տալիս էր,
Ամեն մի նեղացած քեզ մօտ գալիս էր,
Նոյն իսկ քո թշնամին քեզի լալիս էր,
Սփսոս որ զոհեցար դու, քաջ Շէխալի:

Վերաւորւած քաջ շահապաղ մոնչում,
Քաջ Շէխալի քեզի օգնութեան կանչում,
Մութ գիշեր է, թշնամին չի ճանաչում,
Վրէժըդ սրտիդ մէջ մնաց, Շէխալի:

Քաջ անունըդ հռչակեցաւ ամեն տեղ,
Փոխարէն ստացար պատկներ շքեղ,
Միջազին խնդրում է այն օրը անեղ
Դատաստանիդ ներկայ լինի, Շէխալի:

ՇԷՆԱԼՈՒ ՂԱԶԱՆԻ ԵՐԳԸ

Ղազախի շուրջը ման կու գար
Մի առիւծի քաջ կորիւն,
Սուրը ձեռքին կոտորում էր
Հազարաւոր թշնամուն:

Իսկապէս քաջ Շէխալին էր,
Խեղճ հայերին միշտ պաշտպան,
Հազարաւոր խուժանի դէմ
Կանգնած էր միշտ հանդիման:

Սիրտը վրէժով բորբոքւած,
Կոտորում էր ձախ ու 'աջ.
Կարնեցի ընկեր Արշակը
Վազում էր դէպի առաջ:

Հայրէնասէր հայդուկները
Կուում էին երգելով,
Քաջ Շէխալի իւր խմբովը
Եւ հու ետ մադադ գոռալով:

Նոր ոյժ ստացան թուրքերը,
Առաջ եկան թէև քիչ,
Միջազին գիտէ Շէխալուն,
Ձեզ էլ կանէ բնաջինջ:

ՀՆՁԱԿԵԱՆՆԵՐԻ ՄԱՐԾԸ

Հեռաւոր երկիր նստած դու նժդեհ,
Հայրենեաց բաղդին մօտուց տես տեղեակ,
Քարոզ քաջարի նոր սկզբանց վեհ,
Յեղափոխութեան ձայնատու հնչակ:

Նոր գաղափարի քո ցանած սերման,
Ազնիւ պտուղներ հասուննան առատ.
Կարին և Պօլիս որոտման նման
Անդրանիկ շարժում ծնաւ քեզ հնչակ:

Չար բռնակալը հայոց կեղեքիչ
Վախէն պահուեցաւ ոսկի գահի տակ,
Խուլ Եւրոպայի թնդաց մեծ դահլիճ,
Հայը ցնցուեցաւ, կարմրեցաւ հնչակ:

Այսօր քո սերմանց նոր պտուղը ահա
Հասած կարմրեն արեան նմանակ,
Կենաց և մահու սուրբ ժամ մերձենայ,
Կարմիր հրաւերիդ ակն ունիմք, հնչակ:

Կոչնակ հնչեցուր, հնչեցուր արակ,
Թող հայք ոտք ելնեն, ծագէ մինչև ցայգ,
Փշրեն ծանր շղթայք, ծագէ նոր արև,
Ազատեմք հնչել ոսկեզօծ հնչակ:

ԿՈՉ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ապերախտ ենք մենք հայերըս,
Գեղի մոռցանք հայրենիք.
Մեր սերունդը մեր ետևից
Պիտի կարգայ նախատինք:

Եղեմական դրախտ էիր
Դու մեզ համար, Հայաստան.
Միթէ հիմայ դժոխք դառար
Դու, սիրելի րուբաստան:

Սեփական շահերի համար
Մոռացել ենք ազգութիւն.
Եղբայր եղբօր դէմ ենք կանգնել,
Այդպէս է արդարութիւն:

Գերութիւնը միթէ մեզի
Վիճակւած է անալայման.
Մինչև երբ մենք ման պիտի գանք
Այսպէս խեղճ, թափառական:

Երգիչ միջազը խնդրում է,
Կապեցէք սէր միութիւն,
Միայն սիրով պիտի գտնենք
Խեղճ հայերըս փրկութիւն:

ԲԱԼԱԿԱՆ Է ԳՈՒՆ

Զարթեցէք, հայեր, քնանք բաւական,
Հնչում է փողը պատերազմական.
Առնենք զէնքերըս, յառաջ սլանանք,
Կուող քաջերի հետը միանանք:

Ամօթ է ամբողջ մարդկութեան առաջ,
Բաւական է մեզ, լաց կոծ և հառաչ.
Մեր արտասուքին մէկը չը գլթաց,
Ծոյլին, վախկոտին չի գլթայ աստուած:

Ծնանք մեռնելու, էլ ի՞նչ կը սպասենք,
Արքայութեան բաժին ունենք շասենք.
Եթէ չը մեռնենք մեր ազգի համար,
Մեղաւոր ենք մենք, չենք լինի արդար:

Վանենք մեր սրտից վախը և ահը,
Զարդենք և փշրենք բռնութեան զահը,
Մահը իմացողին համար չէ մահը՝
Գաղափարի զոհ նա է անմահը:

Տ. Պ.

Հ Ր Ա Ժ Ե Շ Տ

Մնաս բարեաւ, իմ հայրենիք,
Իմ մանկութեան օրօրան

Քեզ պաշտել եմ ես վառ սրտով
Եւ կը պաշտեմ յաւիտեան:

Թէեւ քաղաքս խլում է ինձ
Նւիրական քո զրկից,
Բայց երբէք չի կտրող ջնջել
Սուրբ անունդ իմ սրտից:

Ուր որ երթամ, ուր որ ապրեմ,
Թէգուզ օտար երկրի մէջ,
Սիրել եմ քեզ, և այդ սէրը
Կը մնայ անխախտ անվերջ:

Մնաս բարեաւ, իմ հայրենիք,
Ինձ կէանք արև պարգևող.
Մնաս բարեաւ, վերջին անգամ
Համբուրում եմ քո սուրբ հող:

ՈՉ ՅՈՅՍ, ԱՅԼ ԳՈՐԾ

Ոչ, եղբայր, յոյսըդ ուրիշին մի դնիր,
Ժամանակ է, առ զէնքերըդ, մի քնիր.

Ինչու աչքերըդ ուշ բացիր
Եւ քու եղբարցդ համար լացիր.
Արտասուքդ դեռ չը չորցած՝
Դարձեալ սկսեցիր, լացիր:

Մայրըդ ծնաւ քեզի այս աւուր համար,
Պատմեց պապիդ քաջութիւնը անհամար.

Ձէ որ դու քաջի զաւակ ես,
Ինչ որ հայրդ էր, դու իսկապէս
Վեհանձնութեամբդ շատ նման ես,
Ոխը սրտիցդ ուր կը հանես:

Անբաղդ հայեր, արդեօք դուք ո՞ւմ գանգատիք,
Դատաստան չը կայ, որ ձեր դատը դատիք.

Ո՛հ, գերութիւն մինչ ե՞րբ տանենք,
Վախը սրտերիցըս վանենք.
Մենք էլ մեռնենք մեր եղբարց պէս,
Գէթ թշնամուց վրէժ հանենք:

Տ. Պ.

ԹԻՖԼԻՉԻ ԵՐԳԸ

Ուրախ գլարթ դու Թիֆլիս,
Ի՞նչու այդպէս ես ախուր.
Վրաստանի մայր քաղաք,
Մտածում ես դու ի գուր:

Ո՛չ մի ազգ քեզի չօգնեց,
Բացի հայերիցը զատ.

Չորս կողմից կրակ տւին
Հայ քաջերը հարագատ:

Հնչակն ու քաջ դաշնակը
Չեռք-ձեռքի տւած կռուում են.
Թուրքերի վատ արիւնը
Լիճ դառուցին իսկապէս:

Չորս կողմից մեր քաջերը
Պաշարեցին դիրքերը,
Հրացանի որոտից
Մուրուեցան թուրքերը:

Բորչալուի թուրքերը
Եղիգարովից դրդւած՝
Թալանի յոյսով եկան,
Վերագարձան շատ արտում:

Չորս կողմից հրահանգ կուտար
Քաջ Տուրքախը դեկավար.
Չեռքին ունէր հրացան,
Շրջում էր անվախ, անդադար:

Դաշնակցութեան քաջերը,
Մահը առած աջերը,
Վրայ տւին Մէյդանին,
Թուրք չթողին կենդանի:

Ժայռոտ Խարփուխի վերայ
Կանգնած դաշնակցութեանը,

Պատրաստած հայերը
Այրեցին մօլլի տունը:

Պաշապանեցին Թիֆլիզը
Դաշնակցութեան քաջերը.
Սարսափեցուց թուրքերին
Մառգէրի գնդակները:

Թուրքերաց դիակները
Լցեցան փողոցները.
— Ասին, փախչենք Թիֆլիզից,
Մեզ վերջ կուտան հայերը:

Միջազ ուխտէ առ աստուած,
Հայը լինի ազատուած,
Հայ հերոսը միշտ անվախ
Ազատ դուրս գայ յաղթական:

ՄՇԵՅՈՒ ՄՕՐ ԱՂԱԶԱՆՔԸ

Թիֆլի բորան մութ գիշերին
Կըպտուէ ֆիդային.
Պատրօնդաշն խաչփաղ թալած,
Չեռքին առած հրացան:

Ա՛խ, ձեզ մատաղ, ջանֆիդայիք
Ձեր մէր ձեզի թող մեռնի.

Մշու սուլթան սուրբ Կարապետ
Ձեզի քեօմագ թող եղնի:

Դուք վախցուցիք բիւրդ անօրէն,
Քշիք մեր սար ու ձորէն,
Քեաֆը քրդու աչք վախեցաւ
Ձան ֆիդայու գլուխայից:

Ախ, ֆիդայիք, ձեր սադաղէն,
Ձեր խեղ տարէք զիմ տղուն.
Ձեր խեղ մըռնի, ձեր խեղ ապրի.
Ազգի մատաղ զիմ տղէն:

Թող դէն թողնի խարօր ու մած
Իմ մէկ ու ճար ազիդ լաճ.
Քիչ մալ թող թուանքի խեղ խաղայ,
Էլ թող չը տայ քրդին խարճ:

ՄԵՆԵՔ ՊԵՏԻ Է ԿՈՒԻՆԵՔ

Մենք պէտք է կուենք և ոչ լաց լինենք,
Ազգի կորուստը զէնքով հետ խլենք.
Այսքան դար լացինք, ով է լսողը,
Մեզ ինչ շահ բերեց արցունքի ծովը:

Այլ ևս չլանք և ոչ լաց լինենք,
Կրակած սրտով մեր գործը վարենք.

Անվեհեր քաջին այս է պատկանում.
Միշտ ազատ մեռնել կուի լայն դաշտում:

Մոլի և երկչոտ տաճիկը թող լայ,
Երբ հայ քաջի դէմ կուի դուրս կուգայ,
Մենք վախեցող չենք մահից, տանջանքից
Եւ ոչ էլ մահու դաժան գնդակից:

Անէծք այն հօրը, չի մղում որդուն,
Որ ազգի սիրուն նա թափէ արիւն.
Ամօթ այն հային և բիւր նախատինք,
Որ ազգի սիրուն չի գործում բարիք:

ԵՍ ՀԱՆՆՅՈՒ ՍՈՒՐՍ ՊԱՏԵՆԵՔ

Ես հանեցի սուրս պատեանից
Արտասուքովս օծեցի,
Տրամաւ անուշ սիրականս,
Երբ իմ ողբս կարդացի:

Նա երգեցաւ իմ սրովս,
Ձը խնայել թուրքերուն.
Այս պայմանով աշխոյժ քաջին
Սուր, հրացան յանձնեցին:

Աստուած սիրէք, հայ աղջիկներ.
Եկէք, խորհենք միասին.

Այսուհետև ալ չը սիրենք
Կուրից փախչող վախկոտին:

Խիստ զգուշի կերպով նայենք
Ոսկու սիրուն մեռնողին,
Համբոյրի տեղ թոյն կամենանք
Թուրքից վրէժ չառնողին:

Ողևորւած կրկնեց քաջը.
Ո՛ւմ կը սպասենք, վայ մեզի,
Նա հեռացաւ մոռնչալով,
Ինչպէս կորին առիւծի:

Կը գայ զարուն. մենք կը սպասենք.
Նոր կեանք, նոր բաղդ քիւրդի հետ.
Մեր լեռներից պիտի հոսայ
Արին՝ ինչպէս հղուն գետ:

Քեզի մեռնեմ Տիրան-Տիրան,
Քաջ Զէյթունի սիրական.
Հազար երանի ամեն հայ կնոջ,
Մարդ կունենայ քեզ նման:

Բարկենիկիս օրօրենք ոտքով,
Վառօղ մաղենք ձեռքերով.
Շուն Սուլթանի հետ գործ ունենք,
Դեռ Զէյթունը չի ապահով:

Տիրանի պէս քաջեր սիրենք,
Արժանել էր մեր սիրուն.

Որը գիտէ սրով պահել,
Կին չը յանձնել թուրքերուն:

ՀԵՐԻՔ Է, ՄԱՅՐԻԿ, ԴՈՒ ԻՆՁ ՓԱՅՓԱՅԵՄ

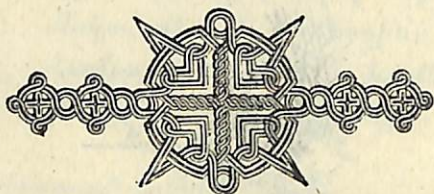
Հերիք է, մայրիկ, դու ինձ փայփայես,
Հերիք է, մայրիկ, ինձ կըծքիդ սեղմես.
Ես կուգեմ խմել ջրի տեղ արին,
Ես կուգեմ կուել, ես կուգեմ մեռնել:

Հասակս քսան տարուց անց կացաւ,
Սիրտս վրէժով լիքը լցւեցաւ.
Ձեմ ուզում տեսնել եղբայրս թշւառ,
Ես կուգեմ կուել, ես կուգեմ մեռնել:

Լացով չենք կարող փրկել Հայաստան,
Մայրիկ, ինձ պէտք է ձի, սուր, հրացան,
Ձեռներս ծալած չեմ կարող նստել,
Ես կուգեմ կուել, ես կուգեմ մեռնել:

Համիդն ունի գործեր մեզի հետ,
Մեզ կոտորում են, մեզ թալանում են.

Հերիք է, մայր իմ, կարո՞ղ եմ լուել,
Ես կուզեմ կուլել, ես կուզեմ մեռնել:

Եթէ ԿԱՄԻՔ ՓՐԿԵԼ ԹՇԻԱՌ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Եթէ կամիք փրկել թշառ հայրենիք,
Նախ պիտի կապենք մեր մէջ մի սիրտ ու հոգի.
Եթէ կամիք անցեալ փառքին տիրանալ,
Հարկաւոր չէ կուսակցութեան բաժանուել:

Արիք, եղբայրք, միանանք,
Բաւ համարենք մեր տանջանք.
Ի սէր ճնշած հայ ազգին,
Գործ դնենք մեր ճիգ ու ջանք:

Մեր պապերն էլ ներկայիս պէս գործեցին,
Որ մեր տունը իրանց ձեռքով քանդեցին,
Ուրիշներէ սուտ պարգևին շլացած,
Որ մասնեցին մինչև այժմս գերութեան:

Արիք, եղբայրք և այլն:

Մենք Հնչակեան, եղբայրք, դուք Դաշնակցական
Մենք երկուսս էլ կուլանք վիշտը հայկական.

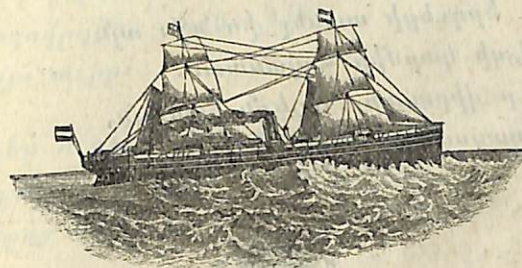
Արիք վճռենք, հոգով սրտով միանանք,
Զեռք ձեռքի տանք, ապա գործենք արշաւանք:

Արիք, եղբայրք և այլն:

Մի նպատակ և մի վսեմ գաղափար
Մեզ կը սպասեն անհամբեր ու անդադար.
Ուխտենք, եղբայրք, յայտնենք սրտի միութիւն,
Միութիւնով պիտի գտնենք փրկութիւն:

Արիք, եղբայրք և այլն:

Զիւանի

Ն Ի Է Ր

Անուշաբոյր, թարմ ծաղիկներ,
Հայ օրիորդն ինձ ընծայեց,
Հեռու երկրից անկեղծ նւէր,
Իր քոյրերուն ուղարկեց:

Ասաց. «Տուր այդ փունջն ու աստ.
Թէ չի անցիլ էլ երկար,

Կուլի դաշտում հարս ու փեսայ
Կը հանդիպենք մենք իրար:

Կոիւ կուտանք, կոիւ արդար,
Կոիւ վերջին ճգնական.
Գօտեպնդած, հերոսաբար,
Ու կազատենք Հայաստան:

Դուրս ցայտեցին արցունքներ տաք
Իմ աչքերից այդ պահուն,
Լսում էի կարծես անյաղ
Ազգութեան պատգամին:

Եւ երգեցի տանել փունջն այն
Դէպի կարմիր Հայաստան.
Ուր վիրաւոր, հայերն համայն,
Սպասում են փրկութեան:

ՍԵՐՈՒԻ ԱՆՄԱՀ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(1849-1899 թ.)

Բոլոր աշխարհում լսեց քո համբաւ,
Առիւծ բաշարի, Սերոբ ջան,
Հայոց աշխարհի:

Հայութեան անուն խիստ բարձրացուցիր,
Քնացած սրտեր, աղբեր ջան,
Դուներ բաց արիր:

Քաղցր հայրենիքդ բնաւ չի թողիր,
Մինչև վերջին շունչ, աղբեր ջան,
Պատերազմեցիր:

Սուրբ գործ սիրեցիր, խմբեր կազմեցիր,
Անգութ թուրք և քիւրդ, ախպեր ջան,
Սարսափեցուցիր:

Բաղէշ վիլայէթը ոտքի կանգնեցուցիր,
Խեղճ ժողովրդին, աղբեր ջան,
Հողի, յոյս տւիր:

Գիշեր և ցերեկ Ախլաթ լալիս է,
Անդադար կը գոչէ, աղբեր ջան,
(Սերոբ և Սօսէ):

Այժմ ննջում ես սև հողի տակին,
Մեզի թողնելով, աղբեր ջան,
Օգնել հայ ազգին:

Սերոբ աղբօր գործին հեռակներ,
Վրէժ կը գոչէ աղբեր ջան,
Հայեր, վրէժ առնենք:

ԴԵՐՈՅԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Դերոյեան Տիգրան, Մքօ և Արշակ
Դուշ-կորուպաշ եղան նահատակ,
Քաջ երիտասարդ վասպուրականի,
Դերոյեան Տիգրան, անուն ցանկալի:

Նա իւր խմբի մէջ հրեշտակի նման,
Էնօր սև օրն էր քաջ Դերոյեանի,
Համիդի զօրքեր շրջապատեցին,
Երեք հայ զինուոր սայլով բերեցին:

Բոլոր հայերուս սրտերն այրեցին,
Չար կուտակալի փափագ լցուցին.
Քաջ երիտասարդներ կուլան ու կողբան
Եւ միշտ կը կանչեն Դերոյեան Տիգրան:

Էնա մատնիչներ
Մէջ կուրուբաշա,
Պիտի որ լինի
Նման վասակայ:

ՎԵՐՋԻՆ ԲԱՐԵԻ

Մնաս բարե, իմ հայրենիք,
Իմ մանկութեան օրօրան,

ԵՐԳ ԱՇՈՏ ԹԱԹՈՒՆԻ

Ելիզ քեօշքից հրաման տւեց զահիճ Սուլթանը,
Մնաք բարեաւ, ազնիւ ընկերք, մօտ է կեանքի վախճանը:

Կարմրագոյն պատահեաք բանտի պատէն մեխել են,
Դիւապաշտպան անգութ ֆարման գլխիս վերան կախել են:

Թող չլթաղէ ինձ թուբքն, թողնէ հողի երեսին,
Թող կատարէ անգութ ֆարման զազանական հանդիսին:

Ես պաշտել եմ գաղափար, ուխտել եմ գոհել ազգիս.
Կախաղանի — անգութ սարսափ չի փոխիլ իմ սուրբ վճիռս:

Բայց դուք, ազնիւ ընկերներ, ձեր սրտի մէջ գերեզման,
Թող թաթուլին հանդերձներով, մահս յիշէք մշտական:

Արե լուսնի կարօտով, երկար տարու տանջանքով,
Էրւած, վառւած իմ կեանքին, վերջ դրեց իմ թշնամին:

ԱՆԹԻԻ ԴԱՐԵՐ ԹԱՓԱՌԵՅԻՆՔ

Անթիւ դարեր թափառեցինք,
Դարձեալ օտար հող մնացինք,
Մեր անուշիկ Հայաստանէն
Հեռու-հեռու բնակեցինք:

Հայ անունը ամենքի մօտ
Դարձել է լուկ չնչին մի խօսք,
Հայեր, հայեր, մտածեցէք,
Ձեր խոր քնից ըսթափւեցէք:

Սասնայ քաջեր, ձեր գլուխներ
Բարձրացրէք զերեզմանից,
Տեսէք ձեր երջանիկ ազգը
Թէ ինչ վիճակի է հասել:

Ա Ն Խ Ղ Ճ Օ Ր Է Ն

Անխղճօրէն մեզ դատում են,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ.
Եղբայրս ինձնից դատում են,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ:

Իմ խնդրիս չեն դնում ականջ,
Ասում են սուտ է քո պահանջ,
Այս հողերը իմն էր առաջ,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ:

Գուցէ յիշէք դուք այն օրը,
Որ պապըս լծած արօրը՝
Յանում էր ձեր դաշտ ու ձորը,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ:

Գիտեն իմ պապիս անունը,
Բայց ստում են ուղղութիւնը,
Գոնէ նրանց պատմութիւնը
Խօսիք Հայաստանի լեռներ:

Հիմայ ձեզ մնաց ամեն բան,
Պէտք է դուք գար վկայութեան,
Ո՞ւրմիով էք կոչւում Հայաստան,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ:

Պայծառիս վիրաւորել են,
Հողերուն հաւասարեր են,
Մեր կայքը օտարք տիրեր են,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ:

ՍԻՐՈՒՆ ԾԻԾԵՌՆԱԿ

Բարով ես եկել, ծիծեռնակ սիրուն,
Ինչ լուր ես բերել պանդուխտ հայերուն,
Գիտես որ մենք միշտ աչքներին յառած.
Քեզ ենք սպասում ամեն մի գարուն:

Գլուխս ծռած խեղճ ու հեղ,
Աղաչում եմ ահա քեզ,

Եկել ես հայրենիքից,
Ինչ աւետիս բերիր մեզ.
Եկել ես հիւր, ասա մէկ լուր,
Մի սպասէ զուր,
Լեզուովդ սուր աւետիս տուր,
Մեզ ուրախացուր:

Ինչ լուր ես բերել, սիրուն ծիծեռնակ,
Դու հայրենիքից աստ եկած թռչնակ,
Ասա ինչպէս է իմ հայրենի տունը,
Ոստիւր ինձ հետ ազատ, համարձակ:

Ասա, մի բան իմանամ,
Որ քեզանից գոհանամ,
Ուրախացուր սիրտըս իմ,
Տարակուսած չը մնամ.
Դու սլացար սարէ ի սար,
Մինչ այստեղ հասար,
Դու ինձ համար բարով եկար,
Ասա մի խաղար:

Ս. Թ.

ՈՐՍՈՐԴԻ ԽՄԲԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ղարսից դուրս եկան, Թաղբուր ժողկեցան,
Նոյն գիւղի մէջը քաջերը կարգով շարեցան.

Դիշերւայ ժամի զանգերը ղողանջեցան,
Քաջերը սուրբ հաղորդութիւն ստացան:
Քաջ Թումանեանը խնդրեց թշնամիներին,
Չը լսեցին հերոսին, քաջերին զոհեցին:

Քաջերը կանգնեցին սուրբ սեղանի առաջ,
Երգեցին միասին սուրբ դրօշակ բռնած,
Քաջ խմբապետ Թումանեանը առաջն էր կանգնած,
Ձախ տւեց. եղբայրք, գնանք դէպ առաջ-առաջ:
Քաջ Թումանեանը և այլն:

Շտապով դիշերն գիւղից դուրս եկան,
Արշալոյսը բացւեց. Բիւրիկ աղբիւրը հասան.
Անպիտան թշնամիները շուտով տեսան,
Երկու կողմերից օգնութեան հասան:
Քաջ Թումանեանը և այլն:

Ղալայ Բողազից անշուշտ նկատեցին,
Թշնամիները քաջերին շրջապատեցին.
Օգնող չեղաւ, անօգնական մնացին,
Յոյսները կտրեցին, այնպէս զոհեցան:
Քաջ Թումանեանը և այլն:

Քաջ Որսորդ Գէորգն չկտրեց յոյսը,
Սուրբ դրօշ պարզեց տասնապետ Պետրոսը.
Գնդակով թաղում էին թշնամեաց յոյսը,
Անվհեր կռոււմ էր Քեօսայ հերոսը:
Քաջ Թումանեանը և այլն:

Ծերունի քահանան բռնել էր խաչը,
Թումանեանից խնդրեց այսպէս Գուրգէն քաջը,

Կրակ բանանք դէպի թշնամու շարքը,
Ձի կարելի, ասաց խորամիտ քաջը:
Քաջ թումանեանը և այլն:

Թումանեանը մտածում էր մեր վիճակը,
Ասաց մի բանաք թշնամու վրայ կրակ,
Սոսկալի կը լինի Կովկասի վիճակ,
Թող մեր եղբայրները քննեն մեր վիճակ:
Քաջ թումանեանը և այլն:

Թումանեանը ասաց մենք լինինք նահատակ,
Կովկասը թող լինի ազատ համարձակ,
Մնանք մինչևի յաւիտեան յիշատակ,
Միթէ չկամի հայը, որ լայ մեր տանջանք:
Քաջ թումանեանը և այլն:

Ելէք, վրէժ գոչենք, անվախ եղբայրներ,
Այն լեռը զոհեցան առիւծի կորիւններ,
Նոցա աղերսանքից լեռը ողբում էր,
Ամօթ է, հայեր, թէ մոռնանք այն դիակներ:
Քաջ թումանեանը և այլն:

Դէհ, հայեր, վերցնենք սուր և հրացան,
Ուռն գոռանք թշնամուց բարձրաձայն,
Թշնամին թող դողայ, երբ լսէ ուռան,
Քիւրդեր ջարդելով մտնենք Հայաստան:
Քաջ թումանեանը և այլն:

ԽԱՆԻ ԵՒ ՄՈՒՐԱՆԻ ԵՐԳԸ

(ԶԼԼԻ ՍՈՒԼԹԱՆԻ Եղանակով)

Հասակս քսան տարեկան,
Հրացան տւէք, բարեկամ,
Մենք չենք ուզում ստրկութիւն,
Մեզ խրախուսող մայրեր կան.
Աւաղ, աւաղ, աւաղ:

Ինչո՞ւ ենք կեցեր խաղաղ,
Խմբեր ունենք Պարսկաստան,
Շուտով կանցնենք Տաճկաստան,
Ունիս բազում հերոսներ,
Կուգան քեզ Մայր-Հայաստան:

Հրացանը ուսիս կախեմ,
Ես իմ կեանքս պիտ թանգ ծախեմ,
Կեցցեն կտրիչ հայ հերոսներ,
Թշնամու դէմ միշտ անվախ են.
Աւաղ և այլն:

Սուլթան, գլխիդ դու միշտ վայ բեր,
Քանի որ կան Խան, Մուրադներ,
Կեցցեն նրանց թիկնապահներ,
Մեր հայրենիքը չէ անտէր:
Աւաղ և այլն:

Միջադ, երգովդ վրադէ,
Որտեղ ճշմարիտ, հոն վազէ,

Թէկուղ հանեն քեզ կախաղան,
Ուղղութիւնը դու միշտ պարզէ:
Աւաղ և այլն:

ՏՈՒՐԲԱՆԻ ԵՐԳԸ

Ուրեմն մնաք բարով, ազնիւ ընկերներ,
Մեռնեմ ձեր հոգուն, երջանիկ քաջեր,
Քո հողին մեռնեմ Տալօրիկ ազատ,
Կեցցես դու յաւէտ, Անդրանիկ քո զարդ:

Քաջի համբոյրով տաւ հրաժեշտ
Անվեհեր Տուրբախ, ընկեր հարազատ,
Բոպէ անցաւ, սլացաւ ուժգին,
Վեհ Դաշնակցութեան սուրբ անւան արժան:

Երկինքը պատել էր գունդ-գունդ սև ամպեր,
Արեգակ չը կար, մութ ու խաւար էր,
Դժար էր գատուել քաջ ընկերներէից,
Հայ ազգի սիրած ու պաշտած տեղից:

Հեռից տեսնող էլ ու աշիրաթ
Երնէկ կուտային քեաֆուր Տուրբախին.
Ահ ու սարսափով լցած թուրք միլլաթ
Կապուտ աչերից արցունք կը ցայտէր:

Նժոյգ ձի նստած ահուկի դէմքով,
Երկինք ձայն տւեց վեհ քաջի արարք,
Խնուսայ փաշէն լցած էր դողով,
Թռչում էր ցոլակ, ցայտում էր կրակ:

Անհամբեր սրտով Դաշնակի ճիւղեր
Կտրիչ Տուրբախի գայուն կը սպասեն.
Փառք ու պարծանք են մեզ այսպէս քաջեր,
Ուրախ լուր բերաւ ազատ Սասունէն:
Միջազ

ԵՐԳ ԿԱՐՆԵՑԻ ԳԱՐԵԳԻՆԻ

Հայաստանի փառք ու պարծանք Գարեգինը Կարնեցի,
Թիկունքը լայն, թևերը հաստ, ինքը կորիւն առիւծի:
Հայաստանի վերքին հմուտ՝ վերաբոյժ էր խելացի,
Եղբայրք, լացէք ու ողբացէք այն քաջ հերոսի անձի:

Խմբով ելան Ղալաբուլաղ, թշնամու դէմ կուեցին,
Մի քաջ հերոս վիրաւորւած՝ Գարեգինին յանձնեցին:
Նա ուզում էր վիրաւորին հեռացնել արեան դաշտից.

Չորս կողմիցը յարձակեցին և քաջին պաշարեցին:

Անիրաւ, վատ թշնամի, դու քաջ ֆիդայուն լաւ ճանաչէ,
Ուրիշից օգնութիւն փնտռող եւրոպայից ամաչէ:

Որքան կուգես մեզ հետ կուէ ամբողջ աշխարհը քորքերովը,
Վստահ եղիր, որ բեզ յաղթող պիտի լինի քաջ ֆիդան:

Նա ուխտել էր, պէտք է զոհէր իրա կեանքը Դրօշակին,
Եւ ճշտապէս նա նւիրեց իւր կեանքը թանկագին:

Կուրծքին չորս գնդակ ստացաւ, վերք ունեցաւ ահագին.
Կրկին հրացանն էր պարպում այն քաջ հերոս Գարեգին:

Միջագին եմ, պէտք է յիշեմ ձեզ նման միշտ քաջերին.
Որ թափեցիք ձեր արիւնը Հայաստանի հողերին:

Ամբողջ հայութիւնը կանգնած է ձեր վրէժը լուծելու,
Քնէք, Հայաստանի քաջեր, հանգիստ ձեր ոսկորներուն:

Ս Ա Ս Ո Ւ Ն Յ Ի Ք

Հայաստանի քաջ Անդրանիկ գաւաղներ,
Ողջ հայերուն փառք ու պարծանք սասունցիք.
Ձեր ոտքերուն մատաղ, սուրբ նահատակներ,
Մեզ յոյս ու ապաւէն, մեզ կեանք սասունցիք,

Դէմ դրիք թշնամուն անվախ, քաջաբար,
Չորս ամիս շարունակ կուելով երկար,

Չոհեցիք ձեր կեանքը հայութեան համար,
Տւիք հայրենիքին փրկանք, սասունցիք:

Ամեն մէկդ մէկ-մէկ խուժեցի Յովնան,
Առիւծի կորիւններ հայրենեաց պաշտպան,
Կամ կը մեռնէք կամ կը մեռցնէք նրան,
Ով որ ձեզ տայ վիրաւորանք, սասունցիք:

Քաջ Վարդանը նահատակեալ բանակով
Ձեզ է դիմաւորում երկնից պսակով,
Լուսաւորիչ, սուրբ Ղևոնդով-Սահակով,
Ձեզ տալիս է մեծ գովասանք, սասունցիք:
Ձիւանի

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՐՇԸ

Մեր զործերը, խորհուրդները հայրենիքի սէրն է,
Մեր կայքերը, մեր կեանքերը մեր ազգին նւէրն է,
Ժառանգը պապի և նորա կալածանքի տէրն է.
Այսքան տարիներ միշտ նեղութիւն տանողը մենք ենք.
Էլ չենք դիմանար, թշնամու դէմ կանգնողը մենք ենք:

Մեր նախնիքը անկախ հողի մէջ կապրէին ազատ,
Ով որ լսում էր հայ անունը, գողում էր հաստատ,
Մարդիկը նրանք չեն, արիւնը նոյնն է հարազատ.
Այսքան տարիներ և այլն:

Արիւն ու սուր է և կրակ է մեր Դրօշակը,
Մեռնելու համար վախ չունի մեր քաջ նահատակը,
Առիւծ կը լինի խեղճ հայը, երբ առնէ նիզակը.
Այսքան տարիներ և այլն:

Մենք չենք վախենայ թնդանօթից, եթէ ունինք ջանք,
Մեռնենք, կը գնանք արքայութիւն, այնտեղ է լաւ կեանք.
Ինչքան վախեցանք մեռնելուցը, կենդանի մեռանք:
Այսքան տարիներ և այլն:

Ա Ն Դ Ր Ա Ն Ի Կ Ի Ն

Դիշեր-ցերեկ աշխատում ես անդադար,
Քո խեղճ ազգի քաջ պահապան Անդրանիկ,
Կեանքդ ընծայել ես ազգիդ համար,
Չեն մոռանայ քեզ յաւիտեան, Անդրանիկ:

Քո անունը օր-ըստ-օրէ բարձրացաւ,
Լսեց ձայնը, չար Սուլթանը սառսեցաւ,
Ձէքիդ շառաչիւնը եւրօպան իմացաւ,
Քեզի գոչեց քաջն Վարդան—Անդրանիկ:

Քաջեր ունիս դու քեզ մօտը, քաջ հսկայ,
Առիւծի պէս միշտ կուռում ես անխնայ,
Քո սրտի մէջ ահ ու երկիւղ հէջ չկայ,
Յոյց կուտաս գործ դու քաջութեան—Անդրանիկ:

Երկու հազար ոսկով մարդիկ ճարեցին,
Քո դէմ հազար մի թակարդ լարեցին,
Ինն հազար քիւրդեր քեզ պաշարեցին,
Որ հանեն քեզ կախաղան—Անդրանիկ:

Քիւրդիստան—Տաճկաստան էր որոտում,
Բարձրացուցիր դրօշակ Սասնոյ լեռներում.
Սիրաթս ինդրում է, ունենաս բազում
Ազնիւ քաջեր, դու ինքնանշան—Անդրանիկ:

ՄԵՆՔ ԱՆԿԵՂԾ ԶԻՆԻՈՐ ԵՆՔ

Մենք աեկեղծ զինւոր ենք, առանցի վիճակ,
Ուխտել ենք ծառայել երկար ժամանակ,
Պարսկաստանի խորքից եկել խիստ նամակ,
Գնում ենք բարով, կուշանանք տարով,
Արիւն, սուր ու հուր, պատերազմի դաշտ կսպասեն մեզի:

Դուշմանը մեզ տաւ «ջան ֆիդայ» անուն,
Այդ անւան համաձայն, տեսաւ զօրութիւն,
Մենք չենք ուզեր ազատ կամաւ բռնութիւն,
Ուխտել ենք կուել, այդ սիրով մեռնել,
Համոզւած ենք որ այդպիսով միայն կայ մեզ փրկութիւն:

Ստամբուլը պիտի լինի արեան ծով,
Ամեն կողմից կռիւ կսկսի շուտով,
Կոտորենք Բաշկալայ, անցնենք հեշտ կերպով,
Աջից Վարդանը, ձախից Իշխանը,
Գրաւենք Աղբակ, տարածենք սարսափ,
Փառք Դաշնակցութեան:
Բաշկալայ գաւառում, այն պատերազմին.
Աւելի մեծ սարսափ տիրեց Սուլթանին,
Քաջ Զէյթունը յաղթեց վատ, չար գաղանին,
Կեցցէ Զէյթունը խրոխտ Սասունը կուսակցութիւնը,
Բաղդաւոր օրեր, պարծանք հայերուն:

ՔԱՋ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻՆ

Դարձեալ փայլեց Սասնոյ գլխին
Ազատութեան Դրօշակ.
Կեցցէ հայրենիք գոչելով,
Բարձրացրին աղաղակ:

Թնդաց, որոտաց ձայներից
Ողջ աշխարհը հայկական,
Խումբ-խումբ կարգած հայ զաւակներ
Հասնում էին օգնութեան:

Դուրդէն, Վահան, Հրայր (Դժոխք)
Քաջ Անդրանիկը ղեկավար,
Տալուրիկի լեռներում
Շրջում էիր անդադար:

Սարսափեցան քիւրդ ցեղերը,
Մինչ պալատը Սուլթանին
Հրամայեց շուտ կործանել
Դիրքերը հայդուկներին:

Ահա անգութ քիւրդ ու տաճիկ,
Սարսափելի տեսարան.
Ժամանակ է վրէժ լուծել,
Գոչեց ձայնը հայկական:

Կրակ տեղաց հայ քաջերի
Բնակավայր գիրքերից.
Դայլայլեցան քիւրդ խուժաններ
Ահուելի զնդակներից:

ԴԱՇՆԱԿՅԱՆԿԱՆՆԵՐԻ ՄԱՐՇԸ

Հայ երիտասարդներ, շուտով շտապեցէք,
Րոպէ շատ թանգ է, առաջ քայլեցէք,
Օտարք հայերին կասեն վախկոտ են,
Քաջութեան դրօշակը պարզեցէք:

Միթէ մենք Վարդանի ցեղից չենք.
Մէկս հազարի դէմը կը կուենք,
Մի ժամանակ մենք շղթայւած էինք,
Հիմա ազատ ենք և ունինք շատ զէնք:

Օգնութեան հասան քաջ Խան ու Մուրադ,
Ճիշտ հայու զաւակ, ծնունդ անարատ,
Մոկացի Գրիգոր և երկու Արշակ
Գնդակ թափում են կարկուտից արագ:

Քաջ թումանեանը, Որսորդ Գէորգը
Կազմել պատրաստել են իրանց խմբերը,
Դաշնակցութեան դրօշակի ահից
Սարսափահար փախչում էին փառ թուրքերը:

ՍԵՐԵՄՋԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Վերբերով լի ջան ֆիդայ եմ,
Թափառական տուն չունեմ,
Եարիս փոխարէն զէնքս եմ գրկել,
Մի տեղ հանգիստ քուն չունեմ:

Արիւնոտ երկիր, սուգ ու շիւան,
Ինձ դուրս կանչեց փակ կեանքից.
Տանջւած հայրենիքի սէրը
Ձը վախեցուց ինձ վտանգից:

Ես կոչւեցայ ջան ֆիդայի,
Դարձայ գինւոր գաղափարի.
Թող իմ թափած արեան շիթեր
Օրինակ դառնայ հայ գինւորի:

Մակեդոնեայ իմ եղբայրս
Իմ խաչովս պսակեց,
Եղբայրական սիրուն զէնքով
Գազան Սուլթան խորտակեց:

Ահա հանգիստ հող կմտնեմ,
Յոյսս դուք էք ընկերներ,
Շարունակէք մեր սուրբ գործը,
Դաշնակցութեան վեհ քաջեր:

Կախաղանից երբ որ քամին
Ինձ տարբերեց ճօճալէն,
Յիշէք Պետրոս Սերեմջեանին՝
Թուրքից վրէժ գոռալէն:

ԹՈՂ ԵՐԳԷ ԲԼԲՈՒԼ

Թող երգէ բլբուլ Մշու դաշտերում,
Թող վարդեր բացւեն Սասնոյ լեռներում,
Թող մեր թշնամիք սարսեն, սարսափեն,
Գազան քիւրդերն ճաքեն, տրաքեն:

Մշու դաշտերը ծաղկունքով բացւած,
Հայու սերունդը կը պահէ Աստուած,
Ինչքան որ կուգեն թշնամիք թող գան,
Սասնոյ լեռներէն ի՞նչ պիտի ստանան:

Ինչո՞ւ չը ծաղկէ ծաղիկն անխնայ,
Այդ թշնամուցը ո՞վ կը վախենայ,
Թող հայ աղջիկը երգէ վառվռուն,
Սուր զէնքը ձեռքին շարդէ քիւրդերուն...

Ս. Թ.

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՑ

Ե՛լ, ֆիդայի, առ զէնքերդ,
Գնա՛ դէպի Իսլամին,
Զօրքեր ցրւէ, բանակ կոտորէ,
Ճաքեցուր չար Սուլթանին:

Ցոյց տուր, որ Սերոբ փաշայի
Յաջորդն ես դու, յոյս հայի.
Կռիւ, սարսափ, ահ ու վրէժ,
Մահը դարձիր Թիւրքիայի:

Անյաղթ քաջեր հետը առած,
Ամպրոպ կուգայ օգնութեան.
Զուխտակ զուճրիներն էլ հետներին՝
Շէֆ Անդրանիկ քեզ ղուրբան:

Երկու Արշակներ միասին,
Քաջ տղամարդ Մաշադին,

Ուխտ ու պայմաններով ձեռքին,
Մէկն էլ հօօր Մուրադին:

Ել սարերը, արծւի մօտ,
Տաք երեսիւ հով դիպցուր,
Նոր սիստեմի հետ դինամիդ,
Գազան պետին քով դիպցուր:

Գործեր գործիր, որ ամաչէ
Կռապաշտ հայ հարուստը,
Անամօթն գուցէ զգայ
Թշուառ հայի կորուստը:

Գործեր գործիր հեռու տեղից,
Զարմանալու լուր առնեն,
Ընթերցողներ բացականչեն,
— Շէֆ Անդրանիկ, քեզ մեռնեմ:

Սիփան

ՄՈՒՇԵՂԻ ԵՐԳԸ

Խնուսից գալող հայ զինուորները քաջ,
Արեան դաշտից եկած և պարտաճանաչ,
Հին-հին վրէժներ առնել էր նոցա պահանջ,
Քաջի պէս վազեցին թշնամու առաջ:

Մօտ թուով տասն ու չորս և իրանք անվախ,
Ղեկավար՝ Տիգրանն էր, գործում էր անկախ,

Անմահ Մուշեղ հերոս, Շապուհ և Մելիք,
Համագասպ, Մարտիրոս կանգնած էին դիրք:

Թաթօն ընտրեց Մօսոյ, Շապուհ և Մխիկ,
Անւանւեցան սրանք խմբեր թռուցիկ,
Խարփուխ թաղի դիրքերումը միշտ անքուն,
Այրեցին, ջարդեցին անգութ Մօլի տուն:

Վրաստանի շքեղ թիֆլիս քաղաքը
Ձէր ճանաչում կանխաւ իրա որդոցը,
Երբ նրանք Մուղնու թաղում կանգնեցան,
Այն ժամանակ հայերն ուրախացան:

Թէպէտ քաջ Մուշեղին նրանք զոհ տւին,
Անգութ թշնամեացը շուտով յաղթեցին.
Կը լինի ազատութեան գրաւական,
Նրանք պատիւ բերին հայ Դաշակցութեան:

Թ Ո Ղ

Թող ինչպէս ընկել եմ, այնպէս վեր կենամ,
Դիմակաւոր ընկեր, խրատդ պէտք չէ:
Թող իմ հօրս, պապուս ճամբովը գնամ,
Հաւատ ունիմ, քո նոր հաւատդ պէտք չէ:

Այն գոյնով կը մեռնիմ, ինչով որ ծնայ,
Ձեռք մի տար իմ վերքիս, թող այնպէս մնայ:

Մի կտրատիր ծառիս ճիւղերը, գնահ,
Վնասատու կռախտ մկրատդ պէտք չէ:

Միայն դու Զիւանուն եղբայր անւանէ,
Միւս ծրագիրներդ մտքիցդ հանէ,
Իմ փլփլած տունս ինձ բաւական է,
Քեզի լինի, բարեկամ, պալատդ պէտք չէ:

ԹՈՂ ԿՈՐՁԵՆ ՏԱՃԻԿՆԵՐԸ

Թող կորչեն տաճիկները
Հայաստանի սուրբ հողէն,
Իսլամական անարգ լուծը
Թող ջնջւի Հայաստանէն:

Բաւական է, որքան նոքա
Հայի արիւնը ծծեցին,
Հայի ջանքով, աշխատանքով
Պետութիւն պաշտպանեցին:

Հայի հացը, հայի ջուրը
Բաւական է՝ տաճիկն ուտէ,
Եւ գարշելի պիղծ բերանով
Հայութիւնը անարգէ:

Աչքերի տեղ աչքեր հանենք,
Ատամի տեղ ատամներ,
Մեր մէկ հաւը զողացողին
Ամբողջ տունը թալանենք:

Խ Ա Ն Ի Ե Ր Գ Ը

Լուսին չը կար, մութ գիշեր էր,
Մի խումբ կերթար արագ-արագ,
Տեսանք, որ քաջ Խանի խումբն էր,
Զինւած էին բոլոր նրանք:

Կեանքերը ազգին նւիրած,
Կտրիճ Խանն առաջ ընկած,
Գնում էին Տաճկաց սահման,
Թռչում էին ինչպէս կրակ:

Հրացանները ուտերին՝
Դրօշակը պարզել էին.
Գնում էին ուրախ, գլարթ,
Ազատութիւն երգում էին:

Մութ անտառից անցնում էին,
Ամեն մէկը առիւծ էին.

Նժոյգ ձիաներ նստած,
Մերկ սրերը քաշել էին:

Երբ քաջ Խանը ելաւ Բասեն,
Թնդանօթներ արձակեցին.
Հայ քաջերի մօտիններից
Գնդակները գողգողացին:

Երբ քաջ Խանը հրահանգ կուտար.
— Արիք, առիւծներս իմ քաջ.
Մտան թշնամու խիտ շարքեր,
Կոտորեցին ձախ ու աջ:

Երբ քաջ Խանը ուռնջ գողաց,
Թշնամիքը մոլորեցան,
Հաղարաւոր տաճիկների
Գլուխները ջախջախեցան:

Զերմ եռանդով կուռւմ էին,
Սրտերումը կար շատ պահանջ,
Փախչում էին տաճկաց զօրքեր,
Զէին կարող կանգնել առաջ:

Կեցցէ Խանը իւր խմբովը,
Սարսափ թողեց Բասենումը,
Երեք օր ու գիշեր կուեց,
Աչքերիցը կտրեց քունը:

Հայաստանի հողի վերայ
Քաջը թափեց իւր արիւնը,

Միջագ, յիշէ չը մոռանաս
Կտրիչ Խանի քաջ անունը:

Զ Ի Ն Ի Ո Ր Ի Ն

Հայաստանից եկած զինուոր,
Պատմէ ինձի հայրենիքից,
Անդրանիկի զինուորները
Վրէժ լուծում են քիւրդերից:

— Ուրախ եղիր, դու հայ տղայ,
Ունիս պաշտպան — քաջ Անդրանիկ,
Մուրադի պէս հոտոտ ծաղիկ,
Էլ ի՞նչ է ուզում հայրենիք:

Վիթխարի պէս կտրիչ Սեպուհ,
Պողպատի պէս բազուկները,
Կայծակի պէս կտրիճները,
Էլ ի՞նչ են ուզում հայերը:

Գէորգ Զաւուշն ու Հրայրը,
Հազարաց զօրքի գէմ կանգնած,

Թուրքաց զօրքին փախցուցին Վան,
Էլ ի՞նչ է ուզում Եւրոպան:

Երկու առիւծ՝ Պօղոս, Տիգրան,
Ջեռքերը բռնած հրացան՝
Թշնամուն արին ցիր ու ցան,
Արդեօք պատիւ չէ Դաշնակցութեան:

Մոկացին ու Աւետիսը
Սարսափ ձգեն Թիւրքեստանը,
Կոտորեցին ողջ բանակը,
Ազատւած չէ հայաստանը:

Ֆէրհատ, Արշակն ու Մէշէղին
Կուում էին միշտ անխախտ,
Թշնամուն զարկին մեծ փռաս,
Ուրախ չէս դու, երգիչ Միջագ:

ՍՍՍՈՒՆԱՅ ՍԱՐ

Առանց վախի, առանց անի,
Քաջերի բուն Սամնայ սար,
Քեզնից հրդեհ կը պատահի,
Կրակի բուն, Սամնայ սար:

Եկաւ ողջ Արաբըստանը,
Որ նւաճէ Հայաստանը,

Քեզ չըյաղթեց Ձինգիդ խանը,
Կեցար կանգուն, Սասնայ սար:

Հայաստանը երբ կանաչեց,
Թշնամին տեսաւ, ամաչեց.
Եւրոպան քեզ լաւ ճանաչեց,
Առար անուն, Սասնայ սար:

Քիւրդի, թուրքի դահիճները,
Թուսաւորող կտրիճները.
Սարի միջի կտրիճները,
Դու և Ձէյթուն, Սասնայ սար:

Վերցաւ խաւար գիշերը,
Փայլեց երկնային լապտերը,
Կսպասեն տաճկահայերը
Քեզնից դարուն, Սասնայ սար:

Զիւանի

ԵՐԳ ԶԻՆԻՈՐԻ

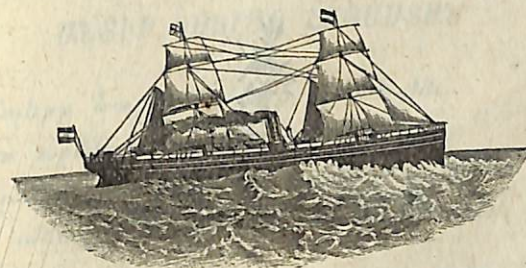
Սուրբ Դաշնակցութեան անկեղծ զինուորներ,
Բաւ է համբերէք, անձնագոհ բաշեր,
Հասել է ժամը չար Սուլթանի անկմանը,
Միացած ուժով դուրս գանք դէպի դաշտ:

Բռնապետութեան դահր տապալենք,
Մեզ ճնշողներին մաս-մաս կոտորենք,

Գոչենք մենք կեցցէ՛ ազատ երկրում,
Փշրենք շղթաներ բռնութեան գրկում:

Մահ, ազատութիւն ուխտենք, եղբայրներ,
Որտեղ կայ ճնշում, թռչենք մենք այնտեղ.
Դրօշակ պարզենք սուրբ Դաշնակցութեան,
Մինչև որ փրկենք թշուո Հայաստան:

Ամեն տեղ ճնշում, լաց ու աղաղակ,
Դարերով ճնշած ստրուկ հայ ազգը,
Սրբութեամբ պահենք Հայկայ անունը,
Թափենք մեր վերջին կաթիլ արիւնը:

ՆԱԻՐՈՒԶԻ ԵՐԳԸ

Դաշնակցութեան քաջ խմբերը Պերնա գիւղում միացան,
Խմբապետն էր քաջ Նաւրուզը, բաժանեց բաշաց հրացան.
Երգեցին դրօշակին բահանայով միասին,
Շարժեցաւ խումբը յառաջ, երկու սահմանից անցաւ:

Արշալոյսը նոր բացւում էր, տեսան թշնամեաց զօրքեր,
Քաջ Նաւրուզը հրահանգ տւեց—յառաջ եկէք տասնեակներ,
Քաջ Նաւրուզը

Ամեն մէկս հազարի դէմ պիտի կուենք, եղբայրներ,
Կարնեցի քաջ Դերենիկն ասաւ.— բռնէ լաւ դիրքեր:

Դերենիկն ու Արտաշէսը, ինչպէս կորիւն եղբայրներ,
Բասէն դաշտու մէջը լցրին թշնամու շատ դիակներ,
Քաջ Սերսբը և իւր որդիք, ինչպէս աղնիւ էակներ,
Նահատակւան քաջերն այնտեղ, մեղի մնաց վրէժներ:

Հայաստանի հողի վերայ դրօշակ ծածանւեցաւ,
Երեսուն ժամ ճակատամարտ հազարաց դէմ կուեցաւ,
Հայ քաջերի գնդակներից շատ տաճիկ գլորւեցաւ,
Ես, Միջագ, կը պարծենամ ունիմ փամփուշտ հրացան:

ՉՄԵՌՆ ԱՆՅ ԿԱՅԱԻ

Չմեռն անց կացաւ, գարուն էր արդէն,
Ծաղկունք բացւեցան, բլբուլք թող երգեն,
Հայոց քաջերի ժամ է հարսանեաց,
Ահեղ պատերազմի ձայնը որոտաց:

Ձէնքի շաշիւնէն թնդում է երկիր,
Հերոս, հայրենեաց օգնութեան հասիր:

Ծաղկեցան այգիք, ծաղկեցան դաշտեր,
Վրէժ գոչէցէք, անվախ քաջ հայեր,

Ժայռեր թող դողան, քարեր պատուեն,
Իսկ դուք, քիւրդ ու տաճիկ, ուր պէտք է փախչէք:

Ձէնքի շաշիւնէն և այլն:

Քանի դարերից ծանր շղթաներ
Այժմ կը փշրեն մեր հայ հերոսներ,
Իսկ դուք, դաւաճան, ուր պէտք է փախչէք,
Որ հայ հերոսի սրից ազատուէք:

Ձէնքի շաշիւնէն և այլն:

ԱՆՏԷՐ ԿՈՒԼԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Սև ամպերը Հայոց երկինք պատեցին,
Պայծառ արևն ու լուսին խաւարեցին,
Աստղերն ընկան երկնքից երկիր, չքացան,
Նստէր անտէր, արիւն կուլայ Հայաստան:

Կայծակ խփեց, այրեց սրբավայրերը,
Հայապատկան գեղատեսիլ դաշտերը:
Սրժաթափայլ գետերն ամենն սկացան,
Նստէր անտէր, կուլայ Հայաստան:

Ովկիանոսն ալ ալեկոծւած կատաղեց,
Կլանում է խղճուկ հային, ուր փախչի,
Ո՛չ յոյս մնաց, ո՛չ ապաստան, ո՛չ պաշտպան,
Նստէր անտէր, արիւն կուլայ Հայաստան:

էլ մենք ի՞նչու արդեօք կասենք թէ հայ ենք,
Որ ամեն ժամ թշնամեաց դէմ չկուենք,
Պէտք է կուել կամ չքանայ հայութիւն,
Կամ ազատել գերութիւնից Հայաստան:

ՆՊԱՏԱԿԻՍ ԳԷԹ ՄԻ ՄԱՍԸ ԿԱՏԱՐԻՔԻՐ

Նպատակիս գէթ մի մասը կատարւէր,
Եարալի բլբուլ եմ,
Հայրենիքիս ազատ տեսնեմ ու մեռնեմ.
Եար արի, տուն արի, շուտ արի բլբուլ,
Սարերի գիւլն եմ:

Ա՛խ, իմ դարդս շատացել է, չեմ կարող,
Եարալի բլբուլ եմ,
Դարդի ձեռքից մի ջուրն ընկնեմ ազատւեմ,
Տուն արի, շուտ արի, եարալի բլբուլ եմ,
Սարերի գիւլն եմ:

Ա՛խ, անբախտ հայդուկիս, Տէր իմ, դու խղճայ,
Եարալի բլբուլ եմ,
Մի թողնիր՝ թուրքի գնդակով գուր գնամ կորչեմ.
Եար արի, տուն արի, շուտ արի բլբուլ եմ,
Սարերի գիւլն եմ:

ՄԻ ԳԵՂԵՅԻԿ ՊԱՐԶ ԳԻՇԵՐ ԷՐ

Մի գեղեցիկ պարզ գիշեր էր,
Երկինքը լի աստղերով,
Եւ լուսինը մեղմ փայլում էր
Կաթնանրման իւր լուսով: (կրկնել)

Նա նայում էր լուկ, մնջիկ,
Իբրեւ մի կոյս գէպի վան,
Նորա աչքին երևում էր
Բիւր ցաւալի տեսարան: (կրկնել)

Նա տեսնում էր անթիւ քրդեր,
Առած սուր, թուր, հրացան,
Կոտորում են, կողոպտում են,
Աւերում են Հայաստան: (կրկնել)

Եւ կարծես թէ երկնքիցը
Ասում էր այդ լուռ վկան.
Վրայ հասիր, հայ ազգասէր,
Ձեռքից գնաց Հայաստան: (կրկ.)

ԴՈՒ ԶՈՎ ԽՆԴՐԵՍ...

Դու գո՛վ խնդրես, մայր իմ անուշ,
Ե՛կ, մի՛ դողար, մօտեցիր հոս,

Անլաց աչօք դիտէ զորդիդ
Ու իւր վէրքերն արիւնահոս:

Թուրքաց մայրեր թող լան, ու դուն՝
Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:

Ինչպէս երբեմն օրրանիս մէջ,
Կակուղ ձեռքով փայփայելով,
Մանկիկ մարմնոյս հանգիստ տայիր,
Իբրեւ հրեշտակ նւագելով:

Զիս հանգչեցուր ի հող, ու դուն՝
Ուրախ լուրեր...

«Նորեկ որդւոյս կենացն արեւ
Զեղի համար փայլի, հայեր»,
Այսպէս յայնժամ դու կերգէիր,
Օրօրոցիս նստեալ քովեր:

Անոնց համար շիջաւ, ու դուն՝
Ուրախ լուրեր...

Վերջին համբոյր մը տամ քեզ, մայրիկ,
Հատուցանես զայն սիրելւոյս,
Վերջին անգամ գրկեմ մեր հող,
Ուր արդ կիջնիմ ի ծոցն անլոյս:

Խաչ մը տնկէ վրաս, ու դուն՝
Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:

Ե Ր Ա 2

Ես լսեցի մի անոյշ ձայն, —
Իմ ծերացած մօր մօտ էր.
Փայլեց նշոյլ ուրախութեան,
Բայց ափսոս որ երազ էր:

Կարկաշահոս աղբիւր այնտեղ
Թաւալում էր մարդարիտ.
Նա յստակ էր որպէս բիւրեղ,
Այն երազ էր ցնորամիտ:

Եւ մեղեդին ախուր, մայրենի,
Յիշեց մանկութեանս օրեր. —
Մօրս համբոյրն ես զգացի, —
Այն, ափսոս որ երազ էր:

Կրծքին սեղմեց կարօտագին,
Աչքերս սրբեց — շատ թաց էր,
Բայց արտասուք գնում էին,
Այն այդ ինչձեւ երազ էր:

ԱՀԱ ԲԱՅԻՆՅԱԻ ՄԻ ՆՈՐ ԱՍՊԱՐԷՉ

Ահա բացւեցաւ մի նոր առաքարէզ.
Խմբւեցէք, զինուորք, Սասուն երթալու,

Մայր-Հայաստանը սպասում է մեզ
Անգուլթ քիւրդի դէմ կռիւ ժողովու:

Ձէնքեր առնենք, կռիւ դաշտ վազենք,
Անվեհեր կանգնենք չար բռնութեան դէմ,
Հայկական դրօշ ձեռքներս առած.
Անգուլթ Սուլթանին հասցնենք հարւած:

Մարտնչենք այնպէս, ինչպէս սասունցիք.
Եւ այդ շնորհով փրկենք Հայաստան,
Խրախոյս առէք, ով խմբապետներ,
Վրէժ են գոչում մեր նահատակներ:

Հրաւեր կը կարդան, ով քաջ հայդուկներ,
Զարդել աներկիւղ թշնամու դիրքեր,
Արդէն փայլում են հայի դրօշակներ,
Մօտին հրացան, ահուելի գնդակներ:

Մ Ա Յ Ր Ի Կ Ի Ս

Հայրենիքէս հեռացեր եմ,
Խեղճ պանդուխտ եմ—տուն չունիմ.
Ագիգ մօրէս բաժանւեր եմ,
Տխուր-արտում—քուն չունիմ:

Սարէն կուգաք, նախշուն հաւքեր,
Ախ, իմ մօրս տեսեր չէք.

Ծովէն կուգաք, մարմանդ հովեր,
Ախրը, բարե բերեր չէք:

Հաւք ու հովեր եկան կըշտիս,
Անձէն դիպան ու անցան.
Պապակ—սրտիս, փափագ—սրտիս,
Անխօս դիպան ու անցան:

Ախ, քու տեսքին, անուշ լեզւին
Կարօտցեր եմ, մայրիկ ջան,
Երնէկ, երնէկ, երազ լինեմ,
Թոնեմ մօտդ, մայրիկ ջան:

Երբ քունդ գայ, լուռ զիշերով,
Հոգիդ գրկեմ, համբոյր տամ,
Սրտիդ կըմնիմ վառ կարօտով,
Լամ ու խնդամ, մայրիկ ջան...

ԴԱՐԴՍ ԼԱՑԷՔ, ՍԱՐԻ ՍՄԲՈՒԼ

Դարդս լացէք, սարի սմբուլ,
Ալան-ալան ծաղիկներ.
Դարդս լացէք, բաղի բլբուլ,
Ամպշող երկնուց գով-հովեր...

Երկինք-գետինք զլիւսու մթնան,
Անտուն-անտէր կուլամ ես.

Եարիս տարան, ջանիս տարան,
Հոնգուր-հոնգուր կուլամ ես...

Ա՛խ, եարս ինձ հանեց սրտէն,
Անճար թողեց ու գնաց...
Սրտիս սաւգէն—խորունկ եարէն
Անդեղ թողեց ու գնաց...

Դարգս լացէք, սարի սմբուլ,
Աւան-աւան ծաղիկներ.
Դարգս լացէք, բաղի բլբուլ,
Ամպշող երկնուց զով-հովեր...

ԵՐԲ ՀԵՌԱՅԱՅ ՀԱՅՐԵՆԻՔԷՍ

Երբ հեռացայ հայրենիքէս՝ դառայ ես մի խելագար,
Մի մասնաւոր վերք ունէի, նա մեծացաւ եղաւ սար.
Չունիմ հարազատ բարեկամ, բոլորին եղել եմ վատ,
Խնդրում եմ քեզանից, Արարիչ, դու արա վերքիս ճար:

Իմ ժտերիմ լաւ ընկերս բոլորովին խոյս տւեց,
Ինձի երեսայ կարծելով մի աննշան յոյս տւեց,
Աւելացուց իմ վէրքերը, խոր արմատից բոյս տւեց,
Փութան ինձ, օգնութեան հասիր, սիրելի հարազատ մայր:

Ապերախտից ինչ կը սպասես, նա չի տալիս քեզ օգուտ,
Նա իրա գրպանն է քաշում, որովհետեւ է անգութ,

Տարիներով քաղցած մնայ, թշնամուն ինչո՞ւն է փոյթ.
Մի խաբւիր նրանցից, սիրելիս, քեզ կը զարնեն քարէ քար:

Մնացել եմ խեղճ ու շւար, չեմ կարող օգնել ազգիս,
Ոյժ ու զօրութիւնը գնաց երկաթի նման բազկիս
Դիշեր ցերեկ արիւն-արցունք թափում եմ ես, Միջազիս,
Թագաւորաց թագաւորը ցաւերը ինձանից տար:

Շ Ո Ւ Շ Ո Ւ Ե Ր Գ Լ

Պատերազմը սկսեցաւ անվախ Շուշի քաղաքում,
Հայ քաջերը կրակ տւին իրանց ամուր դիրքերից,
Սարսափեցաւ թուրք խուժանը Իշխանի խորխտ ձայնից,
Ո՛չ մի մարդ չէր կարող ազատել առիւծի ճանկերից:

Քաջ Իշխան և Մարգար քաջերը պարտաճանաչ
Դաշնակցութեան դրօշակը տանում էին միշտ յառաջ,
Ամեն կողմից խումբ-խումբ հայեր հանում էին օգնութեան,
Յետ մղեցին թուրք խուժանին զինւորները Դաշնակցութեան:

Քաջ Իշխանը և Մարգարը պատերազմի սիրահար,
Հայ քաջերի առաջն ընկած շրջում էին անդադար.
Հազարաւոր գնդակի դէմ կանգնած էին քաջի պէս,
Մեր թշնամեաց արիւնը լիճ էր դառել իսկապէս:

Կեցցեն Շուշայ քաջերը, թող պարծենան հայերս.
Երկինք-գետինք ձայն էր տալիս, թնդացուց մեր ուռմբերը,

Միջագն եմ ձեր, խնդրում եմ կապեցէք սէր, միութիւն,
Սիրեցէք սուր, զէնք, փամփուշտ, որ գտնէք դուք փրկութիւն:

ԱՔՍՈՐԱԿԱՆԻ ԵՐԳԸ

Ախ, հայրենիք, քեզնից զրկւած,
Օտար աշխարհ եմ գնում.
Սիրուն հողդ, սիրած, գգւած,
Սիրտս միջումդ եմ թողնում:

Ես իմ կամքով չեմ հեռանում,
Ախ, պաշտելի Հայաստան,
Չար ոստիկն է ինձ ուղարկում
Դէպի օտար Ռուսաստան:

Դէհ, կաց բարե, իմ հայրենիք,
Իմ մանկութեան օրօքան,
Ես չեմ մոռանայ քո երախտիք,
Ազգիս պարծանք, Հայաստան:

Ո՛ւր էլ գնամ, ինչ տեղ լինեմ,
Լաւ թէ վատ պայմաններում,
Դարձեալ թեւեր կառնեմ թռչեմ,
Քո դառ ցաւիդ անապատում:

Ճշմարտութեամբ ես կը զինւեմ
Դէպ արձանը բռնութեան,

Եւ այդ լուսով կը խորտակեմ.
Նախատինքը գիտութեան:

Շղթայակապ երբ դուրս բերեն,
Մետելի բանտից, որ դուրս տանեն
Դէպի հիւսիս մութ սարերին,
Սառնամանեաց մէջը տանջեն:

Տեսնողները գուցէ ասեն.
Տեղն է գող աւազակին.
Դուցէ շատերն էլ լաւ գիտեն,
Որ զոհ եմ աւազակին:

Բայց ո՛չ գող եմ, ո՛չ աւազակ,
Յափշտակող քինաբար,
Եւ ո՛չ մատնիչ ինչպէս Վասակ
Ուրացող վեհ գաղափար:

Տներ քանդող աւազակի
Դէմը կռւող մի զոհ եմ,
Արեւ աւող հայրենիքի
Լոյս տարածող զինուոր եմ:

Թափառական

ԳԷՈՐԳ ՉԱԽՈՒՇԻ ԵՐԳԸ

Թուրքը լաւ անունդ Չաւուշ
Դէմքդ սիրուն, լեզուդ անուշ.
Կեանքիդ մէջ հանգիստ չունեցար,
Թշնամեաց դարձուցիր ապուշ.
Սասունն է քո ապաստան,
Վրէժ է քո դատաստան:

Հայոց համար սպարապետ,
Անդրանիկին ընկեր վարպետ,
Սասունը կանգուն պահեցիր,
Օգնող է քեզ սուրբ Կարապետ.
Սասունն է քո և այլն:

Կոտորեցիր քանիցս վաշտ,
Թուրք արիւնով ներկեցիր դաշտ.
Անվախ հերոս թուրքաց դէմը
Մինչև վերջը մնացիր անհաշտ:
Սասունն է քո և այլն:

Անվախ հերոս ես ճշտապէս,
Հայք պիտի յիշեն մշտապէս,
Քաջաց քաջն ես, Գէորգ սարգար
Վարդանի տիպ ես իսկապէս:
Սասունն է քո և այլն:

ԵՐԳ ԱԼԱԳԵԱԶԻ

Սև մութ ամպեր ճակտիդ դիզւան,
Դուժման հագար, Ալագեազ,
Սրտումս արև հէջ չի ծագում,
Սիրտս էլ դուժման, Ալագեազ:

Չառ փէշերդ անցայ, տեսայ,
Առանց դարդի մարդ չը կայ,
Է՛հ, իմ դարդս, ջան Ալագեազ,
Իմ դարդիս պէս հէջ չը կայ:

Է՛յ, Մանտաշի մարմանդ հովեր,
Իմ դարդս որ ձերն էղնէր.
Ձեր նուշ-անուշ ծաղկանց հոտը
Թոյնի, տօթի կը փոխէր:

Է՛յ, Մանտաշի նախշուն հաւքեր,
Իմ դարդս որ ձերն էղնէր,
Ձեր էդ զառվառ, խառ փետուրներ
Կը սեւնային քանց գիշեր:

Է՛յ, վախ կոտորան իմ թևերս,
Ընկայ գիրկդ, Ալագեազ,
Ա՛խ, մեծ սրտիկ սեղմեմ սիրտս,
Լամ, արուն լամ, Ալագեազ:

Ե Ր Գ Ս Ո Ն Ա Կ Ի

Սիրուն սոխակս, գիտեմ արթուն ես,
Կարօտ եմ ձայնիդ, որտեղ երգում ես,
Աւանդ որտեղ երգում ես: (կրկն.)

Մշտապէս կասեմ՝ սիրունիկ վարդ ես,
Էլ չեմ սպասիր, ուր է իմ զարդը.
Աւանդ, ուր է իմ զարդը: (կրկն.)

Ինձ մոռացար, ինձ ուրացար,
Ո՞րտեղ սլացար.
Թողիր ինձի անտէր, անձար,
Ո՞րտեղ հեռացար:

Վարդի թուփերին ագռաւն է կանգնել,
Որ նրա տեղը ապառաժ քար է: (կրկն.)
Ինքը ծերացած, ձագերը փոքրիկ,
Յետոյ կը մեծանան մայրերին կօգնեն: (կրկն.)

Աւանդ, որտեղ ես, արի. աւանդ քո սիրտն է բարի.
Աւանդ, ընկերներ ճարի:

Ինձ մոռացար, ինձ ուրացար: (կրկն.)

Սոխակ խօսքերս սրտումդ գրէ,
Քո հայրենիքիդ կեանքդ նւիրէ,
Աւանդ կեանքդ նւիրէ: (կրկն.)

Այն պարտէզը, որ քեզ կը պատկանի,
Թողեր ես անտէր, քանի մէկ տարի.
Աւանդ, մի սգար պարտէզ, աւանդ քեզ կուգայ հանդէս,

Աւանդ չես մնար այդպէս:
Ինձ մոռացար և այլն:

Սոխակը վարձաւ դէպի հայրենիք,
Տեսաւ իւր տեղը նստած հայրենիք,
Աւանդ, նստած հայրենիք:

Ջարդեց, փշրեց ագռաւի բոյնը,
Վերանորոգեց հայրենի բոյնը: (կրկն.)

Վարդը հասաւ իւր նպատակին,
Իւր կարօտն առաւ.
Ագռաւը ընկաւ նախանձր սրտին.
Շուտափոյթ մեռաւ:

ԿՈՎԿԱՍԻ ԵՐԿԻՆՔ

Գեղեցիկ Կովկասի երկինք, շուտով պարզեցու չե՞ս դու,
Խաղաղ, դադար դրութեան մէջ մի կերպով լինելու չե՞ս դու,
Առաջ սե էին ամպերդ, հիմա կարմրել են սառտիկ,
Անիրաւ երկրի նման, նոր-նոր արիւն փոթելու չե՞ս դու:

Ձէ որ դու Աստուծոյ գահն ես, կապուտակ պարզ սիրուն
երկինք.

Ունիս համբաւ, ունիս հռչակ, ունիս բարձր անուն, երկինք,
Ողորմած և դորովագութ, բարեսէր զգայուն երկինք,
Մի հատ մեծ հաշտարար որդի մեզ համար ծնելու չե՞ս դու:

Ջիւանուս պարզ հայելին դու, խաւար ամպամած ես դարձել,
Գեղադէմ լուսաւոր երկինք, սև հագել, մթնած ես դարձել,
Հոգեհան անուշիկ գէմքով քաղոցի Աստուած ես դարձել,
Գերանդին բռնել ես ձեռքիդ, կանաչ արտ հնձելու չես դու:

ԱՐԱՐԱՏ ՄԵԾ ՍԱՐ

Ո՛վ սեպակատար Արարատ մեծ սար,
Ո՛ւմ էիր առաջ և հիմա ունի ես,
Դաշտ Արարատեան բարութեան ամբար,
Ո՛ւնի էիր առաջ և հիմա ունի ես:

Ծաղկանցով չքնաղ սիրուն Արագած,
Դու ծաղիկ հոտով ինձ արիր հարբած,
Չորս կողմդ նայում, աղբիւր ու ջուր ես,
Ո՛ւնի էիր առաջ և հիմա ունի ես,

Ո՛վ շքեղադարդ դու սիրուն Անի,
Դու մայրաքաղաք հայոց պիտանի,
Պատմիր դու ինձի, շինողդ սիրես,
Ո՛ւնի էիր առաջ և հիմա ունի ես:

Այգի անտառով լի երկիր Կովկաս,
Մինչի երբ այլոց ձեռքի տակ մնաս,
Հայոց սեփական բնիկ երկիրն ես,
Ո՛ւնի էիր առաջ և հիմա ունի ես:

Ո՛վ Տաճկաստանի Փոքր ու Մեծ Հայք,
Տիգրան, Արամի երկիրը և Կայք,
Տաճիկն է տիրում տես հիմա ուր ես,
Ո՛ւնի էիր առաջ և հիմա ունի ես:

Ա՛խ, թէ հայերս իրար կսիրենք,
Տես ձեզի դարձեալ ինչպէս կտիրենք,
Թէ գաւակացդ գէնքով կզինես,
Մերն էիր առաջ և էլի մերն ես:

ՊԱՐՉԻՐ ԱՂԲԻՒՐ

Պարզիր աղբիւր, պարզիր քեզնից ջուր տանեմ,
Պարզիր, պարզիր, բէգի տղին ջուր տանեմ:

Աղբիւր, գիտե՛ս քիւրդը մեզի ինչ կանէ,
Կը կողոպտէ, կը չարչարէ, կսպանէ:

Կար ժամանակ, որ մենք էլ ազատ էինք,
Մեր սեփական թագաւորներ ունէինք:

Դահ ու փառքից, ազատ կեանքից զրկեցինք,
Արիւնարբու թշնամու ձեռք մատնեցինք:

Դէհ, շո՛ւտ, պարզիր, բէգի տղին ջուր տանեմ,
Պարզիր, պարզիր, խան-Մուրադին ջուր տանեմ:

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԵՐԳԸ

Խնդացէք վեհ բնութեան զարդեր,
Նախշուն բնքոյշ ծաղիկներ.
Ուրախացէք, սիրուն վարդեր,
Պայծառ երկնից աստղիկներ:

Անառիկ Ձէյթուն,
Իւր անյաղթ քաջերով,
Վրէժ է գոչում
Անվախ առիւծներով:

Երկինքը մեր գլխին պարզւեց,
Լացը փոխւեց հրճւանքի,
Ստրուկ հայր արդէն ցնցուեց,
Ձեռքը մեկնեց նա գէնքի,
Անառիկ և այլն:

Խորհրդաւոր քնից զարթնեց
Հայ պատանին քրտնաթոր.
Աչքը բացեց և ինչ տեսաւ
Նա, քաջերին զինաւոր:
Անառիկ և այլն:

Ամեն մի հայ պարտք համարեց
Իւր սուրբ դատը պաշտպանել,
Ազատ, անկախ ու անվեհեր
Թշնամեաց դէմ մարտնչել:
Անառիկ և այլն:

ՄՇԵՅՈՒ ԵՐԳԸ

Չուր երբ մնանք զելու գոներ,
Երթամ գտնիմ զիմ խեղճ գառներ.
Սուքեմ զիմ պախչայիս ծառներ,
Ձարթիր, լաօ, մոնիմ քղի:

Խեղճ Մշեցին մեռաւ լալով,
Օտար երկրներ ման գալով,
Մեռաւ թուրքի պարտքը տալով,
Ձարթիր, լաօ, մոնիմ քղի:

Գրող տանի քուրդ Հասոյին,
Որ չսպանէր Չօջ Ափոյին.
Ի լաճ մացեր Արաբոյին,
Ձարթիր, լաօ մոնիմ քղի:

Դէն իրիշկէ, գալողն ո՞րն ա,
Քաջ Արաբօ բաղդաւորն ա,
Կարմիր երիցանց զինւորն ա,
Ձարթիր, լաօ, մոնիմ քղի:

ՄՈՒՇԵՂԻ ԵՐԳԸ

Քաջ Անդրանիկի այրող կայծակի.
Առիւծ Մուրադի ընկերն ես, Մուշեղ.
Հայոց անձնէր, կտրիճ խմբակի,
Փայլուն փարոսը, լապտերն ես, Մուշեղ:

Հայրենիքդ Մուշ, լեզուդ քաղցր անուշ,
Ինքդ գեռահաս, ոյժդ անպակաս,
Պապիդ Վարդանայ պատկերն ես, Մուշեղ:

Թողած տուն ու տեղ, հայրենիք, ծնող,
Վսեմ, սուրբ գործին, սրտանց հետևող,
Զինավարժութեան հմուտ ու յաջող,
Կրակն էլ մտնես, դուրս կենես յաղթող:
Անյաղթ քաջի պէս դուրս կու գաս հանդէս,
Կռոււմ ես անվախ, խփում աջ ու ձախ.
Սասնոյ դիցազն, Մհերն ես, Մուշեղ:

Բերդադաքում հրաշք գործեցիր,
Մարտնչող խմբին նորից կեանք տւիր,
Մեծից ու փոքրից սիրւած անխտիր.
Ժողովրդի ճիւղ ինքդ քաջ ու ժիր,
Թաթարներու բով չեղար ամօթով.
Տէրը տայ քեզ կեանք, դու հայի պարծանք,
Գոհ ենք Արարչից, որ մերն ես Մուշեղ:

Լևոն ու Մարգար, Շամիր, քաջ Իշխան
Հայ պատւի համար նահատակ եղան,
Երանի նրանց, քաջի պէս մեռան,
Դու էլ ստացար ծնկէդ մէկ նշան.
Բայց չմահացար, դեռ կապրիս երկար.
Քեզ շատ են յարգում, քաջերի շարքում
Բարձր տեղ ունիս, միշտ մերն ես, Մուշեղ:

Քաջն Վարդանի, հերոս Իշխանի,
Դու քաջ զինակից զինուոր պիտանի,
Արցախ գաւառում եղար անւանի.

Պատւական մօրդ հազար երանի,
Ծնել է իստակ քեզ նման զաւակ.
Անխարդախ գործիչ,
Լուռ ու մունջ, անձիչ:

Խուճեղ մարուր կաթ,
Դու սերն ես, Մուշեղ:

Զիւանի

Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Ք

Իմ պաշտելի քաղցր հայրենիք,
Հողիդ, ջրիդ ես մատուղ,
Քանի տարի բեզնից հեռի,
Կարօտակէզ քաջեմ անխ...

Հալով աչքերս կուրացաւ,
Զրկեցայ քո քաղցր տեսքից,
Լեզուս բերնումս չորացաւ,
Քո սուրբ անունն երգելից:

Ախ, ածնելի, սուրբ հայրենիք,
Երկիր բարի պողաբեր,
Անունդ քաղցրիկ և սիրելի,
Դրախտ, եղեմ ցանկալի:

Քեզնից հեռի չունեմ հանգիստ,
Սուգ է ինձի ամեն ժամ,

Քուներ աչքիցս հեռացել է,
Ինձ չարչարում յարաժամ:

Ձի կարող ինձ ուրախացնել
Հարստութիւն, փառք աշխարհի,
Ատելի են ինձ ամեն ինչ,
Երբ քեզանից եմ հեռի:

Ա՛խ, իմ բարի, գթած Աստուած,
Լինելու է՞ մի օր, մի ժամ,
Որ ես հասնեմ իմ բաղձանաց,
Գրկեմ սուրբ հողն իմ հայրենեաց:

Մօտ է կեանքիս թելը կտրելուն,
Հասել է իմ վերջին ժամ,
Հայրենեացս մեռնել կարօտ,
Կաղաչեմ մի տար Աստուած:

Ախ երբ կլցւի բաղձանքիս վերջ,
Տեսնեմ իմ սուրբ հայրենիք,
Տեսնեմ ծնողք ու սիրելիք,
Ապա հոգիս հանգիստ տամ:

ՀԱՄԱԶԱՍՊԻ ԵՐԳԸ

Ծագեց արև ազատութեան,
Փախէք ամպեր երկնքից,
Համազասպը իւր խմբովը
Կուգայ Խաչէն գաւառից:

Գալիս էին բազմաթիւ զօրքով
Ազիզեօղալ Բէգովը.
Յանկարծ ընկաւ Ասկեարանը
Հերոսների ուռկանը:

Թուրք խուժանը սարսափահար
Փախչում էին. իսկ գլխակոր,
Թողնելով իրանց յետևից,
Դիակներ հարիւրաւոր:

Խաչէն գաւառը սրբեցիր
Թարաքեամայ թուրք ցեղից.
Ժողովրդին հանգիստ տւիր,
Թուրք չի անցնում այնտեղից:

Հայերիս տէր Դաշնակցութիւն,
Քաջեր ունիս սրտալի.
Ամբողջ աշխարհ հռչակեցաւ
Համազասպը պանծալի:

ՈՉ ՈՔ ՄԵՉ ԱՅՆՊԷՍ ԶԷ ՀԱՐԻԱԾԵՐ

Ոչ ոք մեզ այնպէս չէ հարւածեր խիստ մահացու վերքերով,
Յատուկ մենք ենք մեր թշնամին թոյն աւերիչ ձեռքերով.
Նախանձ, ամբարիշտ բամբասող, գինին ձեռքերուս ազգասէր,
Զւարճանում ենք թուրքերու անպատուաբեր երգերով:

Մենք իրար չը գիտենք սիրել եղբայրական ջերմ սիրով,
Թշնամի ենք մեր լաւ մարդկանց հալածասէր չար սրտով.
Ազատ, անկախ ապրել բառը հասկանում ենք վատ մտքով,
Ազատութեան հակառակ ենք անմիաբան բարքերով:

Մենք միասին գործել չգիտենք, կուսակցական ենք ծայրայեղ,
Հին նախարարների ոգին մեր մէջ եռում է ահեղ,
Հայրենիքից ընթանում է ահռելի արեան հեղեղ.
Կոյր ենք, չենք տեսնում, ապրում ենք հին ստրուկի վարքով:

Փոխան ազգի սուրբ պատմութիւն, Շահ-Իսմայիլ, Այսմաուրք,
Աւետարանից խօսողին կասեն Փարմասիօն կամ թուրք.
Մայրաքաղաք պաշտող հայ գիտնականն է իդէալից զուրկ,
Գաւառներում չկայ խրատող ու ապրում են ագէտ մտքերով:

Մեր թշնամիք նեղ սրտով մեզ հրէայ են ասել,
Բայց սխալ են, հրէաներ գիտեն իրար շատ սիրել.
Մենք հակառակ ենք իրարու, հարստահարող ու զրկող,
Մատնիչ ենք մէկգմեկու թուրքին հաճելի կրքերով:

Օտարը մեղաւոր չէ, իրար փնաս պատճառողը մենք ենք,
Մէկ մէկու ջան ասած բառը, չոռի ճառողը մենք ենք.

Մեզ մորթող քիւրդն ու թուրքը չեն, վաճառողը մենք ենք,
Այդ գիտնալով գործում ենք, սև գրօշ ձեռք բերելու յոյսերով:

Զուռնիք տէրտէր և ուսուցիչ լաւ վեհափառ հովապետ,
Որ կուինք մեզ դարաւոր վէրք պատճառող ախտերի հետ.
Գաւառներում կին ու աղջիկ ապրում են անգրագէտ,
Անգրագէտներից մարդիկ ծնւում են փթած իղձերով:

Երգիչ Խօջա չեմ տեսած հայ հարուստից մի լաւ բան,
Դեռ չի մեռած կտակ անեն օգուտ խղճուկ հայութեան.
Դառնում են երեցփոխաններ, գողնում, գեղծում անպայման,
Մեռնելիս մի սուտ կտակով թաղում են մեծ փառքերով:

ՄՇԵՅՈՒ ԳԱՆԳԱՏԸ

Ողորմացիր, տէր իմ, գութով նայիր մեզ,
Մինչ երբ թողնիս նկուռ տխուր հայ ազգիս.
Հինգ հարիւր տարի է կաղաչենք քեզի,
Զարիր մէկ օգնութիւն տխուր հայ ազգիս:

Քեզ պաշտեցինք, մեզ շղթայով փակեցիր,
Մեր բերդերն ու ամրոցները փակեցիր,
Կարծես գերութեան հետ մեզ պսակեցիր,
Տւիր ստրկութիւն տխուր հայ ազգիս:

Առար քաջ Տրդատի ձեռքէն թագ ու թուր,
Ելնելով սարն ասաւ աշխարհն է իզուր,
Այն օրից մինչ այժմ խեղճ հայն է տխուր,
Տւիր թոյլ բնութիւն թշուառ հայ ազգիս:

Առ միշտ արիր Մեհրուժանին սիրական,
Պարսկաց զօրքեր ուղարկեցիր Հայաստան,
Զարեանդի մօտը մեծ հարւած տուաւ,
Անիրաւ չար Շապուհն խղճուկ հայ ազգիս:

Խեղճ Խօջան եմ, երկար ողբալով լացինք,
Մեր սխալը յետոյ, յետոյ զգացինք,
Թողինք ցնորք, աղօթք, զէնքի դիմեցինք,
Գուցէ տաս յարութիւն խղճուկ հայ ազգիս:

ԵՐԵՔ ԶԱՅՆ

Երեք ձայն կայ, շատ է սիրում ականջս.
Ոսկիի ձայն, սիրունի ձայն, ջրի ձայն,
Այդ երեքն են մշտական իմ պահանջս,
Ոսկիի ձայն, սիրունի ձայն, ջրի ձայն:

Զուրը կեանք է, ոսկին զօրաւոր, յաղթող,
Սիրունից կը լսես կենսատու ներքող,

Արդեօք մարդ կայ այդ երեքը չը սիրող,
Ոսկիի ձայն, սիրունի ձայն, ջրի ձայն:

Գրպանդ ունենաս ոսկով լի քսակ,
Մօտդ մի չքնաղ կոյս, դիմացդ գետակ,
Երեքին էլ լսես զիշեր ժամանակ,
Ոսկիի ձայն, սիրունի ձայն, ջրի ձայն:

Զիւանի

Ի Ր Ա Ի Ո Ի Ն Ք

Թող ես մշակ լինեմ, դու եղիր իշխան,
Պատւիս ու կրօնիս, հացիս մի դիպչի.
Թէ կուգես հաշտ ապրենք, բարի հարեան,
Պատւիս ու կրօնիս, հացիս մի դիպչի:

Անհատական իրաւունքս է ամեն ժամ,
Իմ պարտքն է աշխատեմ, ոչ ոքի չը տամ,
Թէ կուգես իրար հետ միանք բարեկամ,
Պատւիս ու կրօնիս, հացիս մի դիպչի:

Անպատիւ մարդու մօտ չի լինի հաւատ,
Պատիւ չեղած տեղը հաց չը կայ առատ,
Կը ցանկանաս որ չանեմ քեզանից գանդատ,
Պատւիս ու կրօնիս, հացիս մի դիպչի:

Բնաւ չեմ նախանձի քու ճոխ սեղանին,
Քու ոսկուն, արծաթին, քո գանձարանին
Այս երեքով կտալի աշըղ-Ջիւանին,
Պատւիս ու կրօնիս, հացիս մի դիպչի:

ԱԶԳԻ ԻՄ, ՈՐՔԱՆ ՆԿՈՒՆ ՄՆԱՍ

Ազգ իմ, որքան նկուն մնաս,
Սիրտս քեզնից չի գատւի,
Հազար տեսակ չարչարանք տաս,
Սիրտս քեզնից չի գատւի:

Քեզ չեմ մոռանայ յաւիտեան,
Հարազատ մայր իմ Հայաստան,
Թէկուզ դրախտն էլ ինձի տան,
Սիրտս քեզնից չի գատւի:

Քեզանով եմ ես երջանիկ,
Իմ սիրելի, իմ անուշիկ,
Ծոցիդ մէջը հանգչիմ մայրիկ,
Սիրտս քեզնից չի գատւի:

Ջիւանին եմ, քեզ բարեկամ,
Քանի ողջ եմ, ամենայն ժամ,

Հնդկաստանին էլ տէր դառնամ,
Սիրտս քեզնից չի գատւի:

ԽԱԽԱՐԵԼ ԵՄ ԻՆՉՊԷՍ ԳԻՇԵՐ

Խաւարել եմ ինչպէս գիշեր,
Իմ չորս կողմս է փոթորիկ.
Չունեմ ես սէր, չունեմ ես սէր,
Ես սիրում եմ իմ հայրենիք:

Այնտեղ անթիւ անբախտ մայրեր,
Որդեկորոյս ծնողներ,
Եղբայրագուրկ անթիւ քոյրեր,
Թափում են յորդ արցունքներ:

Ինձ մի սիրի՛ր, ինձ մի սիրի՛ր,
Ես շատ ու շատ փրկւել եմ.
Առ թաշկինակդ սրբի՛ր աչերդ,
Ես քեզ սիրել չեմ կարող:

Մնաս բարե, իմ աչքի լոյս,
Սէրդ լինի ինձ խրախոյս.
Այդ արտասուքը ես պիտ թափեմ,
Որ իմ ցաւերս սփոփեմ:

Ախ, տէք ինձ քաղցր մի քուն,
Կեանքից հեռու սլանամ,
Այն աշխարհը, ուր խնդովիւն,
Ուր սէրն է միշտ անթառամ:

ԱԼԻԻՐԻ ՄԷՅԴԱՆ

Խեղճ պլուկած հաւ ես դառել, գեղեցիկ ալիւրի մէյդան,
Ողջ Թիֆլիսի պարէն տուղ, բարիքների շտեմարան,
Ուր են կշտիդ խանութները, աւերակ դարձել են, չկան,
Չարամիտ թուրքերու ձեռքով կրակի բոցի զոհ եղան:
Մէջի եղած ապրանքները գողացան, բոլորը տարան,
Չեղբեր ծոցը դրած խեղճ տէրերը արիւն կուլան:

Մարդասպանութեան չար հողին Գոնձակից մինչ Թիֆ. հասաւ,
Առած պատէրի համեմատ թուրքերի հոգու մէջ մտաւ:
Կովկասի մայրաքաղաքը չաղատեց, հնար չեղաւ,
Զինեց կտրիչ զաւակները, պատերազմի շորեր հագաւ,
Ով որ կուր ընդունա էր, տապեց ձեռքը զէնք առաւ,
Հարուստ աղքատ կանչում էին տէք մեզ սուր, հրացան:

Նոյեմբերի քսաներկուսին երեկոյեան ժամի ութին,
Մէջիթի կամուրջի մօտը աղմուկ բարձրացաւ ահագին.
Հաւաքարից դէպի բաղաք եկող երիտասարդ հային
Թուրքերը ուղեցան սպանել, կրակ բացին, վրայ տւին:
Հայերի վրայ յարձակողը՝ թուրքերը եղան առաջին
Գարշելի թունաւոր մաղձը կրկին երևան հանեցին:

Շարունակեց պատերազմը, այստեղից սկսեց բանը,
Երկու կողմից ամպի նման գոռաց անդուլթ հրացանը:
Պատերազմի ասպարէզ է դարձել ալիւրի մէյդանը,
Քաղաքը անտէր էր մնացել, ժողովուրդն էր իր պաշտպանը,
Անտարբեր նայում էր զօրքը ապշած, բաց արած բերանը,
Գործի մէջ խառնւելու չկար վերելից հրաման:

Դաշակցական և Հնչակեան քաջերը, ձեռքը ձեռքի տւած,
Կուռում էին առիւծի պէս, կանչում էին հայի Ասուած,
Զինւած ֆէդէրալիստները խկապէս եկան օգնութեան,
Հայերու հետ եղբօր նման կուր ասպարէզ մտած:
Սօցիալ-Դեմօկրատները խաղաղութեան ուղին բռնած
Երկու կողմին էլ աշխատում էին հաշտութեան:

Վերջը զօրքն էլ միջամտեց, պատերազմին եղաւ ներկայ,
Ասաւ հայերին հետ քաշէք, պէտք է մենք կուենք հիմա,
Գլխաւորի հրամանով դուրս եկաւ մի սպայ,
Կարծում եմ Թիֆլիզեան գնդից զօրք վերցրեց մի բօտա,
Բարձրացաւ մեր հայ քաջերու ունեցած դիրքերու վրայ,
Մի քանի յարձակում գործեց թշնամուն բռնելով նշան:

Բօրչալուից դէսից դէնից աւաքւած խուժան յիմար
Կուշտ եկան, անօթի փախան, Թիֆլիսը շուեց պաշար,
Բաւական մեծ զոհեր տւին, իրձերը մնաց անկատար,
Կորան, սե ու սուգը մտան թելադրող մարդիկը չար,
Համարեա թէ Թիֆլիսի մէջ հայ կայ մօտ հարիւր հազար,
Իսկապէս հայաշատ տեղ է, ոչ Գոնձակը, և ոչ Նախիջևանը:

Զիւան խնդրէ ջարդ ու փշուր լինի չարի օրօրոցը,
Չար մարդը չը մեծացնէ չարի առաջնորդ որդոցը:
Յունաց եկեղեցու կայքին դիպաւ արի վառ հնոցը,

Դափեց բոլոր խանութները մինչ երկինք բարձրացաւ բոցը.
Հրդեհն էլ բան չը թողեց, Անին դարձաւ մեր փողոցը,
Չգիտեմ ուր պիտի երգեմ, ոչ տեղ մնաց, ոչ սրճարան:

ՏԱՃԿԱՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հայաստանը ընկած, կործան,
Ձի կտրւում նորա կական,
Ձկայ մէկը լինի պաշտպան,
Բայց միշտ կասենք, որ մենք հայ ենք:

Վանքեր աւեր, բերդեր քանդած,
Սուրբ տաճարներ հողով ծածկած,
Հայի խղճուկ որդիք ցրւած,
Բայց միշտ կասենք, որ մենք հայ ենք:

Սուրբ հարց երգոց դեռ նոցանում
Քոռ բուն իրա վնճն է կանչում,
Աւեր բերդեր, տաճարք ողբում,
Բայց միշտ կասենք, որ մենք հայ ենք:

Նախնեաց շիրիմք հաւասար հողին,
Ձկան Վարդան և Գարեգին,
Ոչ հետևողք նոցա շաւղին,
Բայց միշտ կասենք, որ մենք հայ ենք:

Ամայի են դարձել դաշտեր,
Ցամաքել յստակ վճիտ ջրեր,
Անգութ տաճիկ նոցա տիրեր,
Բայց միշտ կասենք, որ մենք հայ ենք:

Քաղցից հայեր միշտ կոտորւին,
Սով է տիրում Հայաստանին,
Չուղենք օգնել խղճուկ հային,
Լոկ խօսքերով կասենք հայ ենք:

Կը վայելէ ուղիղ հային
Այսպէս թողնել իւր հայրենիք,
Չըհոգալ թշուառ օրւայ մասին,
Դատարկ խօսքով կրկնել հայ ենք:

Երբ սփոփենք նոցա ցաւեր,
Երբ փարատենք նորա վշտեր,
Քրդի ձեռքից հայն ազատենք,
Ապա ասենք, թէ մենք հայ ենք:

ԾՕՐՍ ՎԵՐՁԻՆ ՀԱՄԲՈՅՐԸ

Տւեց համբոյր վերջին անգամ
Իմ հարազատ ծնող մայր,
Ես ուր գնամ, որտեղ ման դամ,
Բանտ է աշխարհն ինձ համար:

Ես այն օրից թափառում եմ
Անթիսան թռչնի պէս,
Օտար երկրում տանջւում եմ,
Կեանքս արդէն եղաւ կէս:

Դեռ չեմ դրել ես տուն ու տեղ,
Ընտանեկան յարկի տակ,
Թափառում եմ անտուն անտէր,
Անհրաժեշտ երկնի տակ:

Արշալոյս

ՀԱՅ ԱԶԳԻ ՈՐԴԻՓ

Հայ ազգի որդիք, էլի համբերենք,
Թշնամու արած մինչև երբ ներենք,
Դանակի ծայրը հասաւ ոսկորին,
Վտանգը մօտ է մեր մայր աթոռին:

Նա դաւաճան է, ով այս օրերին
Կուրծքը դէմ չի տայ թշնամու սրին,
Լաւ է վաղ մեռնել, քան այսպէս ապրել,
Եւ կամ թշնամուն հիմքից կործանել:

Չարքաշ այս կեանքը այլևս պէտք չէ,
Մեր թշնամին էլ, որ չի ամաչէ:
Չազդեց Եւրոպին մեր լաց ու հառաչ,
Մնում է դուրս գալ թշնամու առաջ:

Ահա տեսնում ենք թուրքը կոյր գործիք,
Աւերել կուգէ տուն տեղ հայրենիք,
Չէ որ Վարդանի մենք արիւնիցն ենք,
Էլ ինչի լոկնք, ինչու համբերենք:

Կոչնակ, դու հնչէ երկրի ծայրից ծայր,
Հայեր իմանան վազեն Աւարայր,
Այնտեղ մենք պարզենք դրօշն հայկական
Տարածենք լուրը սուրբ ազատութեան:

ԱՆԻՐԱԿ ԶԿՆՈՐՍԸ

Անիրաւ վատ ձկնորսը մտաւ գետը որսալու,
Պաշարելով ամբողջ գետը, ուզեց բոլորը պարպելու,
Բայց չէր տեսաւ գետի ափին մի անագին վիշապ կար,
Երբ որ տեսաւ քաջ վիշապին, սկսեց նա փախչելու:

Այդ ձկները շատ քիչ էին, չունէին տէր տիրական,
Մնացել էին խեղճ ու մոլոր, յուսահատւած անպաշտպան.
Յանկարծակին մի լոյս ծագեց, վիշապն հասաւ օգնութեան,
Երկնքիցը կրակ թափեց, չարժանացաւ կուլ տալուն:

Այդ խեղճերի սրբավայրը կոտորեցին, քանդեցին,
Բազում մարդով մօտեցան, աւերեցին վառեցին,
Չէին կարծում թէյետ տալ կայ, գողացան ու թալանեցին,
Կէս ճամբայ մնացին, չը կարողացան տանելու:

Երգիչ Սիրաթ քաջ վիշապ դար ու կէս շարունակ
Տարաւ յաղթութեան պսակը, թափելով անշէջ կրա-
նը անով էլ մեր գործերն յանկարծ դարձաւ աջողակ,
Այնուհետեւ սկսեց մէկիկ մէկիկ յետ տալու:

ՐԱԶՆ ԵԿԱԻ ԼԱՓԻՆ ՏԱԼՈՎ

Արագն եկաւ լափին տալով,
Ժեռ քարերին ափին տալով,
Որտեղ թաղեմ ես իմ դարդը,
Ձոր գլուխս տափին տալով:

Ա՛յ, իմ Արագ, ջուրդ վարար,
Սիրուն եարիս եարաբ տեսար,
Ես չը հասայ իմ մուրազին,
Արագ, եարաբ կարօտս առար:

Ամպերն ընկան Մասիս սարին,
Կարօտ մնացի ես իմ եարին,
Աստած սիրես էրևած սրտիս,
Զուգար բերես էկող տարին:

Գիշերն անքուն գիր կը գրեմ,
Արտասուքս թանաք շինեմ,
Արագ ծէգը ջրիդ չառած,
Իմ սև դարդը քեզ կը բերեմ:

Կասես շողքը քարին ընկաւ,
Կրակն իմ սրտիս մէջն ընկաւ,
Կամար ունքից, թուխ աչքերից,
Յաւն իմ ջիւան ջանիս ընկաւ:

ԳՈՂ ԿԱՏՈՒ

Ախ գող կատու, քո երեսդ լինի սև,
Քանի մէկ փառս տաս իմ խեղճ ձագերուս,
Հիմա եկել դէմս ես կանգնել դու կաղ դև,
Մոմօտով ման ես գալիս իբրև կոյս:

Ձւեր դրի, ձագ հանեցի, խեղդեցիր,
Խղճուկ փիւնիկ հաւիս ձագից զրկեցիր,
Որտեղ մի բան տեսար յափշտակեցիր,
Լացւեցար, յետ քաշւեցար սուս ու փուս:

Քո աչքերդ քոռ են, չես ճանաչեր տէրդ,
Զգւելի գարշելի բո պիղծ պատկերդ,
Գող ու աւազակ էր անառակ մէրդդ,
Նա էլ քեզ պէս հարւած տւեց ձագերուս:

Վերեն ասի, գող ես դու չար ու դաժան,
Աղ ու հացը չը ճանաչող կեղտոտ անպիտան,

Վատ հօրըդ ես բաշել, գարշելի գաղան,
 Յուսահատւած թողիր երգիչ Սիրաթուս:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱԽԱԶԱԿ

Ազգդ գօրացնելու համար
 Ապրիս շատ տարի, աւագակ,
 Այլոց հանգցնելու համար
 Արի համբուրեմ, աւագակ:

Ջարթիր, խղճութիւնըդ բաւ է,
 Քու արիւնդ թշնամուն ցաւ է,
 Ինչպէս ազգիդ համար լաւ է,
 Այնպէս գործիր, աւագակ:

Սովածութիւնից նեղացիր,
 Այդքան գործը կարողացիր,
 Ազգիդ օգուտ բան գողացիր,
 Վարձքիդ համարիր, աւագակ:

Որտեղ ունիս թշնամիներ,
 Արիւնը խմէ, միսը կեր,
 Քեզպէս էլ բաջ կտրիչ ընկեր
 Ուրիշ էլ ճարիր, աւագակ:

Ձեռքըդ չը վերցնես սրէն,
 Մինչև վիզըդ չը կտրեն,

Խորւածի պէս սրիդ վրէն
 Շարիր թշնամուդ, աւագակ:

Դու ես քո ազգիդ մշակը,
 Պատրաստ է թուր ու նիզակը,
 Մխէ քիւրդի թևի տակը,
 Թող խաւարի կեանքն, աւագակ:

Երբ դու, պատրաստել կը սիրես,
 Ձէնքըդ ազգիդ կը նւիրես,
 Հայրենիքիդ հողը տիրես,
 Սուրբ զինւոր բարի, աւագակ:

Այս կատարէ սրով, նետով,
 Հազիրուս սպանն է փայտով,
 Ազգըս ազատէ տեսնեմ, յետոյ
 Թող մարի մուխս, աւագակ:

Մ Օ Ր Ս Ո Ւ Գ Ը

Սարի լանջին ընկած որդիս,
 Կրճքիդ վարդին ես մեռնեմ.
 Մէկ ճար գտիր արուն դարդիս,
 Ախ, քո դարդին ես մեռնեմ:

Արնաշաղախ, մենակ ընկած,
 Կանաչէ քեզ անկողին.

Անուշ քնով լուռ-մունջ քնած,
Չես լսում քո ծնողին:

Բաց, բայ՛ն ջան, աչքդ մէկ բաց,
Մէկ ինձ նայիր, այ անսիրտ.
Ա՛խ, իմ սրտին՝ էրւած, վառւած,
Մէկ ճար գտիր, քարասիրտ...
Յար. Պետրոսեան

ՀՐԱՇԱԼԻ ՏԱՓԻ ԹԱՂ

Հրաշալի Տափի թաղ, որ կոչւում ես եարմուկայ,
Անտանելի հարւածի, ցաւի եղար ենթակայ,
Տփխիսու սիրան ու հոգին, առկարի մեծ շողկայ,
Անգութ դաժան ձմեռը սև սուգ բերին քեզ վրայ:

Տխրահուշակ դեկտեմբեր ամսի քսաներկուսին,
Կէս օրւանից քիչ անցած, համարեա ժամի մէկին,
Պայթուցիկ ձու գլորեց իժի ծնունդ սև հոգին,
Վիրաւորեց չորս կազակ և մի անտէր երեխայ:

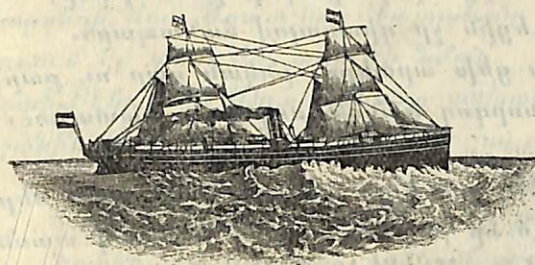
Տրաքւեց հրանիւթը, չը քաշեց շատ ժամանակ,
Անմիջապէս զօրքը եկաւ, ձիաւոր ու հետևակ.
Հրաձիգ, վաշտ թնգանօթ մի ահագին գումարտակ,
Դարձել է խեղճ եարմուրկան մի տեսակ նոր Մանջուրիա:

Հայոց վանքի կալւածքը զօրքով շրջապատեցին,
Թնդանօթով, հրացանով անդադար կրակեցին,

Ասորոց թէյատունը սկիզբը կրակեցին,
Փորձութիւնը նոյն տեղից դուրս էր եկել այդ օրւայ:

Մի անպիտան մեղք գործեց, շատ անմեղներ զոհեցան,
Հարիւր մարդուց աւելի ի դուր տեղը փչացան,
Որը անգութ գնդակով, որը կրակով մեռան,
Ինչո՞ւ եղաւ այս բանը, հարցնող, քննող չը կայ:

Ջիւան, մեծ դործի տէրը մի օրում աղքատացաւ,
Օր հացի կարօտ մնաց, ցաւալի թշուառ եղաւ,
Կէս միլիօն արժեցող կալւածքը մոխիր դառաւ,
Անբախտ Ներսիսեան դալրոց, դու արտասուէ, դու ողբայ:

ՀԱՉԱՐ ԻՆՔ ՀԱՐԻԻՐ

Հազար ինը հարիւր տխուր հինգ թւին,
Դեկտեմբերի տասներեօթին լուր եկաւ,
Չարը մտաւ մէջները հային ու թուրքին,
Գանձակի մէջ նոր կոտորած սկսաւ:

Մեր պարզ հորիզոնը նորից մթնեց,
Խաղացած սրտերը վրդովեց, ցնցեց.

Կովկասու հայերուն նոր հարւած տւեց,
Ձախորդութեան չար շրջանը վատ անցաւ:

Կազմակերպութիւնը իբրև օժանդակ
Հայոց կտրիչներէից զինեց մի տասնեակ,
Ամսի տասն ութին ուղարկեց Գանձակ,
Խմբին ղեկավարող Բարսեղը եղաւ:

Տխուր մութ գիշեր էր, ցաւալի վայրկեան,
Տխուր երկինք, գետին դարձել էր լալկան-
ժամը տասերկուսին հասան կայարան,
Գանձակի մօտ երկաթուղին կանգ առաւ:

Կայարանից մինչև քաղաք շատ երկար,
Տանջւեցին չը գիտնալով ճանապարհ.
Ընկան ցեխ արտերը, ընկան սար ու քար,
Առաջնորդող ծանօթ մարդ չը պատահաւ:

Չարչարելով անվախ կտրիչները մեր,
Լուսը բացւեց հասան Գանձակ տասն ընկեր,
Օգնութեան են եկել զինուած հայ քաջեր,
Քաղաքում տարածւեց ցնծութեան համբաւ:

Գանձակի հայերը շատ ուրախացան,
Սրանց համար տներուց դուրս թափւեցան.
Առաջնորդարանում սարքեցին սեղան,
Ճաշ տւին, յարգեցին, խումբն ուրախացաւ:

Թուրք խուժանի կողմից կէս օրւան մօտիկ
Հրացանածգութիւն սկսւեց սաստիկ.

Դուրս թռաւ Բարսեղը վեհ քաջամարտիկ,
Տղերք, դէպ առանջ, գոռաց, ձայն տուաւ:

Ափսոս, մեր տղերքը վարժ չէին շիտակ,
Դիրքերին անծանօթ, գործին անտեղեակ.
Ճանապարհ ցոյց տւող եղաւ մի համբակ,
Դէպի այգիները քաջերին տարաւ:

Հանգիպեցին զինուած թիւրքաց մի խմբի,
Հայոց կտրիչները բռնւան կռիւ.
Տասն էլ մահը անարգող, նման քաջ արծւի,
Թռչող արագաշարժ, վազող սրառչաւ:

Բարսեղի մօտ Արտաշէսը Գալստեան,
Կուռւմ էր անվեհեր առիւծի նման.
Սարի-Բէկը Տէր Սիւքիասեանց անխափան
Նշանին խփում էր զնդակը շատ լաւ:

Վարդան Յարութիւնեան քաջը անմոռաց
Դարձել էր սարերու այծեամ սըրնթաց.
Տիգրան Սարգսեանը, ուղիղը ոստած,
Թռչում էր բազէի նման նա իրաւ:

Ախալցխայի Գրիգորը թանկագին
Տապալում էր գողեաթներ ահագին.
Տասն էլ անձնուրացներ զոհեր գլխովին,
Ողբի համար իրանց միշտ դնող գրաւ:

Հայոց կտրիչները անսասան, անվախ
Գնդակ թափում էին սաստիկ աջ ձախ.

Վախկոտ ոչխարի պէս թշնամին խարդախ
Փախուստ տալով գետի աջն կողմը անցաւ:

Թշնամու հետ մերոնք երկար կուեցան,
Ժամը տասներկուսը մինչև գիշերւան.
Փախցրին թշնամուն, յաղթութիւն տարան,
Նոցա առաջնորդը երկիւղից փախաւ:

Հայ ու թուրք իրար դէմ ամուր գիրք բռնած,
Ղազախն էլ հայուն տալիս էր հարւած.
Երեք տեսակ կրակի մէջ պաշարւած,
Բարսեղը իւր խմբովը խիստ նեղը ընկաւ:

Վիրաւորւած քաջ Բարսեղը անդադար
Դարձեալ ընկերներին խրախոյս կուտար.
Գրիգորն էր խմբապետին հաւասար,
Մեծ վերք ունէր, ցոյց չէր տալիս վիշտ ու ցաւ:

Տէր Սահակեանը Մկրտիչը, Տիգրանը,
Սարի-Բէկը, բերին կուրի վախճանը.
Երևում է խաղաղութեան նշանը,
Թուրքը փախուստ տուց, լոյսը բացւեցաւ:

Զիւան, մեր քաջերը դուրս եկան յաղթող
Վերադարձան ուրախ, պարզերես, յաջող.
Հայի պատւի համար նահատակ լինող,
Հայոց կտրիչները շատ են, չեն սակաւ:

ԽՐԱԽՈՅՍ ՔԱՋԵՐԻՆ

Սիւնեաց աշխարհում կռիւ մղելով,
Մեր քաջ հերոսներ յաղթութեան յոյսով
Կտրիչ, անվեհեր, վրէժով վառւած,
Թշնամուն տւին սաստիկ կոտորած:

Ելէք, հայդուկներ, օգնութեան գնանք,
Մեր ընկերներին խրախոյս կարգանք...
Ազատ Սիւնիքի Վաղուտի ձորում
Պառկած գերթ առիւծ՝ վերք առած սրտում:

Քաջ Ստեփանեանց պատանի Վահան,
Եւ կտրիչ Զաքօ ազգին զոհ եղան.
Դէհ, գնանք ընկերներ, փունջեր պատրաստենք,
Դրանց շիրիմները վարդով զարդարենք:

Ո՛հ, չկայ հանգիստ հայ դիակներին.
Մնացին նոքա թշնամու ձեռքին.
Դրանց ամեն մի կաթիլ արիւնի
Փոխան պիտ թափենք արիւն ոսոխի:

Շուտ հասնենք, տղերք, քաջ զոհի տեղ,
Կարմիր արիւնները ամփոփենք մէկ տեղ...
Միթէ մենք չունինք Հայկ ու Արամին
Անարատ արիւն մէջ մեր երակին...

Հերիք չէ, որ մեր աչքերի առաջ
Արեամբ պսակւին հայ տղերք քաջ-քաջ,

Դէհ, գնանք առաջ մենք անկեղծ սրտով,
Որ սուրբ նպատակ պսակւի շուտով:

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

Հազար ինը հարիւր չորս թւականին
Տաւրոսի լեռներում ժայթքեց նոր կրակ,
Թնդացին լեռները մայր Հայաստանին,
Փայլեց հերոսութեան կարմիր դրօշակ:

Բանտից ու կապանքից ազատւած ոմանք,
Անւանի Սասնոյ մէջ որոնեցին կեանք,
Տեղական քաջերից գտնելով յարգանք,
Հանգստանալ ուղեցին մէկ ժամանակ:

Հայ քաջերը աւելացան օր օրի,
Նրանց թիւը հասաւ մինչև հարիւրի,
Ամենքն էլ միասիրտ և մի հոգի,
Զինավարժութեան մէջ հմուտ ընդունակ:

Զինւած ու պատրաստւած, ողջը ժրաջան,
Ունէին հեռաձիգ բանուկ հրացան,
Երգում արին սասնցոց հետ միացան,
Կազմեցին հայկական մի փոքրիկ բանակ:

Ռազմագէտ Անդրանիկը բազմաշահ
Եղաւ կառավարիչ հայ զօրքին անահ,

Զորս զլիսաւոր քաջեր ընտրեց թիկնապահ,
Մուրադ, Հրայր, Վահան և Սեպուհ Սըշակ:

Փոքրիկ ընդհարումներ եղան թէպէտեւ,
Գործը չը մեծացաւ, անցկացաւ թեթեւ,
Ինքնապաշտպանութեան տւին ձև,
Թուրքերի մէջ բարձրացաւ ճիչ, աղաղակ:

Այս լուրը Սուլթանի ականջին հասաւ,
Հայոց պատրիարքի վրայ նեղացաւ,
Սպառնալով այսպէս հրաման տւաւ.
Խրատիր հայերիդ, ուղարկիր կոնդակ:

Պատրիարքը պատասխանեց խոր հոգուց,
Ասաւ, ես ոչինչ եմ, այսօր թէ էքուց,
Հեղինակութիւնս ընկել է վաղուց,
Քաղցր խօսքս նրանց թուում է ներհակ:

Սուլթանը այլայլեց տխուր սրտմտած,
Տակն ու վրայ եղաւ, սաստիկ ցաւ զգաց,
Իւր նախարարներուն ասաւ բարկացած.
Բիթլիսի վալուն տալ հրովարտակ:

Վալին տիրոջ հրովարտակը կարգաց,
Հայերուն կոտորել հասկացաւ զգաց,
Առաքելոց վանքի վանահօրն ասաց,
Արի գնայ Սասուն եղիր պատւիրակ:

Գնա խրատէ քու հայ ժողովրդին,
Վնաս չը հասցնեն թուրքին ու քրդին,

Ասա չը հետեւեն այլոց խորհրդին,
Ողջ Սասունը կը դարձնեմ աւերակ:

Վարդապետը գնաց, դատարկ հետ դարձաւ,
Նրա բարոյներուն մի խող չեղաւ,
Աճապարեց վալին, շատ զօրք մօտ արաւ,
Խառնի խուռն քիւրդ ու խուժան ելգաւ:

Մանր խոշոր թնդանօթներ մօտ քսան,
Ռազմամթերքը առատ բաւական,
Թուրքաց զօրքի թիւը կը լինէր այսքան,
Քսան հազար ձիաւոր ու հետեակ:

Առիւծ Գէորգ Չաւուշ, Կայծակ ու Վահան,
Աւետիսը խմբով հասան օգնութեան,
Կանգնեցին թուրք զօրքի դէմը յանդիման,
Հայոց կտրիչները անվախ համարձակ:

Վալին ասաւ Անդրանիկին. ով տխմար,
Անփորձ ճանդուկի պէս թակարդն ընկար.
Զգիտես ում դէմ ասպարէզ մտար,
Ես բազէ եմ, դու մի չնչին կաշաղակ:

Անդրանիկն ասաւ, հոտած խելքի ծով,
Խօսքերդ քո գլխիդ կբերեմ խռով.
Բուրդդ բարեբարը կհանեմ շուտով,
Անեղիս մէջ կառնեմ բեզ որպէս բամբակ:

Վալին ասաւ. Ագրաիլն եմ ես հիմայ,
Իսկապէս քո հոգիդ առնելու եկայ,

Ո՛ւմ վրայ ես դրել յոյսը, ինձ ասա,
Ո՛վ դու անբարդաւան ըմբոստ աւազակ:

Անդրանիկն ասաւ. շատ բարձրամիտ ես,
Գիշակեր բորենի մէկ պարագիտ ես,
Անգէն խեղճ հայերին կոտորել գիտես,
Քաջերու մօտ դու կը դառնաս նապաստակ:

Վալին ասաւ. արի անձնատուր եղիր,
Լսիր թագաւորիդ, գէնքերդ վար դիր.
Ողջիդ կղարձնեմ ես հող ու մոխիր,
Մէկ ամիս անդադար կարձակեմ գնդակ:

Անդրանիկն ասաւ. լսիր, ով փաշայ,
Մեզ համար մեռնել կայ, յանձնել չկայ.
Արա, մի խնայիր ձեռքէդ ինչ կուգայ,
Շատ ենք լսել, տեսել մենք քամու տոպրակ:

Վալին ասաւ. թող գայ ամբողջ աշխարհը,
Զի կտրի օսմանեան աղեղի լարը.
Փոքրիկ ուժով կուգես շրջել մեծ սարը,
Գլխիցդ անցել ես, խեղճ հայի զաւակ:

Անդրանիկն ասաւ. Դաւթի ճժերը,
Միթէ դու չես լսել Սասնայ գժերը,
Շատ սարեր են շրջել փոքրիկ ուժերը,
Բռնակալին Սսուած ինքն է հակառակ:

Վալին տեսաւ, չեն խոնարհում հայերը,
Իրենք անվախ և հատու են գէնքերը,

Խրախուսեց, առաջ մղեց քրդերը,
Բայց հայերուց կերան կատաղի ապտակ:

Չորս ամիս շարունակ պատերազմ եղաւ,
Դրդաց սար ու ձոր, գոռաց թունդ ելաւ,
Թուրքաց կողմից երկու հազար մարդ ընկաւ,
Հայերը ունեցան քսան նահատակ:

Վալին փախաւ, գորքն էլ իրան հետեց,
Անարգւած, անպատիւ դէպի Մուշ չեց.
Իջաւ դաշտ, անդէն հայոց ջարդ տեց,
Տեսաւ սասնեցոց հետ չի լինի կատակ:

Հայերն էլ դիրքերը թողին հեռացան,
Որ թուրքերը անդէն հայոց ջարդ չտան,
Ցրեցին ամեն մի տեղ պահեցան,
Մինչև որ կծագէ մի նոր արեգակ:

Հմուտ կառավարիչ, խելահաս վարպետ,
Մահից ու կրակից նա չը կեցաւ յետ.
Կեցցէ Անդրանիկը ընկերներու հետ,
Բոլոր աշխարհի մէջ ստացան հռչակ:

Ջիւան, ուժեղի մօտ եթէ խեղճ լինի,
Տկարին օգնելը դժւար կը թւի,
Տայ Աստուած, որ հայոց թեղն էլ էրնւի,
Անձրեւ չը դայ, քամին փչէ աջողակ:

ՄԵՐ ԱՅԺՄԷՈՒԹԻՒՆԸ

Ախ մեր խմած ջուրը, մեր կերած հացը
Դառնացել են, նրանց մէջը համ չկայ,
Մեզ բաժին է ընկել սուգը և լացը,
Ուրախ շաբաթ, ուրախ օր ու ժամ չկայ:

Ինչու չեղանք արիւնարբու աւազակ,
Գոռոզ գոբոզ վրիժառու երուզակ,
Ծով աշխարհում մնացել ենք միայնակ
Մեզ համար սրտակից բարեկամ չկայ:

Մարդ գիտենայ ինչ ենք արել մարդկութեան,
Որ վարւում է մեզ հետ այսպէս չար դաժան,
Որ չի անում արդար դատ ու դատաստան,
Կամ քնել է մեր Աստուած, կամ չկայ:

Ջիւան, մեր արեւ մուծ ամպի տակ է,
Այցելութեան դուռը մեզ համար փակ է,
Հայը առանձնացած թռչնոց խմբակ է,
Մօտիկ արնակից մէկ երամ չկայ:

Յ Ո Յ Ս Ե Ր

Հայի լաւ օրը մօտեցաւ, էլ մեզ բաժին լաց չկայ,
Լացն ու թացը կանանց բանն է, տղամարդին լաց չկայ,

Քաջի համար ի՞նչ լաց, ի՞նչ բան, դուրս է գալիս առավարէզ,
Թշնամու դէմ կռիւ տալով, փուրի գետին, լաց չկայ:

Ահա Սասունի քաջերը ազատ-անփախ կուեցին,
Պատերազմի դաշտի վերայ քաջ մեռնողին լաց չկայ,
Նրանք մեռան, նահատակւան, բայց կենդանի անմահ են,
Բոլոր Եւրոպան դղրդաց, չէ առանձին լաց չկայ:

Փազան քրդին, անգութ տաճկին լաց ու սուգը ինչ կանէ,
Նրանց դէմը պէտք է սուր-թուր, գնդակ ու ժգին, լաց չկայ,
Արշալոյսը արդէն ծագեց, շուտ կը բացւի տուօտ,
Զամալի, կըլի հայոց ազգը ազատ, կըլին լաց չկայ:

ԳԱՌՆԻԿԻ ԵՐԳԸ

Ես խնդրում եմ, տխուր մայրիկ,
Իմ մօտիցս հեռացիր,
Իմ վերքերիս մուգ արիւնը
Արտասուքով լացիր:

Երկու ազնիւ քաջ որդւոցդ
Վերջը դու չխնդացիր,
Մի լար, մայրիկ, նպատակս
Թերի թողած գնում եմ:

Վարժարանից ընկերներս
Ուսմբ-խումբ ելած պիտի գան,

Գերեզմանիս քարի վերայ
Տխուր ձայնով պիտի լան:

Մեծ կենդրոնի հրամանով
Ազնիւ կերպով զինւում եմ,
Իսլամական չար թշնամուն
Խոտի նման հնձում եմ:

Ես խնդրում եմ, սուր-սուր զէնքս
Այլոց ձեռքին չթողնէք,
Իմ ուխտածս կատարեցէք,
Իմ գործերին հետեւէք:

Խոնարհ պատմեմ իմ յանցանքս,
Նամակներով գրելով.
Մի լար, մայրիկ, նպատակս
Թերի թողած գնում եմ:

1904 թ. ՍԱՍՈՒՆՈՒՄ ԸՆԿԱԾ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻՆ

Լեւոն լանջին խոր նիրհում են ֆէտայիներ յաւիտեան.
Ազատ ննջել միշտ սիրում են զաւակները բնութեան,
Արիք գնանք, հայ աղջիկներ, հասնենք այնտեղ Սեմ լեռն,
Մեզի պաշտպան ջանփիղաներ մեզի համար քուն մտան:

Հասնենք քաջաց սուրբ գերեզման, թափենք արցունք աչքերից,
Մեր հայրենեաց հողին պաշտպան զրկւեցանք քաջերից:

Ահա հասանք, քաղէ ծաղիկ, նաև երգենք միասին,
Բոլորելով պարենք քաղցրիկ, յարգանք նրանց սուրբ շիրիմին:

Հիւսենք պսակ իրանց գլխին վարդ, մանուշակ, մեխակից,
Երգենք նրանց յիշատակին, էլ չի վախենանք տաճկից,
Մեզի համար զոհ գնացին դաշնակցութեան վեհ քաջեր,
Կողք են տաժ լեռան լանջին ազատութեան փրկիչներ:
Սեպուհ

ԿՈՉ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍՍԱՐԴԱՅ

Վրէժ են գոչում անմեղ արիւններ,
Անհոգ մնալը քեզ չի վայելեր,
Հասիր օգնութեան այն հերոսներին,
Որոնք պաշտպան են մեր որբիկներին:

Աղաչում եմ քեզ, սլացիր այնտեղ,
Այնտեղ, որ կոտորում են շատ անմեղ,
Ազատիր նրանց քո արեան գնով,
Որ ես քեզանից չը մնամ խռով:

Ղուրբան կը լինեմ քեզ այն ժամանակ,
Յաղթական տարած երբ գրես նամակ,
Ահա այն ատեն կասեմ քեզի մարդ,
Որ կը փարատես իմ ցաւ, վիշտ ու դարդ:

Օրեր, ամիսներ և շատ տարիներ
Քեզ պիտի օրհնեն հազար բերաններ,
Կամ փրկիր ազգդ կամ ընտրիր քեզ մահ,
Որպէսզի մնաս յուրիտեան անմահ:

ՔԱՅԼԵՐԳ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Դատէ մեր դատը դազան թուրքի դէմ,
Մինչ չը զիջանի քաջ հայերիս դէմ,
Ինչ կարող է վանդակից ազատուած,
Առիւծի յառաջ կանգնել դէմ առ դէմ:

Ազատ լեռների կորիւնի նման,
Կանգնել ենք թուրքաց դէմ յանդիման,
Ինչքան որ կուզէ թող վառէ վառօղ,
Ձի կարող անել մեզի ոչ մի բան:

Շատ բուրդ ու տաճիկ մեզ դէմ միացան,
Քանիցս անգամ եղան ցիր ու ցան,
Դաշնակցութեան դրօշակի անից
Ձեն կարող բռնել ոչ սուր, ոչ հրացան:

Նա թող սպասէ՝ ձմեռ թէ գարուն,
Ինչ պիտի անէ Սասնոյ սարերուն,

Գնա դէպ հարաւ քո պաշտած վայրը,
Շահ չի բերէ քեզ քո թափած արիւնն:

Անդրանիկ ունենք մենք քաջ խմբապետ,
Դու լաւ ճանաչիր թուրք սպարապետ,
Անառիկ ամրոց մեր գլխի վերև
Կանգնել է մեզ համար սուրբ Կարապետ:

Կայծակի նման տղերք ձախ ու աջ,
Զարնելով տանենք դրօշակն յառաջ,
Զէնքերիս ձայնից թող լեռներ գոռայ,
Յաղթութիւն է մերն, մերն է սլոռայ:

Տ. Պ.

ՈՎ ՈՐ ԱԶԳ ՈՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԶԻ ՃԱՆԱԶՈՒՄ

Ով որ ազգ ու հայրենիք չի ճանաչում,
Հայր ու մայրը, անյայտ ընկեցիկ է նա,
Փողոցներում առէք-առէք է կանչում,
Առօրեայ վարձւած մունետիկ է նա:

Մարդկութեան մէջ առաջինն է ուժեղը,
Որ պահում է սամուր հայրական տեղը,

Անհայրենիք, թափառական թոյլ ցեղը,
Երկրէ երկիր ընկնող մուրացիկ է նա:

Ոչ որ յարգ ու պատիւ չի տալիս, Զիւան,
Թէ յարգել չը գիտէ մարդը ինքն իրան,
Ինչ ժողովուրդ երկիր չունի սեփական,
Ուրիշներու ձեռքին խաղալիք է նա:

Խ Ն Ա Մ Ի Ն

Ախ իմ պապի տանիցը ինձ դուրս արաւ թշնամին,
Եկաւ տեսաւ, չօգնեց իմ սիրելի խնամին,
Ո՛չ, հաւատալ չի լինի հիմիկայ բարեկամին,
Ինձ այսօրւան հասցրեց նրանից գալած բամին:

Խնամիս ինձ տեսնելու երբ եկաւ իմ երկիրը,
Թշնամիս գրգռելով կուրի փոխեց խնդիրը,
Տուն ու տեղս քանդեց, երկինք ելաւ մոխիրը,
Խնամուտ պատճառովը մատնւայ անդգամին:

Թշնամիս հին էր թէպէտ, բայց մարել էր կրակը,
Բարեկամիս գալովը վար առաւ իւր զիմակը,
Այսպիսի վատ դրութեան հասցրուց իմ վիճակը,
Քիչ մնաց, որ խնամիս ինձի ուղարկէր ջամին:

Խնամիս քաջ հեռատես, ինքը հարուստ մեծ անուն,
Աշխոյժ մարդիկ, զրաւող, իր շահի մէջը գիտուն,
Որգոցս մի քանիսը թողնելով ողջ տեղ ու տուն,
Ետեն ընկան գնացին փափագելով զրամին:

Իմ թշնամիս դաժան է, ես նրանից խռով եմ,
Ուր որ գնամ, ուր լինեմ, խեղճ եմ, անապահով եմ,
Թէ ուզում էք իմանալ թշաւիս, արդեօք ով եմ,
Հայրենեաց զոհ գնացած որդին եմ քաջ Արամին:

ԱՅՍՊԷՍ ԵՄ ՀԱՍԿԱՆՈՒՄ

Ես սիրում եմ մերձաւորիս, բայց չեմ ատում օտարին,
Օտարն էլ ինձ նման մարդ է, ցանկանում եմ միշտ բարին,
Թէ օտարը ինձ չը ճնշէ, մէկ փասս չը հասցնէ,
Չեմ կամենալ մինչև անգամ ոտքը հանդիպի բարին:

Գայլի գլխին աւետարան կարդալով չի դապի,
Նրան պէտք է բռունցք ցոյց տալ, որ վախենայ, ընկճւի.
Կան այս տեսակ օտար մարդիկ, նրանց հետ չի ապրւի,
Բարութեան միշտ հակառակ են, սիրահարւած են չարին:

Շատ սիրեցի և յարգեցի օտարին անձիս նման,
Իմ այս տեսակ ընթանալս համարեց վախի նշան,

Որովհետև նա ագէտ էր, բարբարոս էր իսկական,
Լաւութիւնս չը հասկացաւ զաւակը խենթ յիմարին:

Տես, Զիւանի, կայ այնպիսի երկիր, այնպէս կլիմայ,
Մերձաւորի և օտարի մէջը խտրութիւն չը կայ,
Վերը որբեր են բնակւում, վարը դե ու սատանայ,
Երկիրը երկինք չի դառնայ՝ գործը այլ է աշխարհին:

ՏԱՃԿԱՀԱՅՈՑ ՀԱՐՅԸ

Պատկառելի հայ աշխարհ խեղճ, ապիկար մնացիր,
Անօգնական, առանց տէր, անմխիթար մնացիր,
Սիրադ վերքերով լեցուն միշտ ցաւազար մնացիր,
Չունենալով քաջ բժիշկ անտեղ ու ճար մնացիր,
Լըիւ հինգ հարիւր տարի բազմաշարժար մնացիր,
Չեղաւ քեզ մի ազատող, անբարերար մնացիր:

Երբ Բերլինում կայացաւ դեսպանաց վեհաժողով,
Բուլղարները ունեցան իրենց հզօր ջատագով,
Տէր ունեցող ազգերը դարձան ուրախ անխռով,
Ազատւեցին Մահմեդի լծից, եղան ապահով,
Իբր քեզ էլ օգնեցին վաթսուն ու մէկ յօդւածով.
Մի մեծ օգուտ չը տալով՝ նորէն տկար մնացիր:

Անգլիայի թագուհին դառնալով երաշխաւոր,
Խոստացաւ քեզի տալու արտօնութիւն նորինոր,
Պայմանիդ ձեռք քաշեցին եօթը անկախ թագաւոր,

Քու ամեն քաղաքներդ դնել հայից գլխաւոր,
Վերջը մի բան դուրս չեկաւ, նորից դու թաւագլոր,
Պատառող գայլերու մէջ իբր ոչխար մնացիր:

Ճիշտ երեսուն տարի է, որ քեզ բարիք խոստացան,
Բարի նորոգումներու դեռ չէ երևում նշան,
Կիլիկիայի կողմերում Զէյթունին տրեց մի բան,
Այն էլ սրի ուժով էր, Պապիկին ես պարտական,
Համբերելով մաշկեցիր փնտռելով մի օգնական,
Վերջապէս մինչև հիմայ աննախարար մնացիր:

Ձիւանուս քաջ յայտնի է, թէ դու որքան խնդրեցիր,
Փոքր ինքնավարութեան մէկ հրաման խնդրեցիր,
Հայերուդ կառավարիչ, բարի իշխան խնդրեցիր,
Օրինաց արդարութիւն, սուրբ դատաստան խնդրեցիր,
Այլոց նման գէնք չառար, գրաւոր բան խնդրեցիր,
Կարծում են անիրաւունք նրա համար մնացիր:

ԽԱՌԻԱԾ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

Խղճուկ թուրք ժողովուրդ, ինչու խաբւեցիր,
Ուրիշների ձեռքին խաղալիք դառար.
Հայերի հետ կռաւիտ ոյժով չափւեցիր,
Կուսելովդ ասա ինչ օգուտ տարար:

Հային փաստելով, չունեցար վաստակ,
Քու էլ տուն ու տեղդ եղաւ աւերակ.

Ջարդւեցիր, ջարդւեցար միշտ աննպատակ
Մէկին՝ տասը գնաց, դեռ խելքի չեկար:

Բարոյական մի մեծ ոյժ կայ հայի մէջ,
Ձի հանգչի յաւիտեան այդ կայծը անշէջ,
Ջամալիս յոյս ունի, որ կապրի անվերջ,
Ինչ ազգ ունի կուտուրայ ու գաղափար:

ԱՐՄԷՆ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ (Դժոխք կամ Հրայր) ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գերեզմանիս թող արձանին վերայ
Գրեն. յաղթութիւն, թէ՛ կոթող է սա,
Թող տեսնէ Հայաստան, թող կարգան հայ քաջեր,
Տեսնեն զիրենց ընկեր,
Նահատակ է պառկեր
Ծոց Հայաստանի:

Անձնւէր և քաջ Հազարեանի պէս,
Յուցնեն գերեզման քաջ Արմէնի պէս,
Գալարի աղիքներ, թափեն արցունքներ,
Տեսնեն զիրենց ընկեր,
Նահատակ է պառկեր,
Ծոց Հայաստանին:

Յուսով եմ կնքած աչացս վերջին քուն,
Տեսնայ Հայաստան իւր ազատութիւն,
Ի՞մ գերեզմանիս քով թող կայնեն ու ձայնեն,

Ահա ազատութիւն,
Ահա փրկութիւն
Քաղցր Հայաստանի:

Հանգչին ոսկորներ մէջ իմ տապանին,
Տեսնեմ փրկութիւն մայր Հայաստանին,
Այն օրն թող կնքեն իմ գերեզմանիս վէժ
Ազատ դրօշակներով,
Հայ զինւորներով,
Ու քահանաներով:

Խ Ր Ա Խ Ո Յ Ս

Ձան ֆիդայի քաջ տղերք,
Կուեցէք միշտ անդադար.
Մինչև խեղճ հայի ցաւին
Գտնւի մէկը դեղ ու ճար:

Անդրանիկ քեզ օրինակ,
Առիւծի պէս համարձակ.
Դիմում էր դէպ թշնամին՝
Պարզած հայի դրօշակ:

Առաջնորդ հայ խմբերին,
Խրախոյս ձեզ ամենին.
Յուսանք զուք էլ կունենաք
Նրա անվեհեր հողին:

Գոյութեան մէջ կուտղը,
Կեանք կունենայ յաղթողը.
Երկաթի դար է, կասեն,
Զէնքն է բաղդի վճռողը:

Արդար դատը հայ ազգի
Սրով պէտք է որ լուծւի,
Էլ ուրիշ միջոց չկայ,
Միջոցն այս է, Զամալի:

ՆԵՐԿԱՅԻ ՊԱՀԱՆՁԸ

Հայը շատ բաներ սորուցաւ,
Դեռ շատ բան էլ պիտ սորւի.
Զէնքով խաղալ վարժեցաւ,
Պատրաստել էլ պիտ սորւի:

Դառն փորձը մեզ ցոյց տւեց,
Առանց զէնքի մենք մարդ չենք.
Վատ հարեանը ստիպեց,
Որ մենք էլ զէնք վեր առնենք:

Մեր պատիւը, գոյքը, կեանքը
Միայն զէնքն է փրկողը.
Թէ ոչ մեր խեղճ աշխատանքը
Կը փախցնէ զրկողը:

Ի՞նչներու է պէտք արօր-գութան,
Հաց աշխատել քրտինքով.
Երբ մեր շուրջը ալան թալան,
Մեզնից խլում են զօռով:

Հայն էլ պէտք է այնպէս վարւի,
Ինչպէս վարւում են մեզ հետ,
Այսպէս կեանքը էլ չի տարւի,
Պէտք է կռւել այսուհետ:

Իբրեւ ստրուկ ամբողջ վեց դար
Համառոր մեզ կեղեքեց,
Մենք տանջւեցանք չարաչար,
Իսկ ուրիշը վայելեց:

Ուրեմն ձեզ պէտք է յուսալ,
Փրկիչ սուր ու հրացան.
Առանց զէնքի, երգիչ Չամալ,
Կեանքն է խախուտ, անպաշտպան:

ՆԻԷՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻՆ

Փոքր խմբով հազարների դէմ ելաւ,
Քաջ առիւծի նման, քաջ Անդրանիկը.
Եօթը ամիս հերոսաբար կռւեցաւ
Տաճկի դէմ յանդիման քաջ Անդրանիկը:

Թնդանօթների դէմ անվեհեր կանգնած,
Հազարաւոր քրդեր գետին տապալեց,
Իւր քաջ ընկերներով հրաշքներ գործեց,
Շատ գովեստի արժան քաջ Անդրանիկը:

Սասնոյ լեռներիցը մինչև Վան հասաւ,
Օսմանեան բանակի գլխին ցաւ դառաւ,
Տարածեց աշխարհում քաջութեան համբաւ,
Մեծ պարծանք հայութեան քաջ Անդրանիկը:

Պատերազմի հմուտ ունի գաղափար
Զինւորներ պահելու դիրքերում յարմար.
Զամալ, քիչ կը ճարւի այդպէս ղեկավար,
Կուի մէջ անսասան քաջ Անդրանիկը:

ԱՆՎԵՐՁ ԴՍԻՆՐ

Հայութեան դէմ դաւ են լարում անդադար
Մեր չորս կողմը շրջապատող ազգերը,
Թախարհներ են սարքում անթիւ անհամար,
Մեզ նախանձող, մեզի ատող ազգերը:

Ուզում են աշխարհից ջնջել հայերին,
Կամ թէ հեռացել, ցրւել հայերին.
Կաշխատեն իրանց մէջ ձուլել հայերին,
Հայի հոգին չճանաչող ազգերը:

Ջամալի, հայ ազգը իրան պահել է,
Սրանից էլ շատ վատ օրեր տեսել է.
Քառասուն դար դիմացել է, ապրել է,
Ջբացել են մեզի ջնջող ազգերը:

ԱՆՆՊԱՏԱԿ ԿՈՒԻԻ

Հայ թուրքական ընդհարումը Կովկասում
Ոչինչ տեղը, աննպատակ դուրս եկաւ.
Տգէտ ժողովուրդը թուրքաց անուսում,
Ձը հասկացած, մեզ հակառակ դուրս եկաւ:

Հազարներ կարծեցին իրանց մէկերը,
Գռգռեցին, ոտքի հանեցին բէկերը.
Գաղանի յոյս կտային նրանց շէկերը,
Ափսոս նրանց յոյսը, դատարկ դուրս եկաւ:

Հայը չէր ցանկանում աւեր, կոտորած,
Ինքնապաշտպանութեան դիմեց ստիպւած.
Հայ կտրիչը մէյդան ելաւ զէնք առած,
Թշնամու զէմ նա համարձակ դուրս եկաւ:

Սկզբում վատ թուրքը օրինակ աւեց,
Հայերուն սպանեց, թալանեց, այրեց.
Ջամալ, վերջն էլ հայը նոյն բանը արեց,
Ջարդեց, այրեց և աջողակ դուրս եկաւ:

Ե Ր Ր Ո Ր Դ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ո՛վ սուրբ երրորդութիւն, դու օգնիր հային,
Ջորաւոր հրացան, վառօդ ու գնդակ.
Ամեն փորձանքներից պաշտպանիր հային,
Մեր յոյս ապաւէնը ամեն ժամանակ:

Քեզի մեղայ կուգան ողջ հայկազունքը,
Երկար տարիք գործած այս սխալմունքը,
Դու պէտք է լինէիր մեր պաշտամունքը,
Մենք գործել ենք զօրութեանդ հակառակ:

Ո՛վ հայր ամենագօր, մօսին հրացան,
Որդիդ գնդակը մեզ լինի պահապան,
Քո հոգիդ վառօդը հասնի օգնութեան,
Շնորհդ անպակաս լինի շարունակ:

Դու ես այս աշխարհում մեզ կեանք պարգեւիչ,
Նեղեալներուն հասնող, օգնող, ազատիչ.
Շատ ճնշւած ազգերուն դու եղար փրկիչ,
Հայոց էլ ողորմեա, տուր բարի վիճակ:

Ջամալի

ԹՈՒՄԱՆԻ ԵՐԳԸ

Թորգեց յըմէն իր արքն ու փառք,
Կիզեր մըզիկ օգնութեան,

Խոզին ի խոց ուր սիրտ կրակ,
Կտրիչներ խեթ քաջ Թուման:

Տուման պատեց մըր երկրին
Օր թէ յիմցանք սև խաբար.
Էն կտրիչները յըմէն ընկան,
Վախ մըր արևն էր խաւար:

Որսորդն ընկաւ, արիւն քամեց,
Մըր աչերէն, մըր սրտէն,
Էն Տէր-Ղազար կրակ ցանեց,
Վառեց մըզիկ էն օրէն:

Խայու խաչնի, խայու խաւատ,
Տորա մացել ձեր գօրքնի.
Որ յամեն ազգ կիտան մըզ ջարդ,
Դուք հաւարի չէք խամի:

Խայ կտրիչներ օր թէ մոռնար,
Դուշմանի այդ արարքներ,
Թող յաւիտեան էսիր դառնան,
Սև անցնի ուրենց օրնի:

Ա Ձ Ա Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ազատութեան այն վառ սէրը
Թունդ որոտաց իմ սրտում.

Իմ հայրենեաց սուրբ արիւնը
Ինձ պատերազմ է կանչում, տրայլալալամ:

Ելէք, ելէք հայկազունք, (կրկնել)
Ելէք Հայկայ զաւակունք,
Ելէք, ելէք հայ եղբայրներ,
Առնենք մեր սուր նիզակներ, տրայլալալամ:

Այս օրերը մեր քաջ կեանքին,
Նւիրական թող լինի,
Ով սիրում է ազատութիւն,
Թող չմոռնայ հայ անուն, տրայլալալամ:

Ելէք, ելէք հայկազունք... և այլն:

Ահա եղբայրք, հայ եղբայրներ,
Սիրէք զրահ, սուր գէներ.
Մահի դաշտում Շաւարշանայ,
Մեզի հրաւէր կը կարգայ, տրայլալալամ:

Ելէք, ելէք հայկազունք... և այլն:

ՉԱԽՈՐԴ ՕՐԵՐԸ

Չախորդ օրերը ձմրայ նման կուգան ու կերթան,
Վհատելու չէ, վերջ կունենան կուգան ու կերթան,
Դառն ցաւերը մարդու վերայ չեն մնայ երկար,
Որպէս յաճախորդ շարւեշարան կուգան ու կերթան:

Փորձանք, հալածանք և նեղութիւն ազգերի զլսից,
Ինչպէս ճանապարհի կարաւան կուգան ու կերթան,
Աշխարհը բուրաստան է յառուկ, մարդիկը ծաղիկ,
Որքան մանուշակ, վարդ, բալասան կուգան ու կերթան:

Ոչ ուժեղը թող պարծենայ, ոչ տկարը տւերի,
Փոփոխակի անցքեր զանազան կուգան ու կերթան,
Արեւ առանց վախենալու ցայտում է լոյսը:
Ամպերը դէպի աղօթարան կուգան ու կերթան:

Երկիրը ուսեալ գաւակին է փայփայում մօր պէս,
Անկիրթ ցեղերը թափառական կուգան ու կերթան
Աշխարհը հիւրանոց է, Զիւան, մարդիկը հիւր են,
Այսպէս է կանոնը բնական, կուգան ու կերթան:

ՕՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋԸ ԶՈՒՐ ԱՆՑԱԻ ԶԱՆՔՍ

Օտարութեան մէջը զուր անցաւ ջանքս,
Կարօտդ քաշելով մաշեցի կեանքս,
Կրկին դէպի քեզ է սիրտս, բաղձանքս.
Ա՛խ, իմ երկիր, անուշ երկիր հայրական,
Պապիս, մամիս, նախնիքներուս օթեան:

Ծննդավայր, երբ քեզանից հեռացայ,
Կարծես թէ դրախտիցը դժոխքը ընկայ,
Համըդ ու արժէքդ ես նոր իմացայ.
Ա՛խ, իմ երկիր և այլն:

Տկարներուն թէ չը ճնշէ հօրը,
Կարելի է որդին մոռանայ հօրը,
Մանաւանդ քեզ նման հարազատ մօրը.
Ա՛խ, իմ երկիր և այլն:

Օտարութեան հացը ասացին մեծկակ,
Բայց գնացի տեսայ փոքր նկանակ,
Դառնահամ անաճուն սպասող քսակ.
Ա՛խ, իմ երկիր և այլն:

Բ Լ Բ ՈՒ Ի Լ

Գնա բլբուլ մեր աշխարհից, էլ դու այստեղ մի երգիր,
Մեր օրը սև, մեր կեանքը ցաւ, էլ այս երկրում մի երգիր:

Տանջւած սիրտը անուշիկ երգից բրբրում է, խորանում,
Սրտի վիշտը քո երգերից փոփրում է, լեռնանում:

Գնա բլբուլ մեր աշխարհից, գնա երգիր այլ երկրում,
Ասա աշխտեղ, որ մեր վարդից արեան թարմ հոտ է բուրում:

Որ ողբաձայն մրմնջացող վտակների հոսանքին
Միանում են արեան շիթեր, առաջ շարժւում մոլեգին,

Որ ծաղկազարդ հովիտներից մահւան ցուրտ հոտ է փչում,
Որ մեր երկրում կանաչ դաշտերն իսկոյն կարմիր են ներկւում:

Գնա, պատմիր, որ դու տեսար այրիացած մի երկիր,
Սարեր, ձորեր կարմիր հագած արիւնագարդ մի երկիր:

Ախ ջան բլբուլ, էլ մի կանգնիր, գնա պատմիր աշխարհին
Մեր ցաւ ու հոգսն, վիշտն ու թախիծ, մեր օրերը դառնագին,
Ժիրայր

ՆԻԷՐ ՀՆՁԱԿԵԱՆ ՁԻՆԻՈՐՆԵՐԻՆ

Հնչակեան զինուոր ուժգին համարձակ
Շողացուր միշտ սուր, սուլեցուր գնդակ,
Առանց տատանման անվեհեր թափով
Դիմիր ու դիմիր դէպ վեհ նպատակ:

Նւիրիր կեանքդ քո եղբայրներին,
Ձոն բեր թշնամուդ քո կարուկ սուրին,
Հակառակորդից դու մի երկնչիր,
Դեղ դարման եղիր արնոտ վերքերին:

Չարութեան ոգու թոյնը սպանիչ,
Թող հեռու կենայ սրտիցդ, ով կտրիչ,
Իբրև դրօշակին հարազատ պաշտպան,
Ատիր միշտ ոխը, քէսը ու քայքայիչ:

Անխարդախ ոգով միշտ յառաջ գնա,
Բռնակալ ուժը ջնջելու ջանա,
Յեղափոխութեան թշնամու հանգէպ
Եղիր անողորմ անգութ անխնայ:

Կտրիչ հնչակեան ուժգին, համարձակ
Շողացուր միշտ սուր, սուլեցուր գնդակ,
Յեղափոխութեան սրբազան դաշտում
Միայն այդ լինի քո վեհ նպատակ:

Վ. Տ.

ԿԱՐՆԵՑԻ ՔԵՌԻ ԱՐՇԱԿԻ ԵՐԳԸ

Երդումւած սուրբ դրօշակին,
Քաջը կանգնած հաստատուն,
Ծնւել է կարին քաղաքում,
Ֆէրհատ քեռի անւանում:

Սլացաւ արծիւի նման,
Հասաւ Սասունի դաշտը,
Կոտորեց թշնամու զօրքին,
Քաջը հասաւ փափագին:

Ուրախ էր քաջ Անդրանիկը,
Չեռք-ձեռքի բռնած քաջերը,
Կարգ են պահում զինուորները,
Թշնադայ Սասնոյ լեռները:

Հրահանգ կուտար Անդրանիկը,
Պաշարեցին դիրքերը,
Քաջ քեռիի գնդակիցը
Գլորւում են բիւրդերը:

Հանգիստ չէ քեռիի սիրտը,
Սպասում է նոր զարնան,

Հայեր, հասէք շուտ օգնութեան,
Միջազն յիշէ յաւիտեան:

ՀՐԱԺԵՇՏ ՊԱՆԴՈՒԽՏԻ

Մնաս բարեաւ, իմ հայրենիք,
Իմ մանկութեան օրօրան,
Քեզ պաշտել եմ ես վառ սրտով,
Եւ կպաշտեմ յաւիտեան:

Թէեւ բազում խնամ է ինձ
Նւիրական քո գրկից:
Բայց երբէք չէ կարող ջնջել
Սուրբ անուշիկ իմ սրտից:

Ուր որ երթամ, ուր որ ապրիմ,
Թէկուզ օտար երկրի մէջ,
Սիրել եմ քեզ և այդ սէրը,
Կը մնայ անխախտ ու անվերջ:

Մնաս բարեաւ, իմ հայրենիք,
Ինձ կեանք, արև պարգևող,
Մնաս բարեաւ, վերջին անգամ
Համբուրում եմ քո սուրբ հող:

ՔԱՆԻ ՈՒՇ ԶԷ

Սթափւեցէք, եղբայրք, բաւական է քուն,
Ոչ հայրենիք մնաց, ոչ էլ գերդաստուն:

Թշնամիք միացած կուղեն վերջացնել,
Հայեր, մեզի մնաց շուտ զէնքի զիմել:

Երթանք, արիւն թափենք,
Թուրջից վրէժ առնենք:
Տառապեալ հայ ազգին
Ընդ միշտ ազատենք:

Այսքան դարեր եղանք հլու հպատակ,
Անվերջ համբերել էր հայի նպատակ:
Ինչ շահ բերեց մեզի համբերութիւնը,
Միթէ վիճակւած է մեզ գերութիւնը:

Հերիք անհոգ մնանք,
Եթէ քիչ ուշանանք,
Ժամանակը կանցնի,
Յետոյ կը զղանք:

Ազգերի անցեալը թէ լաւ ըմբռնենք,
Ցանկալի սուրբ օրին շուտով կը հասնենք,
Միանանք մի ուժով, յառաջ ընթանանք,
Ազազայ սերունդին ասպարէզ բանանք:

Տղերք, յառաջ յառաջ,
Բաւ է լաց ու հառաչ,
Յաղթութիւն մերն է,
Զարնենք ձախ ու աջ:

Տ. Պ.

ՇՈՒՇԻԱՅ ԼԵՌՆԵՐՈՒՄ

Շուշայ լեռներում, հսկայ լեռներում
Մուրեր են խաղում, հրացան պայթում,
Մի օր չի անցնում առանց արիւնի,
Առանց մի քանի տաանեակ դիակի:

Հանգիստ օրերը անցան վաղ շուտով,
Մարդիկ ապրում են ցաւով, տանջանքով,
Ամեն մի դաշտում, ամեն մի ձորում,
Յորենի փոխան մարդիկ են հնձում:

Գիշերւայ խաւար մթութեան միջից
Մընէ են գոչում մի քանի ձայներ,
Եւ այդ ձայներից բորբոքած քաջեր
Վրէժ են կրկնում հայ քաջ զինւորներ:

Վատթար խաւարին լոյսը փոխարինեց,
Կուռ խումբերը մի կողմ հաւաքւեց,
Երևում էին քարուքանդ շէնքեր,
Կրակի ձարակ դարձած տնակներ:

Թուրքի արիւնից գետակներ հոսում,
Անթիւ դիակներ ընկած են դաշտում,
Բազմաթիւ թուրքի զաւղիւր ամբոխից
Չազատւեց մէկը քաջ հայի ձեռքից:

ԱՆՎԵՀԵՐ ՔԱՋԸ

Նայւաքդ կրակ է, դէմքդ յաղթանդամ,
Քեզի տեսնող մարդուն սարսափ կը ազդէ:

Տ. Պ.

Արժանի ես ազգիդ լինելու անդամ,
Քոյր ու եղբայրքդ թշնամուց ազատէ:

Քեզ ասում են չար թշնամու կործանող,
Պողպատեայ շինութիւնները դու քանդող,
Յաղթութեան դրօշակը առաջ տանող,
Բռնակալիդ դու քո ձեռքովդ դատէ:

Հինգ դար է, որ թշնամին մեր քասակից,
Որպէս տղուկ ծծում է մեր արիւնից,
Օգնեցէք թշնամու սպառնալիքից,
Քանի որ մեր հետեանքը շատ վատ է:

Մի կեանք ունիս ազգիդ զոհելու համար,
Յիշէ քաջ Վարդանին սուրբ գործի համար,
Եղիւր սուրբն Ղևոնդ, բանակ առաջ տար,
Գառը գայլերի առաջիցը դու զատէ:

Մաղթում ենք քեզի Աստուծով երկար կեանք,
Պէտք է Հայաստանին փառք ու պատիւ տանք.
Կամ քեզի հետ մեռնենք, քեզի հետ խնդանք,
Տէր Աստուծ քո նպատակդ կատարէ:
Միհրանեան

Յ Ա Ն Կ.

1. Եկան ու անցան	5.
2. Գարուն	5.
3. Երկուսը մէկ են	6.
4. Հպարտ տիկին	7.
5. Բազու	8.
6. Թուրքը և հայը	10.
7. Հաշտութեան հրեշտակ	11.
8. Չար դեր	12.
9. Տրտունջ	12.
10. Մեր գրութիւնը	13.
11. Մէկ է	15.
12. Նախագագու՛մ	15.
13. Ի՞նչ ասին	16.
14. Միաբանութիւն	17.
15. Էլ չունիմ	19.
16. Յոյս	19.
17. Լաւ գուշակութիւն	20.
18. Խանասորի մարտը (1897 թ.)	21.
19. Պէտոյի յիշատակին	22.
20. Քայլեր	22.
21. Հայդուկի նշանածի երգը	23.
22. Տուր ձեռքդ, եղբայր	24.
23. Հայդուկի երգերից	25.
24. Սասնոյ ձորերում	26.
25. Ձան հայրենիք	28.
26. Հայդուկ, մի վախենար	28.
27. Կուեցէք տղերք	29.
28. Գուրգէնի անմահ յիշատակին	30.

29. Աւետիք Մալոյեանի յիշատակին	31.
30. Հայդուկի երգերից	32.
31. Շխալու մասին	33.
32. Ղազարիցի Սարգիսը	34.
33. Մօտիկ ցաւերից	35.
34. Հին երգ	36.
35. Արեգակ	37.
36. Սէմայի	38.
37. Արիստ. Արք. Սեդրակեանի մասին	39.
38. Անիրագործելի երազ	39.
39. Ահա, մայրիկ, ես գնում եմ	41.
40. Չայն տուր, ո՞վ ֆիդայ	42.
41. Զինւած, պատրաստւած	43.
42. Ազատութեան հրաւեր	44.
43. Հայդուկի երգերից	45.
44. Երգ քաջարի հայդուկի	46.
45. Քրիստափորին	47.
46. Հայդուկի երգը	48.
47. Հայրենեաց սիրոյ համար	49.
48. Անդրանիկին	51.
49. Նոր կեանք	51.
50. Անկեղծ խորհուրդ ընկերիս	52.
51. Ջրի ազգասէրներին	53.
52. Միութիւն	54.
53. Ուղերձ Մուրադին Ղափանում	55.
54. Ներկայ կեանքից	57.
55. Անփորձութիւն	58.
56. Որբի վիճակը	59.
57. Տաճկահայի թշւառութիւնը	60.
58. Անմեղ հալածանք	61.
59. Հայ աշուղ	62.
60. Խեղճի օրը	62.
61. Հայաստանի անկախ Սասուն	63.
62. Թումանեանի յիշատակին	64.

63. Աւղալի յիշատակին	65.
64. Հայդուկի երգերից	67.
65. Որսկան ախպէր	68.
66. Մերոբ փաշայի երգը	68.
67. Գուրգէնի երգը	70.
68. Բաւ է, եղբայրք	71.
69. Դանակը ոսկորին հասաւ	72.
70. Կողոպտւած եկեղեցի	73.
71. Անէծք	75.
72. Խաղաղ դաշտի որդիք	76.
73. Հայդուկի վերջին ուխտը	77.
74. Խանասորի կռուումը ընկածների յիշատակին	79.
75. Թիկունքդ լայն	81.
76. Կռունկ Հայաստանի	82.
77. Հայդուկի երգերից	83.
78. Երբ ես մեծացայ	84.
79. Լաւ, մէրիկ ջան	85.
80. Կուի կարօտը (Հ. Ա. Վ. Ք-եանին)	86.
81. Երկրի ձայնը	87.
82. Հոգ չէ թէ մեռնեմ	88.
83. Ձայն տուր ամենքին	90.
84. Ազատութեան մարտիկներին (Ա. Խ-ի յիշատակին)	91.
85. Խշառ ժողովուրդ	91.
86. Կը հիւսեմ երգեր	92.
87. Կեցցեն շաքերը	93.
88. Թումանին և իւր ընկերներին	94.
89. Շէխալու երգը	95.
90. Շէխալու Ղազախի երգը	96.
91. Հնչակեանների մարշը	97.
92. Կոչ միութեան	98.
93. Բաւական է քուն	99.
94. Հրաժեշտ	99.
95. Ոչ յոյս, այլ գործ	100.
96. Թիֆլիզի երգը	101.

97. Մշեցու մօր աղաչանքը	103.
98. Մենք պէտք է կուենք	104.
99. Ես հանեցի սուրս պատեանից	105.
100. Հերիք է, մայրիկ, դու ինձ փայփայես	107.
101. Եթէ կամիք փրկել թշառ հայրենիք	108.
102. Նւէր	109.
103. Սերորի անմահ յիշատակին	110.
104. Դերոյեանի յիշատակին	112.
105. Երգ Աշոտ Թաթուլի	113.
106. Անթիւ դարեր թափառեցինք	113.
107. Անխղճօրէն	114.
108. Սիրուն ծիծեռնակ	115.
109. Որսորդի խմբի յիշատակին	116.
110. Խանի և Մուրադի երգը	119.
111. Տուրբախի երգը	120.
112. Երբ Կարնեցի Գարեգինի	121.
113. Սասունցիք	122.
114. Հայկական մարշը	123.
115. Անդրանիկին	124.
116. Մենք անկեղծ զինուոր ենք	125.
117. Քաջ անդրանիկին	126.
118. Դաշնակցականների մարշը	127.
119. Սերեմջեանի յիշատակին	128.
120. Թող երգէ բլբուլ	129.
121. Հայդուկի երգերից	130.
122. Մուշեղի երգը	131.
123. Թող	132.
124. Թող կորչեն տաճիկները	133.
125. Խանի երգը	134.
126. Զինուորին	136.
127. Սասունայ սար	137.
128. Երգ զինուորի	138.
129. Նաւրուզի երգը	139.
130. Զմեռն անց կացաւ	140.

131. Անտէր կուլայ Հայաստան	141.
132. Նպատակիս գէթ մի մասը կատարւէր	142.
133. Մի գեղեցիկ պարզ գիշեր էր	143.
134. Դու զո՞վ խնդրես	143.
135. Երազ	145.
136. Ահա բացւեցաւ մի նոր ասպարէզ	145.
137. Մայրիկիս	146.
138. Դարդս լացէք, սարի սմբուլ	147.
139. Երբ հեռացայ հայրենիքէս	148.
140. Շուշւայ երգը	149.
141. Աքսորականի երգը	150.
142. Գէորգ Չաւուշի երգը	152.
143. Երգ Ալագեազի	153.
144. Երգ սոխակի	154.
145. Կովկասի երկինք	155.
146. Արարատ մեծ սար	156.
147. Պարզիւր աղբիւր	157.
148. Զէյթունի երգը	158.
149. Մշեցու երգը	159.
150. Մուշեղի երգը	159.
151. Հայրենիք	161.
152. Համազասպի երգը	163.
153. Ոչ ոք մեզ այնպէս չէ հարւածեր	164.
154. Մշեցու գանգատը	165.
155. Երեք ձայն	166.
156. Իրաւունք	167.
157. Ազգ իմ, որքան նկուն ֆնաս,	168.
158. Խաւարել եմ ինչպէս գիշեր	169.
159. Ալիւրի մէյդան	170.
160. Տաճկահայաստան	172.
161. Մօրս վերջին համբոյրը	173.
162. Հայ ազգի որդիք	174.
163. Անիրաւ ձկնորսը	175.
164. Արազն եկաւ լափին տալով	176.

165. Գող կատու	177.
166. Բարոյական աւաղակ	178.
167. Մօր սուգը	179.
168. Հրաշալի Տափի թաղ	180.
169. Հազար ինը հարիւր	181.
170. Խրախոյս քաջերին	185.
171. Պատմական	186.
172. Մեր այժմէութիւնը	191.
173. Յոյսեր	191.
174. Գառնիկի երգը	192.
175. 1904 թ. Սասունում ընկած ընկերներին	193.
176. Կոչ հայ երիտասարդաց	194.
177. Քայլերդ Դաշնակցութեան	195.
178. Ով որ ազգ ու հայրենիք չի ճանաչում	196.
179. Խնամին	197.
180. Այսպէս եմ հասկանում	198.
181. Տաճկահայոց հարցը	199.
182. Խաբւած ժողովրդին	200.
183. Արմէն Ղազարեանի (Դժոխք կամ Հրայր) յիշատակին	201.
184. Խրախոյս	202.
185. Ներկայի պահանջը	203.
186. Նւէր Անդրանիկին	204.
187. Անվերջ դաւեր	205.
188. Աննպատակ կռիւ	206.
189. Երրորդութիւն	207.
190. Թումանի երգը	207.
191. Ազատութիւն	208.
192. Զախորդ օրերը	209.
193. Օտարութեան մէջը զուր անցաւ ջանքս	210.
194. Բլրուլ	211.
195. Նւէր հնչական գինւորներին	212.
196. Կարնեցի բեռի Արշակի երգը	213.
197. Հրաժեշտ պանդուխտի	214.
198. Քանի ուշ չէ	214.
199. Շուշւայ լեռներում	215.
200. Անվահներ քաջը	216.

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր

Երես	112	վերջին երեք տողերը աւելորդ են:
»	169	4 տող վերևից պէտք է լինի—խաւարել
»	»	7 » ներքևից » » » —չատ
»	171	1 » » » » —չարի
»	171	9 » » » » —Բորչալուի
»	171	14 » վերևից » » » —մենք

Գրքեր՝ Թիֆլիս, Սուքիասի տուփիկ № 3, Տեփան
Մելիք-Տոգոմոնյան և Կիշիկ՝ Կիշիկի մագ. «Գուտենբերգ»
և Կիշիկի մագ. «Փարոս» Ն. Մատինյան.
Երևան, Կիշիկի մագ. Ս. Օհանյան.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0389506

72.783